

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra pastorálních oborů a právních věd

Štěpán Černý

Katecheze dospělých
Situace v Československu a ČR

Diplomová práce

Vedoucí práce: ThLic. Mariusz Kuźniar, Th.D.

Praha 2012

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 20.8.2012

Štěpán Černý

Bibliografická citace

Katecheze dospělých [rukopis] : Situace v Československu a ČR : diplomová práce / Štěpán Černý ; vedoucí práce: Mariusz Kuźniar. -- Praha, 2012. -- 98 s.

Anotace

Práce se snaží pomocí analyticko-komparativní metodologie v základních obrysech zmapovat katecheticko-pastorační činnost katolické církve v Československu od vzniku první republiky do současnosti. Vzhledem k rozsáhlosti tématu se zaměřila pouze na vybrané výrazné postavy české církve, působící od třicátých let 20. století do sametové revoluce, kteří svojí činností a službou ovlivnili životy mnohých lidí. Práce nejdříve definuje odbornou terminologii a poté se věnuje teoretickému studiu základních pokoncilních dokumentů magisteria katolické církve, které se týkají tématu práce – katecheze dospělých. V jejich světle a v historicko-společenském kontextu doby minulé vnímá svědectví života, služby, a myšlenek tří velikánů té doby: Tomislava Kolakoviče, Oty Mádra a Jana Evangelisty Urbana. Na jejich životě a analýzou jejich písemných děl se práce snaží ukázat jednotlivé cesty katecheze dospělých i to, v čem tyto teologové předjímali to, co posléze uváděly církevní dokumenty.

Klíčová slova

Česká republika, katecheze, církve, koncil, evangelizace, exhortace, apoštolát, laici, pastore, teologie, společenství.

Abstract

This work uses analytical-comparative methodology in basic outline trying to map catechetical-pastoral activity of the Church in Czechoslovakia since the establishment of the first republic to the present. Given the extensive topic it is focused only to selected major figures of Czech churches who were acting from the thirties of the 20th century to the Velvet Revolution and who, through their services, influenced the lives of many people. Work first defines the terminology and then presents a theoretical study of basic post-conciliar magisterium of the Catholic Church

documents, relating to the subject of work - catechesis of adults. In this light as well as in historical and social context of the past, this work also perceives testimony of life, services, and ideas of three giants of the era which were Tomislav Kolakovič, Ota Mádr and Jan Evangelista Urban. Through their lives analysing the literary works of those, this work will show individual paths of adults-catechesis and what these theologians were anticipating with as it was found later in church documents.

Keywords

catechesis, Czech Republic, Church, Council

Počet znaků (včetně mezer): 187 430

Poděkování

Velice děkuji za metodické vedení ThLic. Mariuszi Kuźniarovi, Th.D. Poskytl mi cenné rady a praktické podněty ke zpracování této diplomové práce.

Obsah

ÚVOD	7
1. ZÁKLADNÍ ODBORNÁ TERMINOLOGIE	8
1.1. UVEDENÍ DO PROBLEMATIKY	8
1.2. PREEVANGELIZACE	8
1.3. EVANGELIZACE	9
1.4. NOVÁ EVANGELIZACE	11
1.5. KATECHEZE.....	13
1.6. VÝUKA NÁBOŽENSTVÍ A KATECHEZE	15
1.7. KATECHETIKA	17
1.8. PASTORACE	18
2. KATECHEZE DOSPĚLÝCH V POHLEDU CÍRKEVNÍCH DOKUMENTŮ	21
2.1. UVEDENÍ DO PROBLEMATIKY	21
2.2. KATECHEZE DOSPĚLÝCH JAKO PASTORAČNÍ PRIORITY	22
2.3. EVANGELII NUNTIANDI.....	25
2.4. CATECHESI TRADENDAE	28
2.5. VŠEOBECNÉ DIREKTORIUM PRO KATECHIZACI.....	31
2.6. KATECHEZE DOSPĚLÝCH - RESUMÉ	36
3. KATECHEZE DOSPĚLÝCH V ČESKOSLOVENSKU A ČR	38
3.1. UVEDENÍ DO PROBLEMATIKY	38
3.2. HISTORICKO-SPOLEČENSKÝ KONTEXT DOBY	38
3.2.1. <i>První republika</i>	39
3.2.2. <i>Období druhé světové války</i>	42
3.2.3. <i>Padesátá léta 20. století</i>	43
3.2.4. <i>Skrytá církev</i>	45
3.2.5. <i>Pražské jaro – rok 1968</i>	46
3.2.6. <i>Doba normalizace</i>	47
3.2.7. <i>Dílo koncilové obnovy</i>	48
3.2.8. <i>Katecheze od roku 1990</i>	49
3.2.9. <i>Sněm katolické církve</i>	51
3.3. OSOBNOSTI ČESKÉHO KATOLICISMU 20. STOLETÍ	54
3.3.1. <i>Jan Evangelista Urban</i>	55
3.3.2. <i>Oto Mádr</i>	63
3.3.3. <i>Tomislav Kolakovič</i>	72
3.3.4. <i>Resumé</i>	79
ZÁVĚR	84
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	86
SEZNAM LITERATURY	88

ÚVOD

Katecheze dospělých, která je předmětem zájmu této práce, je dnes nedílnou součástí katechetické práce v celé církvi. Nebylo tomu tak však vždy.

Práce se snaží pomocí analyticko-komparativní metodologie v základních obrysech zmapovat katecheticko-pastorační činnost katolické církve v Československu. Zvolené téma je velice náročné a ambiciózní a jeho komplexní zpracování bude vyžadovat stále hlubší uchopení odborníky jak z oblasti historie a sociologie, tak i teologie.

Z tohoto důvodu se zaměříme pouze na vybrané výrazné postavy české církve, působící od třicátých let 20. století do sametové revoluce, kteří svojí činností a službou ovlivnili životy mnohých lidí.

Nejprve však je užitečné se na samém začátku zabývat terminologií, která se v práci bude častěji vyskytovat, neboť se většinou jedná o odborné termíny z oblasti pastorální teologie a katecheze, proto je důležité je objasnit a jasněji formulovat.

Poté se budeme věnovat teoretickému studiu základních pokoncilních dokumentů magisteria katolické církve, které jsou až do dnešní doby velkým přínosem v oblasti katecheze dospělých. V práci si ozřejmíme současný pohled církve na potřebu katechizace dospělých, jak to tyto dokumenty vyjadřují.

V jejich světle a v historicko-společenském kontextu doby minulé budeme právě vnímat svědectví života, služby, a myšlenek tří velikánů té doby: Tomislava Kolakoviče, Oty Mádra a Jana Evangelisty Urbana. Na jejich životě či analýzou jejich písemných děl, pokud jsou dostupná, se pokusíme ukázat jednotlivé cesty a styl a katecheze dospělých, které byly v dané době vynuceny nebo umožněny okolnostmi, v nichž církev působila, a pokusíme se též ukázat, v čem tito lidé předjímali to, co posléze uváděly církevní dokumenty.

Motivací pro volbu tohoto tématu je pro autora zkušenost naší generace s komunistickým režimem, a také osobní autorova zkušenost s katechezí a pastoračí P. ThDr. Oty Mádra. Samotné téma katecheze dospělých je pro autora bytostně důležité jednak kvůli osobní celoživotní křesťanské formaci a jednak kvůli jeho dlouholeté aktivní spolupráci při katechezi dospělých v různých pražských farnostech.

1. ZÁKLADNÍ ODBORNÁ TERMINOLOGIE

1.1. Uvedení do problematiky

Téma, o kterém budeme pojednávat je velice zajímavé, má však svá úskalí. V práci se bude vyskytovat terminologie z oblasti katechetiky a pastorální teologie jako třeba evangelizace, preevangelizace, misie, katecheze, školní výuka náboženství, katechetika, pastore, anebo nová evangelizace. Jedná se o odbornou terminologii, kterou neznají všichni a někdy je nesprávně interpretována či zaměňována. Z toho důvodu je užitečné a pro tuto práci také důležité jednotlivé termíny přiblížit a jasně je uchopit.

1.2. Preevangelizace

Apoštolská exhortace Pavla VI. *Evangelii nuntiandi*¹ nám přibližuje, že preevangelizace² je první hlásání evangelia lidem dosud neznajícím Krista. Jedná se jak o nepokřtěné, tak také o pokřtěné, kteří ovšem z různých důvodů jsou vzdáleni od náboženské praxe.³ Toto hlásání se uskutečňuje především příkladem života, ale také svědectvím slova a využívá se v něm široká škála prostředků.⁴

Podle *Catechesi tradendae*⁵ se preevangelizace uskutečňuje pomocí kérygmatu.⁶ Účelem první evangelizace je probouzení víry v lidském srdci neboli obrácení lidského srdce ke Kristu. Na ni navazuje katecheze, která má dvojí cíl: „působit, aby víra dozrávala, a vychovat opravdového Kristova učedníka tím, že mu umožňuje stále hlubší a uspořádanější poznávání osoby a poselství Krista, našeho Pána.“⁷

¹ PAVEL VI. *Evangelii nuntiandi*. Apoštolská exhortace Pavla VI. *Hlásání evangelia* z 8. prosince 1975. Praha: Zvon, 1990. (Dále jen EN.)

² EN 51.

³ EN 52.

⁴ EN 51.

⁵ JAN PAVEL II. *Catechesi Tradendae*. Apoštolská exhorta Jana Pavla II. *Katecheze v církvi* z 16. října 1979. Řím: Křesťanská akademie (edice Skála – 11), 1982. (Dále jen CT.)

⁶ CT 18.

⁷ CT 19.

*Všeobecné direktorium pro katechizaci*⁸ nám připomíná, že preevangelizace, „se obrací k nevěřícím a těm, kteří ve skutečnosti žijí v náboženské lhostejnosti. Jejím účelem je zvěstovat evangelium a volat ke konverzi.“⁹ V pastorační praxi církve hranice mezi prvním hlásáním a katechezí, která podněcuje počáteční konverzi a vede ji ke zrání tím, že vychovává konvertitu k víře a včleňuje ho do křesťanského společenství, se nedají snadno určit. Často se stává, že lidé, kteří přicházejí ke katechezi, ve skutečnosti potřebují pravou konverzi.¹⁰

1.3. Evangelizace

V dnešní době se slovo evangelizace používá v mnoha významech. Svůj etymologický původ má v řeckém slově „τὸ εὐαγγέλιον“, což znamená „dobrá či radostná zvěst“. Tímto se myslí konkrétní událost: vtělení Ježíše Krista, Božího Syna, a jím uskutečněné dílo spásy lidstva skrze smrt na kříži, zmrtvýchvstání a seslání Ducha Svatého. Evangelium je zvěstí o této události zanechanou prvními svědky. „Jděte tedy, získejte za učedníky všechny národy, křtěte je ve jménu Otce i Syna i Ducha Svatého a učte je zachovávat všechno, co jsem vám přikázal. Hle, já jsem s vámi po všechny dny až do konce světa!“ (Mt 28,19–20). Těmito slovy Ježíš poslal své učedníky, aby hlásali radostnou zvěst celému světu.

Druhý vatikánský koncil shrnuje církevní tradici, když tvrdí, že církev je misionářská, neboť svůj původ odvozuje od poslání Ježíše Krista a Ducha Svatého podle plánu Boha Otce.¹¹ Dokumenty Druhého vatikánského koncilu se zabývají tématem evangelizace spíše v souvislosti s jeho obsahem. Dekret o apoštolátu laiků¹² vyzývá k apoštolátu laiků¹³ a uvádí požadavek speciálně zaměřené výchovy k „apoštolátu evangelizace a posvěcování lidí“.¹⁴

⁸ KONGREGACE PRO KLÉRUS. *Všeobecné direktorium pro katechizaci*. Praha: Sekretariát České biskupské konference, 1998. (Dále jen VDK.)

⁹ VDK 61.

¹⁰ Srov. VDK 51–52.

¹¹ DOKUMENTY II. Vatikánského koncilu. Věřoucná konstituce o církvi *Lumen gentium* z 21. listopadu 1964. Praha: Zvon, 1995, s. 29–100. (Dále jen LG.) Zde srov. LG 2.

¹² DOKUMENTY II. Vatikánského koncilu. Dekret o apoštolátu laiků *Apostolicam actuositatem* z 18. listopadu 1965. Praha: Zvon, 1995, s. 379–413. (Dále jen AA.)

¹³ Srov. AA 30.

¹⁴ Srov. AA 31.

Dekret o misijní činnosti církve¹⁵ opakuje učení *Lumen gentium* a připomíná nám, že misijní činnost církve vyvěrá z Boží lásky ke člověku a ze spásitelského jednání Boha. Tímto termínem jsou myšleny „zvláštní akce, kterými hlasatelé evangelia, posláni církví a jdoucí do celého světa, plní úkol hlásat evangelium a zakládat církve mezi národy nebo skupinami, které dosud v Krista nevěří.“¹⁶ Na tomto díle mají účast všichni věřící.¹⁷

Papež Pavel VI. ve své exhortaci *Evangelii nuntiandi* zdůraznil že:

„...hlásat evangelium všem lidem je základním posláním církve, tedy úkolem a posláním, jehož naléhavost nezmenšují ani rozsáhlé a hluboké proměny v současné společnosti. Hlásat evangelium je skutečně milostí a vlastním povoláním církve, a ona v něm nachází svou nejnvtírnější totožnost. Církev existuje právě proto, aby hlásala evangelium...“¹⁸

Podle téhož dokumentu evangelizace zahrnuje v sobě všechny aspekty činnosti církve jako třeba kázání, katechezi, liturgii, svátostný život, lidovou zbožnost a svědectví křesťanského života.¹⁹

Základním obsahem evangelizace je „svědectví o Bohu, jehož nám zjevil Ježíš Kristus v Duchu svatém; o tom, že v osobě svého Syna Bůh miloval svět, že tímto Vtěleným Slovem dal všemu vlastní důvod bytí a povolal lidi k věčnému životu.“²⁰ Evangelizace však zohledňuje i vztah evangelia mezi konkrétním osobním a společenským životem.²¹ Hlásání Kristova evangelia je adresováno všem lidem.²² Evangelizace je činnost svěřená celé církvi.²³ Papež Pavel VI. v *Evangelii nuntiandi* hovoří o procesu evangelizace a rozlišuje v něm šest prvků.²⁴ Kroky naznačené papežem tvoří jakoby „kruh“, v němž se rozvíjí proces „stávání se“ a „bytí křesťanem“.²⁵ Vidíme tedy, že evangelizace je proces, který má vést k proměně jedinců i celých kultur skrze Kristovo evangelium.

¹⁵ DOKUMENTY II. Vatikánského koncilu. Dekret o misijní činnosti církve *Ad gentes* ze 7. prosince 1965. Praha: Zvon, 1995, s. 459–507. (Dále jen AG.)

¹⁶ AG 6.

¹⁷ Srov. AG 11.

¹⁸ EN 14.

¹⁹ Srov. EN 17; 21; 48n.

²⁰ EN 26.

²¹ EN 29.

²² EN 50n.

²³ EN 59.

²⁴ Srov. EN 21–24.

²⁵ DŘÍMAL, Ludvík. Cesty k velikonočnímu tajemství. *Cesty katecheze: Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku* 2010, roč. 2, č. 1, s. 9–11.

Jan Pavel II. v *Catechesi Tradendae* ukazuje, že v evangelizačním procesu má své důležité místo katecheze.²⁶ Pokud je katecheze dobře prováděna, pak křesťané sami se starají o to, aby vydávali svědectví o své víře, aby ji předávali svým dětem, a také seznamovali s ní ostatní lidi.²⁷

*Všeobecné katechetické direktorium*²⁸ evangelizaci charakterizuje jako bohatou, všeobecnou a dynamickou skutečnost, kterou není možné svázat do definice. *Všeobecné direktorium pro katechizaci* popisuje evangelizační proces s vymezením úlohy katecheze.²⁹ Ta je dále rozvedena v několika dalších článcích.³⁰

Účel katecheze v celkovém rámci evangelizace zdůvodňuje Jan Pavel II. takto:

„Účelem ... je být (oním) obdobím výuky a zrání, v němž křesťan, poté co vírou přijal Ježíše Krista jako svého jediného Pána a přilnul k němu upřímným obrácením srdce, usiluje lépe poznat tohoto Krista, jemuž se cele oddal; chce hlouběji poznat jeho 'tajemství', chce vědět více o Božím království, které hlásá, chce se obeznámit s požadavky i přísliby obsaženými v jeho evangelijním poselství a posléze s cestami, které vytyčil každému, kdo jej chce následovat.“³¹

1.4. Nová evangelizace

Neoddělitelnou součástí identity církve už od jejího vzniku je její misijní zaměření.³² Církev je tak od svého vzniku a ze své podstaty poslána ke všem lidem. Kristus dal křesťanům všech dob a kultur misijní příkaz: „Jděte tedy, získávejte za učedníky všechny národy, křtíte je ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého a učte je zachovávat všechno, co jsem vám přikázal.“ (Mt 28, 19–20). To má také svůj původ v nejhlubším tajemství Božské Trojice,³³ jak dokládá i Bürkle,³⁴ když definuje misie. Uvádí, že misie překračuje všechny pozemské hranice a bude tím, co svět spojí bez ohledu na kulturní či sociální situaci. Během uplynulých desetiletí se mnoho mluvilo o naléhavé potřebě nové evangelizace.

²⁶ Srov. CT 18.

²⁷ Srov. CT 24.

²⁸ KONGREGACE PRO KLÉRUS. *Všeobecné katechetické direktorium*. Praha: Sekretariát České biskupské konference, 1994. (Dále jen VKD.)

²⁹ Srov. VDK 47–49.

³⁰ Srov. VDK 50–52; 60–76.

³¹ CT 20.

³² AG 5.

³³ Srov. AG 5.

³⁴ BÜRKLE, Horst. Mission. In BAUMGARTNER, Konrad – SCHEUCHENPFLUG, Peter. *Lexikon der Pastoral. Lexikon für Theologie und Kirche kompakt*. Freiburg im Breisgau: Herder, 2002, s. 1141.

Termín „*nová evangelizace*“ užil poprvé Jan Pavel II. během své apoštolské cesty do Polska.³⁵ Poté tento termín opakoval v Latinské Americe, kde chtěl podnítit a povzbudit misijní a evangelizační úsilí latinskoamerických biskupů.³⁶

V tomto smyslu použil papež Jan Pavel II. výraz „*nová evangelizace*“ v encyklice o stálé platnosti misijního poslání *Redemptoris missio*.³⁷ Svou představu nové evangelizace papež Jan Pavel II. vyjevil později v posynodním apoštolském listě o povolání a poslání laiků v církvi a ve světě *Christifideles laici*.³⁸

„Církev dnes musí učinit v evangelizaci velký krok dopředu a vykročit do nové historické etapy své misijní dynamiky. Ve světě, který se díky zkráceným vzdálenostem stále zmenšuje, musí církevní společenství navazovat vzájemná spojení, vyměňovat si síly a prostředky a navzájem se sdružovat při plnění společného a jedinečného úkolu hlásat a žít evangelium. ‚Takzvané mladé církve potřebují sílu starších církví‘, říkají synodní otcové, ‚a starší církve zase svědectví a elán mladých, takže každá církev čerpá z bohatství církví ostatních.‘“³⁹

Současný papež Benedikt XVI. projektu „*nové evangelizace*“ věnuje značnou pozornost, podobně jako jeho předchůdce Jan Pavel II. Novou evangelizaci staví papež na první místo v programu církve.⁴⁰ Vyzývá církev k „pastoračnímu obratu“ v misijním smyslu.⁴¹ Církev nesmí být spokojena se svým status quo a má chápat novou evangelizaci jako výzvu hlásat evangelium v nových sociálně-kulturních podmínkách.⁴²

Podle dokumentů magisteria je misijní činnost církve odpovědí na Kristův misijní příkaz (Mt 28, 19–20). V užším slova smyslu je to misie *ad gentes*, která se obrací na oblasti dosud nezasažené Kristovým evangeliem. Povinností každého křesťana je podílet se na misijním poslání církve. Adresátem radostné zvěsti jsou lidé všech národností a kultur.⁴³

³⁵ Srov. JAN PAVEL II. *Homilie v kostele Svatého Kříže* (Mogila, Polsko, 9. června 1979), č. 1. In: AAS 71 (1979), s. 865: „Kde je vztyčen kříž, tam je vztyčeno znamení, že toto místo zasáhla radostná zvěst o tom, že člověk je spasen láskou. (...) Právě v době, kdy jsme slavili milénium, byl nedaleko odsud vztyčen nový dřevěný kříž. Stal se pro nás znamením, že na prahu nového tisíciletí, v nových časech a nových životních podmínkách, se znovu hlásá evangelium. Začala nová evangelizace, nové hlásání, ačkoliv ve skutečnosti jde stále o totéž.“

³⁶ Srov. JAN PAVEL II. *Promluva před XIX. shromážděním CELAM* (Port au Prince, 9. března 1983), č. 3. In: AAS 75 I (1983), s. 778.

³⁷ JAN PAVEL II. *Redemptoris missio*. Encyklika Jana Pavla II. *O stálé platnosti misijního poslání* ze 7. prosince 1990. Praha: Zvon, 1994. (Dále jen RM.) Zde srov. 1–3; 30.

³⁸ JAN PAVEL II. *Christifideles laici*. Posynodní apoštolský list Jana Pavla II. *O povolání a poslání laiků ve světě* z 30. prosince 1988. Praha: Zvon, 1990. (Dále jen ChL.)

³⁹ ChL 35.

⁴⁰ Lineamenta XIII. Biskupské synody „*Nová evangelizace pro předávání křesťanského poselství*“, čl. 1. Cit. [2012-07-27]. [www.dltm.cz/download/312/synoda2012-Lineamenta-cz\[dot\]doc](http://www.dltm.cz/download/312/synoda2012-Lineamenta-cz[dot]doc)

⁴¹ Lineamenta XIII. Biskupské synody, čl. 10. Cit. [2012-07-27].

⁴² Lineamenta XIII. Biskupské synody, čl. 5. Cit. [2012-07-27].

⁴³ RM 4.

V uskutečňování Kristova misijního příkazu má své nenahraditelné místo katecheze,⁴⁴ která vede postupně její adresáty k zodpovědnosti za misijní činnost církve.⁴⁵

Dnes se termínem nová evangelizace rozumí úsilí církve reagovat na výzvy, které předkládá křesťanské víře dnešní společnost a kultura. Církev se tváří v tvář těmto problémům sama obnovuje. Do středu svých úvah staví osobní setkání s Ježíšem Kristem, který dává Ducha a poskytuje sílu potřebnou k hlásání a zvěstování evangelia novým způsobem, jenž dokáže promlouvat i ke dnešním kulturám.⁴⁶

Papež Benedikt XVI. se rozhodl na dny 7.–28. října 2012 svolat XIII. řádné generální shromáždění Synody biskupů, aby společně diskutovali o tématu „Nová evangelizace pro předávání křesťanské víry“.

1.5. Katecheze

Katecheze může být definována různě. Katecheze podle učení magisteria pokoncilní církve už není prosté „předávání víry“ či pouhá výuka náboženských pravd, ale je systematickou formací. Tato formace je víc než výuka: jedná se o osvojování si křesťanského života v jeho celistvosti.⁴⁷

Když Alberich⁴⁸ objasňuje etymologické významy slova katecheze, lze již i mezi těmito výrazy cítit základní rozdíly ovlivněné časem vyhlášení křesťanského poselství. V epoše patristické dostává katecheze v rámci instituce katechumenátu další význam. Následně po celý středověk jsme svědky zániku termínu katecheze. Jak dále uvádí Alberich,⁴⁹ v 16.–19. století dostává katecheze nový impulz a různá označení. V 19. stol. se vyvinulo obrovské hnutí katechetické⁵⁰ obnovy, ale stále používá tradiční výrazy: katechismus, náboženská výuka, výuka křesťanské doktríny, náboženská výchova a vzdělávání, náboženství, katecheze.

⁴⁴ VDK 59.

⁴⁵ VDK 86.

⁴⁶ Srov. Lineamenta XIII. Biskupské synody, čl. 5. Cit. [2012-07-27].

⁴⁷ Srov. VDK 67–68; DŘÍMAL, Ludvík. Katecheze a výuka náboženství – odlišnosti a komplementarita. In Kol. *Katecheze – realita a víze*. Praha: Katechetická sekce ČBK v nakl. Tomáš Halama, 2007, s. 9–18.

⁴⁸ ALBERICH, Emilio. Catechesi. In GEVAERT, Joseph (ed.). *Dizionario di Catechetica*. Leumann (TO): Elle Di Ci, 1986, s. 104–108. (Dále jen DCat.)

⁴⁹ DCat 104.

⁵⁰ Srov. GIANETTO, Ubaldo. Movimento catechistico. In DCat, 1986, s. 448–450.

Zvláště užívaná a citovaná jsou dle Albericha ta označení, která lze nalézt v oficiálních dokumentech magisteria.⁵¹

Biemer⁵² říká, že katecheze je v osobním kontaktu probíhající systematické poučení o elementárních obsazích křesťanského života a učení pro děti, mládež i dospělé. Jejím cílem je rozvíjet porozumění pro tajemství Krista.⁵³

V každém případě jde o službu lidskou, která pomáhá slovo Boha přiblížit, zažít, učinit vlastním konkrétnímu člověku. V chápání církve se jedná o asistenci výchovy k víře u jednotlivce či společenství, a to ve smyslu „porodní báby“, jak to vyjádřil například Aleš Opatrný ve své knize *Cesty pastorage v pluralitní společnosti*,⁵⁴ kde vychází z přirovnání vztahujícímu se ke zrození jádra víry, Bohem zplozeného. Koncilní vyjádření jde směrem ke *catechetica institutio*, mající za účel oživení víry po jejím osvětlení naukou tak, aby se stala živou, uvědomělou a činnou.⁵⁵

Podle *Všeobecného direktoria pro katechizaci* je katecheze systematická metodologická formace, neboli činnost církve vedoucí společenství i jednotlivce ke zralosti víry.⁵⁶ Jde o období poskytnutí základů pro první přilnutí, čímž obrácení k Ježíši Kristu nabývá zřetelné podoby. Katecheze je kladením základů víry, základním prvkem křesťanské iniciace,⁵⁷ jedná se o osvojování křesťanského života v jeho kompletnosti.

Jan Pavel II. vnímá katechezi jako výchovu ve víře, která stojí ve službě evangelizace; katecheze je druhou z etap (a prvků) jejího rozsáhlého procesu.⁵⁸

Podle *Evangelii nuntiandi* se prvotní evangelizace obrací především na ty, kdo Krista ještě neznají.⁵⁹ Katecheze pak má tuto víru živit a prohlubovat. Tedy vlastní podstatou katecheze je rozvíjet víru po obrácení a vést k celistvé náboženské formaci křesťana.⁶⁰

V souladu s *Catechesi Tradendae* katechezi nelze odlučovat od ostatní církevní pastorační a misijní činnosti. Avšak má svou zvláštní náplň. Katecheze je výchova dětí,

⁵¹ Srov. ALBERICH, Emilio. Catechesi. In DCat, 1986, s. 104–105.

⁵² BIEMER, Günter. Katechese. In BAUMGARTNER, Konrad – SCHEUCHENPFLUG, Peter. *Lexikon der Pastoral*, s. 808–809.

⁵³ Srov. CT 18–20.

⁵⁴ OPATRNÝ, Aleš. *Cesty pastorage v pluralitní společnosti*. Kostelní Vydří: KNA, 2006.

⁵⁵ Srov. ALBERICH, Emilio – DRÍMAL, Ludvík. *Katechetika*. Praha: Portál, 2008; srov. ALBERICH, Emilio. Catechesi. In DCat, s. 106–107.

⁵⁶ VDK 21.

⁵⁷ Srov. VDK 63; 66.

⁵⁸ Srov. CT 18; 26.

⁵⁹ EN 52.

⁶⁰ EN 54.

mládeže a dospělých k víře. Jejím obsahem je zejména výklad křesťanského učení uceleným způsobem s cílem uvádět do plného křesťanského života.⁶¹ Katecheze má: „působit, aby víra dozrávala, a vychovat opravdového Kristova učedníka tím, že mu umožňuje stále hlubší a uspořádanější poznání osoby a poselství Krista, našeho Pána.“⁶² To, co je podstatné, je vědomí, že katecheze jako taková obsahuje více jednotlivých složek pastoračního poslání církve, aniž by však s nimi splývala. Ty mají katechetický ráz a katechezi připravují nebo z ní vyplývají. Jedná se především o prvotní hlásání evangelia pomocí kérygmatu, jehož účelem je vzbudit víru; apologetika, vlastní křesťanský život; slavení svátostí; plné začlenění do církevního společenství; vydávání apoštolského a misijního svědectví.⁶³

Dokument Francouzské biskupské konference *O směřování katecheze v dnešní době*⁶⁴ vyzdvihuje tři pilíře identity katecheze: „...katecheze je nedílnou součástí evangelizace; katecheze je vedena příkladem Ježíše Krista, vychovatele víry; katecheze je záležitostí společenství, jež je svou povahou misijní.“⁶⁵

Z výše uvedeného lze vyvodit, že katecheze je součástí evangelizačního procesu, je službou Božímu slovu, zaměřená na výchovu víry člověka. Katecheze není jen kognitivním vyučováním, ale má být celistvou křesťanskou formací. Jedná se o církevní službu s misijním charakterem. I papež Jan Pavel II. nám připomíná, že katechezi a evangelizaci nelze ani od sebe odloučit, ani mezi nimi není rozpor či naopak totožnost, nýbrž že se navzájem nutně spojují a doplňují.⁶⁶

1.6. Výuka náboženství a katecheze

Církevní magisterium rozlišuje katechezi a školní vyučování náboženství, zároveň však vidí jejich souvislost a komplementaritu.⁶⁷ Odlišnost se týká prostředí, adresátů i účelu obou forem.

⁶¹ CT 18.

⁶² CT 18.

⁶³ CT 18.

⁶⁴ FRANCOUZSKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE. *O směřování katecheze v dnešní době*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. (Dále jen FBK.)

⁶⁵ FBK 10.

⁶⁶ FBK 10.

⁶⁷ KONGREGACE PRO KATOLICKOU VÝCHOVU. *Náboženský rozměr výchovy v katolické škole. Směrnice pro reflexi a revizi ze 7. dubna 1988*. Praha: Sekretariát ČBK, 1994, čl. 70. (Dále jen NRV.)

Výuka náboženství ve škole uvádí žáky do integrálního poznání kultury, které v sobě zahrnuje také křesťanské poselství a nepředpokládá osobní obrácení ke Kristu.⁶⁸ Toto vyučování ve škole tedy neusiluje o celkové zrání víry žáka v oblasti „duchovní, liturgické, svátostné a apoštolské“⁶⁹ jako katecheze. Školní výuka náboženství také probíhá v omezeném období školní docházky a ne celoživotně v křesťanském společenství.⁷⁰ Školní výuka náboženství a katecheze jsou však také komplementární: „Je však třeba zdůraznit, že také náboženské vyučování vzhledem k věřícím studentům, nemůže než přispět k posílení víry tak, jak náboženská zkušenost katecheze posiluje poznání křesťanské zvěsti.“⁷¹

Školní výuky náboženství se neúčastní jen žáci věřící, ale i ti bez náboženského vyznání či hledající. Podle toho také může mít náboženská výuka pro adresáty „nevěřící“ preevangelizační misijní ráz.⁷²

Účel výuky náboženství ve škole lze souhrnně situovat kolem tří pojmů: informace, formace a výchova ke korektnímu soužití.⁷³ Informace znamená umožnit žákům získání seriózních znalostí o křesťanském náboženství, o jeho podstatě a projevech. V současnosti i tyto informace mají nezanedbatelný význam vzhledem k disproporcím objemu neznalosti a předsudků z doby nedávno minulé. Formace znamená upozorňovat na existenci otázek, které člověk v životě nemůže dost dobře ignorovat. A navíc škola, protože je pluralitní, je takřka ideálním místem pro výchovu k dialogu a k respektování druhých.⁷⁴

Dokument Kongregace pro katolickou výchovu dále uvádí, že je nutné, aby vyučování náboženství bylo pojímáno jakožto školní předmět se stejným nárokem na systematickост a přesnost, jakému se těší ostatní předměty. Musí předkládat poselství a událost křesťanství s toutéž vážností a hloubkou, s jakou ostatní předměty předkládají svůj obsah.⁷⁵ Pavel Ambros oblast výuky náboženství ještě více specifikuje: „Účelem výuky náboženství je organické a systematické poznání obsahu křesťanské

⁶⁸ NRV 68.

⁶⁹ NRV 69.

⁷⁰ NRV 68.

⁷¹ NRV 69.

⁷² VDK 75.

⁷³ Srov. SINODO NAZIONALE DELLE DIOCESI DELLA GERMANIA FEDERALE. *Scuola e insegnamento della religione*. Leumann (TO): Elle Di Ci, 1977, zejm. č. 1,4 a 2,3; CEI, *Insegnare religione cattolica oggi. Nota pastorale della CEI sull'insegnamento della religione cattolica nelle scuole pubbliche*. Roma: Paoline, 1991.

⁷⁴ Srov. DŘÍMAL, Ludvík. Vliv koncilu na obnovu katecheze. *Teologické texty: Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie* 2003, roč. XIV, č. 1, s. 9–13 .

⁷⁵ Srov. NRV 70.

víry z hlediska budoucí svobodné, odpovědné a dospělé životní volby.⁷⁶ K tomu Zavalloni⁷⁷ dodává, že křesťanská výchova neusiluje pouze o „zralost lidské osoby“, ale směřuje hlavně k tomu, aby pokřtění „získali návyk utvářet svůj život jako noví lidé v pravé spravedlnosti a svatosti. Tak dorostou do zralého lidství, měřeno mírou plnosti Kristovy.“⁷⁸

1.7. Katechetika

V pastorační činnosti církve existuje vědní obor, který se nazývá katechetika. Jedná se o vědeckou reflexi katecheze. Katechetika jako samostatný vědní obor je relativně mladá. Dalo by se říci, že její vědecké formování začíná zavedením výuky katechetiky do škol po roce 1774,⁷⁹ ačkoliv její rozvoj spadá spíše do závěru devatenáctého století, kdy vzniklo katechetické hnutí. Toto hnutí, ovlivněné psychologickými výzkumy a poznatky z pedagogické oblasti postupně vydělovalo obor, který se v německých zemích začal označovat jako náboženská pedagogika či pedagogika náboženské výchovy.

V „*Lexikon der Pastoral*“ definuje Nastainczyk katechetiku také jako vědu založenou na současném stavu výzkumu společných termínů pro všechny činnosti související s teologicky orientovanými teoriemi křesťanského náboženského učení.⁸⁰

Identita katechetiky je dána předmětem, jímž se zabývá. Tímto předmětem je katecheze v jednotě svých částí – výuky, reflexe zkušenosti víry, svátostných iniciací či systematických doprovázení. Lze tedy říci, že katechetika je soustavná vědecká reflexe katecheze, a že se rozlišuje podle několika kritérií. Dělení podle Nastainczyka je na základní, materiální a formální katechetiku – jakožto vědeckou disciplínu,

⁷⁶ Srov. AMBROS, Pavel. *Církev, kultura, společnost, misie*. 2. vyd. Olomouc: Vydavatelství UP, 2002, s. 116.

⁷⁷ ZAVALLONI, Roberto. In FIORES DE, Stefano – GOFFI, Tullio (ed.). *Slovník spirituality*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, s. 1246.

⁷⁸ DOKUMENTY II. Vatikánského koncilu. Deklarace o křesťanské výchově *Gravissimum educationis* z 28. října 1965. Praha: Zvon, 1995. (Dále jen GE.) Srov. GE 2.

⁷⁹ Jednalo se o nařízení Marie Terezie, kterým byla do škol katechetická výuka zařazena. Postupovalo se podle plánu opata benediktýnského kláštera v Broumově F. S. Rautenstraucha. Srov. *Teologia pastorale e Catechetica*. In DCat, s. 634.

⁸⁰ NASTAINCZYK, Wolfgang. Katechetik. In BAUMGARTNER, Konrad – SCHEUCHENPFLUG, Peter. *Lexikon der Pastoral*, s. 813.

podle jiných členění na základní a speciální. Podstatou tohoto dělení je však nutnost vyjádřit, na koho a v jaké situaci je katechetika zaměřována.⁸¹

Zatímco katecheze, jak jsme právě viděli, představuje nedílnou součást procesu evangelizace, katechizace znamená „konkrétní realizaci některé formy či typu katecheze.“⁸² Katechetika je vědní disciplína v rámci pastorální teologie, jejímž předmětem je katecheze a „(...) chápání, zkvalitňování i řízení této významné pastorační a výchovné činnosti.“⁸³

1.8. Pastorage

Pastorage se dlouho rozuměla pouze jako činnost a péče duchovenstva o věřící populaci. Termíny pastorage, pastorační péče, pastorační činnost apod., nejsou v našich poměrech přesně ohraničeny. Většinou se pastoračí rozumí činnost, kterou uskutečňuje kněz nebo přímé vedení farnosti, kde je kněz považován za pastýře. Oficiální církevní dokumenty však poukazují jak na kněze a biskupy, tak i na podíl laiků při pastorační činnosti. Úlohou církve je plnit své úkoly jak uvnitř sebe samé, tak úkoly vůči okolnímu světu, které neobsahují pouze misijní charakter, ale mají za úkol postarat se i o péči druhých lidí, kteří potřebují pomoc nejen duchovní, ale i sociální a psychickou. Úkoly církve se zpravidla vyjadřují čtveřicí: kérygma (hlásání), diakonia (služba potřebným), leiturgia (liturgie, bohoslužba) a koinonia (péče o společenství). Tyto úkoly církve zahrnují důležité aspekty pro pastorační péči a činnost.⁸⁴

Tuto čtveřici složek, která je zastoupena ovšem vždy v jiném poměru, dále podle Opatrného charakterizuje následující výměr:

„Pastorační péči v širším slova smyslu rozumíme takové jednání s člověkem, ve kterém ho respektujeme v jeho jedinečnosti, přistupujeme k němu z pozice věřících křesťanů, doprovázíme ho v jeho obtížích, nemoci, utrpení či umírání a pomáháme mu k lidsky důstojnému zvládnutí jeho životní situace včetně smrti, a to na jemu dostupné úrovni víry s perspektivou jejího možného rozvoje.“⁸⁵

Hovoříme-li o pastorači jako o způsobu jak zprostředkovat lidem cestu k Bohu, nezahrnujeme do ní pouze pastorační péči o nemocné, udílení svátostí nebo duchovní

⁸¹ ALBERICH, Emilio – DŘÍMAL, Ludvík. *Katechetika*. Praha: Portál, 2008, s. 8n.

⁸² ALBERICH, Emilio – DŘÍMAL, Ludvík. *Katechetika*, s. 46.

⁸³ ALBERICH, Emilio – DŘÍMAL, Ludvík. *Katechetika*, s. 8.

⁸⁴ OPATRNÝ, Aleš. *Pastorační péče v méně obvyklých situacích*. Praha: Pastorační středisko, 2005, s. 9.

⁸⁵ OPATRNÝ, Aleš. *Pastorační péče v méně obvyklých situacích*, s. 9.

vedení, ale poukazujeme na pastorační ve smyslu všech dokumentů Druhého vatikánského koncilu. Zde se církve z inspirace evangelia snaží pastorační společnost jak interní, tak externí. Interní společností rozumíme věřící populaci, která potřebuje vedení a církve jako instituci, o kterou by se mohla opřít. Do externí společnosti zahrnujeme péči o obecné blaho a o ty, kteří nemají zájem o duchovní rozvoj a stojí na okraji církve.⁸⁶

Pastorace obsahuje dvě základní dimenze své činnosti. Jedna zahrnuje všechny potřeby v pohledu na kvalitu života a druhá vytváří prostor, ve kterém nabízí setkání s Kristem. Z pohledu potřeb kvality života vychází ze základních rovin, jimiž jsou biologické, psychologické, sociální a spirituální aspekty člověka, které jsou ve vztahu ke každému jedinci individuální a vyžadují velmi opatrný přístup. V prostoru, kde činnost církve umožňuje lidem setkání s Kristem, se zaměřuje na rozvoj spirituální dimenze, kde poukazuje na možnost spásy a nabízí tak člověku rozhodnutí pro život s Kristem v jeho svobodné volbě.

Müller⁸⁷ uvádí, že pastorace v katolickém chápání pojímá v sobě celou oblast církevní činnosti. Ve spojení se základním posláním církve být znamením spásy pro celý svět,⁸⁸ zahrnuje výraz pastorace „*pastorační úkony*“ předkládané Bohem ke konání⁸⁹ k zajištění dosažení plné jednoty v Kristu.⁹⁰

Evangelii nuntiandi řadí k evangelizačním metodám některé činnosti církve jako například vyučování katechismu, homilie, osobní pastorační vedení, vedení ke svátostem, citlivý postoj pastýřů církve vůči lidové zbožnosti atd. Tyto metody jsou spojeny přirozeně s pastoračním působením církve.⁹¹

Catechesi Tradendae spojuje katechezi s ostatní pastorační a misijní činností církve.⁹² K pastoračnímu působení církve je zde počítána činnost preevangelizační i teologická apologetika a výsledky katechetického působení. Dokument situuje katechezi do pastoračních záměrů církve, a chce, aby v nich katechezi bylo určeno přednostní místo.⁹³

⁸⁶ Srov. OPATRŇÝ, Aleš. *Pastorace v postmoderní společnosti*. Kostelní Vydří: KNA, 2001, s. 9.

⁸⁷ MÜLLER, Josef. Pastoral. In BAUMGARTNER, Konrad – SCHEUCHENPFLUG, Peter. *Lexikon der Pastoral*, s. 1264.

⁸⁸ Srov. LG 1.

⁸⁹ DOKUMENTY II. Vatikánského koncilu. Pastorační konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes* ze 7. prosince 1965. Praha: Zvon, 1995. (Dále jen GS.) Zde srov. GS 21.

⁹⁰ LG 1.

⁹¹ EN 42–48.

⁹² CT 18.

⁹³ CT 15.

Všeobecné direktorium pro katechizaci zdůrazňuje, že pastorační působení církve „neustále živí křesťanské společenství.“⁹⁴ Tento dokument vnímá pastorační péči jako třetí „moment“ evangelizačního procesu, po misijní činnosti zaměřené na nevěřící a katecheticko-iničiační činnosti pro ty, kdo se rozhodli pro Krista.⁹⁵ Můžeme tedy říci, že pastorační je podle církevních dokumentů zaměřena na členy církve, kteří již prodělali počáteční konverzi a žijí svou vírou začlenění do církevního společenství.⁹⁶ Katechezi jako stálou výchovu ve víře lze v tomto smyslu vidět v přímé souvislosti s pastoračním působením církve.⁹⁷

Pastorace však může být chápána i širěji, vzhledem k výzvám Druhého vatikánského koncilu.⁹⁸ V tomto slova smyslu tedy pastorační má misijní rozměr a právem může být chápána i jako jistá forma preevangelizace. Pastorační činnost církve má participovat na plnění všech čtyř úkolů církve ve službě Božímu království.⁹⁹ Alberich hovoří o „*pastoračním obratu*.“ Tato změna je nutná v pohledu církve na moderní pastorační: v pastoračním působení má mít naprostou prioritu evangelizace, misijní působení, evangelizační pastorační. Důležitý je také dialog víry a kultur, tak aby víra měla osobnější rovinu. Předmětem zájmu církve má být společenství.¹⁰⁰

V této nové perspektivě se katecheze musí vzdát tradičního tridentského modelu a má mít „obnovenou a evangelizační tvář, ve službě zosobněné a zralé víry, podle nového modelu křesťana, společenství a církve, který si žádá dnešní doba.“¹⁰¹

⁹⁴ VDK 64.

⁹⁵ VDK 64.

⁹⁶ Srov. VDK 58b.

⁹⁷ Srov. VDK 69n.

⁹⁸ OPATRŇ, Aleš. *Pastorační péče v méně obvyklých situacích*, s. 9.

⁹⁹ ALBERICH, Emilio – DŘÍMAL, Ludvík. *Katechetika*, s. 36–38.

¹⁰⁰ ALBERICH, Emilio – DŘÍMAL, Ludvík. *Katechetika*, s. 38.

¹⁰¹ ALBERICH, Emilio – DŘÍMAL, Ludvík. *Katechetika*, s. 41.

2. KATECHEZE DOSPĚLÝCH V POHLEDU CÍRKEVNÍCH DOKUMENTŮ

Jako každá jiná činnost církve, i katecheze čerpá svou sílu v lásce Krista, kterou dostává ve společenství věřících, přijímá v modlitbě, neustále obnovuje v liturgii a kterou žije ve vzájemném sdílení uprostřed tohoto světa.¹⁰² „Konečným cílem katecheze je uvést někoho nejenom do styku, ale do společenství, do důvěrného vztahu s Ježíšem Kristem.“¹⁰³ Katecheze nemá jen položit tomuto prvnímu přílnutí základy, ale má pomáhat člověku v procesu jeho zrání a dosažení duchovní zralosti. Když Zavalloni definuje duchovní zralost člověka, uvádí také její známky. Je to především „plné přesvědčení“ (Řím 14,5), přetvoření a obnovení mysli a srdce, tzn. hlubokého středu osobnosti (Řím 12,2), učenlivost k Duchu svatému a duchovní schopnost vnikat do hlubin Kristova tajemství a přijímat je (1 Kor 2,6n; Ef 1,9; Kol 1,27). Zralý křesťan se celý radikálně a totálně angažuje pro Boha a pro spásu světa. Dalšími známkami jsou „stálost obrácení“ mysli a srdce a „integrace“ vlastní osobnosti v Kristu, tj. skutečnost, že celý křesťanův život je proniknut Kristovými ctnostmi (1 Sol 5,23). Konečně je smyslem křesťanské zralosti „angažovanost v církvi a ve světě“.¹⁰⁴ K takové zralosti nás má správná katecheze přivádět.

2.1. Uvedení do problematiky

Mezi dokumenty Druhého vatikánského koncilu nebyl ani jeden, který by se výslovně zabýval katechezí. Pouze v závěru dekretu o pastýřské službě biskupů¹⁰⁵ nalezneme pokyn, aby byl vypracován direktář pro katechetickou výchovu křesťanského lidu. Tento úkol byl splněn 11. dubna 1971 vydáním *Všeobecného katechetického*

¹⁰² Srov. VDK 105.

¹⁰³ DOKUMENTY II. VATIKÁNSKÉHO KONCILU. Dekret o pastýřské službě biskupů v církvi *Christus Dominus* z 28. října 1965. Praha: Zvon, 1995, s. 267–297. (Dále jen ChD.) Srov. CT 5; srov. KKC 426; AG 14a.

¹⁰⁴ ZAVALLONI, Roberto. Duchovní zralost člověka. In FIORES DE, Stefano – GOFFI, Tullo (ed.). *Slovník spirituality*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, s. 1246–1248.

¹⁰⁵ Srov. ChD 44.

direktoria.¹⁰⁶ Významným obohacením katechetické obnovy se stalo též *Ordo initiationis christianae adultorum*, vydané Kongregací pro liturgii 6. ledna 1972.¹⁰⁷

Přesto, že Druhý vatikánský koncil neřekl o katechezi výslovně nic speciálního, jeho poselství jako celek se týká přímo základu identity katecheze. Tento základ má, jak jsme již zmínili, tři prvky: Boží slovo, víru a církev.

K zásadním dokumentům pro oblast katecheze, jíž je tato práce věnována, můžeme přiřadit dvě posynodální apoštolské exhorty *Evangelii nuntiandi*¹⁰⁸ a *Catechesi Tradendae*,¹⁰⁹ encykliku *Redemptoris missio*,¹¹⁰ *Katechismus katolické církve*¹¹¹ a nové *Všeobecné direktorium pro katechizaci*.¹¹² V návaznosti na tyto velké tituly začaly následně vznikat mnohé národní dokumenty, u nás např. *Katechetické směrnice České biskupské konference*.¹¹³

Jde o to, abychom si ve světle těchto důležitých církevních dokumentů uvědomili, jak velká důležitost je oblasti katecheze dospělých v pokoncilních dokumentech přikládána. V této práci svou hlubší pozornost budeme věnovat jen třem nejdůležitějším katechetickým dokumentům jako *Evangelii nuntiandi*, *Catechesi Tradendae* a *Všeobecné direktorium pro katechizaci*, které do dnešní doby mají svou aktuálnost.

2.2. Katecheze dospělých jako pastorační priorita

Všichni vnímáme, že dnešní svět se neustále mění. Vstoupili jsme do velmi různorodé pluralitní společnosti, v níž se mnozí nedokáží orientovat. Současný vývoj západní kultury je pojmenováván různým způsobem a očividně propojován

¹⁰⁶ KONGREGACE PRO KLÉRUS, Direttorio catechistico generale *Všeobecné katechetické direktorium*. *Ad normam deseti* 11. dubna 1971. AAS 64 (1972), s. 97–176. (Dále jen VKD.)

¹⁰⁷ KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU. Český překlad *Úvedení do křesťanského života*. Praha : Sekretariát české liturgické komise, 1987.

¹⁰⁸ PAVEL VI. *Evangelii nuntiandi*. Apoštolská exhortace Pavla VI. *Hlásání evangelia* z 8. prosince 1975. Praha: Zvon, 1990. (Dále jen EN.)

¹⁰⁹ JAN PAVEL II. *Catechesi Tradendae*. Apoštolská exhorta Jana Pavla II. *Katecheze v církvi* z 16. října 1979. Řím: Křesťanská akademie (edice Skála – 11), 1982. (Dále jen CT.)

¹¹⁰ JAN PAVEL II. *Redemptoris missio*. Encyklika Jana Pavla II. *O stálé platnosti misijního poslání* ze 7. prosince 1990. Praha: Zvon, 1994. (Dále jen RM.)

¹¹¹ *Katechismus katolické církve*. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. (Dále jen KKC.)

¹¹² KONGREGACE PRO KLÉRUS. *Všeobecné direktorium pro katechizaci*. Praha: Sekretariát České biskupské konference, 1998. (Dále jen VDK.)

¹¹³ *Katechetické směrnice České biskupské konference*. Praha: Sekretariát ČBK, 1994. (Dále jen KS ČBK.)

s fenoménem globalizace. Reakce na proměnlivost charakteristik pluralitní společnosti má však být u každého člověka tvůrčí, nikoliv jen pasivní, neboť hledáme základ, na němž je možné v této pluralitě stavět. A tento základ vidí např. Opatrný v hloubce víry, která jediná má šanci pluralitu v křesťanství integrovat.¹¹⁴

Současné společenské podmínky a kultura života katechizovaných se během 20. století výrazně proměnily, a tak se do katechetické praxe promítá i vážný rozkol mezi evangeliem a současnou kulturou. Má-li církev zodpovědně naplňovat své poslání získávat učedníky, křtít je a učit (srov. Mt 28, 19–20), nemůže se vzdát katecheze. A má-li katecheze plnit úkoly, které jsou na ni církví kladeny, neobejde se bez teoretické reflexe své činnosti, tedy katechetiky. Zkušenosti posledních let ukazují, že ve světě, kde je, řečeno termínem Opatrného, „život z víry nesamozřejmý“, je třeba mezi dospělými křesťany očekávat velký podíl konvertitů. „To podněcuje“, jak dále uvádí Opatrný, „k hledání adekvátního způsobu péče o růst víry těchto lidí.“¹¹⁵ *Všeobecné direktorium pro katechezi* připomíná: „Křesťanské společenství je samo v sobě živou katechezí. Tím, co je, co hlásá, slaví a koná, zůstane stále živým, nenahraditelným a hlavním místem katecheze.“¹¹⁶ A *katechismus* definuje: „Katecheze je těsně spojena s celým církevním životem.“¹¹⁷

Dnes je silně akcentováno, že víra je vztah. Identifikace s církví totiž nemusí být motivována primárně vírou, ale vztahem k měnícímu se světu. Velmi přílehlavě to vyjadřují francouzští biskupové:

„Měníme svět a společnost. Jeden svět ustupuje a druhý se začíná objevovat, aniž by existoval jakýkoliv předem stanovený model pro jeho budování. Staré rovnováhy mizí a nové rovnováhy se jen obtížně vytvářejí.“¹¹⁸

Tuto touhu „zachovat si staré rovnováhy“, uchovat si svět, ve kterém se křesťan dobře vyzná, objasňuje skvěle Opatrný vysvětlením, že tak u křesťanů vzniká postoj ke světu, který je velice vzdálen otevřenému a solidárnímu přístupu, který tak průlomovým způsobem postulovala konstituce *Gaudium et spes* Druhého vatikánského koncilu.¹¹⁹

¹¹⁴ OPATRŇÝ, Aleš. *Cesty pastorační v pluralitní společnosti*, s. 16.

¹¹⁵ OPATRŇÝ, Aleš. *Cesty pastorační v pluralitní společnosti*, s. 113–114.

¹¹⁶ VDK 141.

¹¹⁷ KKC 7.

¹¹⁸ FRANCOUZSKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE. *Pozvat současnou společnost k životu z víry: dopis francouzským katolíkům*. Kostelní Vydří: KNA, 2003, s. 21.

¹¹⁹ OPATRŇÝ, Aleš. Inspirace Dopisu francouzským katolíkům „Pozvat současnou společnost k životu z víry“ pro katechezi dospělých. In Kol. *Katecheze – realita a vize*. Praha: Katechetická sekce ČBK v nakladatelství Tomáš Halama, 2007, s. 49–53.

Je jistě znepokojujícím jevem, že obecně se věnuje mnohem více pozornosti katechezi dětí a mládeže a na dospělé jakoby se ve farnostech zapomínalo, přestože *Všeobecné katechetické direktorium* počítá s katechezí všech věkových skupin, tedy i dospělých. Je zřejmé, že hlavním místem, kde se téměř po celé sledované období katecheze realizovala, byla škola. To samozřejmě souvisí s dřívějším chápáním katecheze v rámci křesťanské výchovy dětí a mladých lidí. Přednostním prostředkem formace dospělých byla kázání při bohoslužbách.¹²⁰ Dnes se však s katechezí dospělých nejenom počítá, ale přímo se zdůrazňuje její zásadní význam.¹²¹ Současná generace dospělých je vykořeněná, otřesená proměnami, často znechucená, a proto katechezi dospělých je třeba věnovat dostatek času a přijmout její náročnost. To platí rovněž pro katechumenátní přípravu dospělých.¹²²

Opatrný uvádí, že „obtížnost celého procesu katechetického působení u dospělých vede snadno k určitému 'krátkému spojení',“ které není ani v jednom způsobu správné.

„Katecheze dospělých musí být dialogická,“ pokračuje. „Dialog je zásadní pastorační metodou, k níž vede celé zaměření pastorální konstituce *Gaudium et spes*. Tím není míněno nekonečné přemílání věcí ani snaha obejít nepříjemné nebo obtížné morální požadavky křesťanství. Je zde požadována snaha o dialog mezi „světem dnešního člověka“ a „světem evangelia“, které je určeno dnešnímu světu právě tak, jako bylo určeno předchozím dobám a generacím.“¹²³

Jistě nelze podceňovat ani význam poznatků souvisejících vědních oborů, především psychologie vývoje pro katechetickou práci s dospělými. Odborná psychologická literatura zmiňuje dva hlavní proudy výzkumu náboženského vývoje v období dospělosti, o nichž se zmiňuje i Dřímál,¹²⁴ z nichž první je označován jako „konstruktivistické teorie“ a druhý jako „psychosociální teorie“. E. H. Erikson, který je hlavním představitelem psychosociální teorie, připodobňuje náboženský rozvoj člověka k procesu zrání organismu z biologického hlediska. Ke změnám dochází v souvislosti jak s věkem tak i se situacemi, jimž musí dospělý člověk v průběhu života čelit.

¹²⁰ Toto pojetí zavedl papež Pius X. v encyklice *Acerbo nimis* vydané roku 1905. Papež v ní objasňuje vztah mezi kázáním, které vysvětluje evangelium, a vyučováním křesťanské nauce. Uvádí, že kázání o evangeliu je adresované těm, kteří již znají základní prvky víry (nazývá to „*chlebem lámaným pro dospělé*“), avšak katechetické vyučování je mlékem, které apoštol Petr přikazuje dávat dětem (čl. 12). Podobné pojetí úkolů katecheze a liturgie můžeme pozorovat ještě v přístupech kardinála Tomáška v 80. letech 20. století.

¹²¹ VDK 69–72.

¹²² KS ČBK 18.

¹²³ OPATRŇÝ, Aleš. *Inspirace Dopisu*, s. 52–53.

¹²⁴ DŘÍMAL, Ludvík. *Dospělý člověk jako adresát a účastník katecheze: význam poznatků psychologie vývoje pro katechetickou práci s dospělými*. In VALOVIČ, Eugen (ed.): *Hľadanie ciest farskej katechézy. Sborník z celoslovenského semináre*. Detva: Komise pro katechizaci a školství KBS, 2006, s. 47–58.

A nejenom duchovní zrání, ale i rozvoj víry dospělého, je značně vázán právě na tyto situace a na způsob, jakým je člověk v období dospělosti prožívá.

2.3. *Evangelii nuntiandi*

Papež Pavel VI. opakovaně zdůrazňoval, že „církev existuje proto, aby hlásala evangelium.“¹²⁵ Jeho teologické poselství, apoštolská exhortace *Evangelii nuntiandi* vznikla v kontextu odkazu biskupské synody z roku 1974 věnované evangelizaci a u příležitosti 10. výročí zakončení Druhého vatikánského koncilu, jehož cíle shrnuje Pavel VI. do jediného: „Učinit církev XX. století schopnější hlásat evangelium lidem XX. století.“¹²⁶

Tato stále aktuálnější exhorta papeže Pavla VI. je rozdělena do sedmi částí, z nichž první říká v souladu s Písmem, že Ježíš, Boží evangelium, byl absolutně prvním a největším hlasatelem evangelia a byl jím až do konce, až k oběti na kříži, jíž dovršil svůj pozemský život. Církev má následovat Ježíšovo hlásání radostné zvěsti – těm nejubožejším, „od města k městu“ – jádrem hlásání je spása a Boží království. Poslání evangelizace se rozšiřuje na celou církev a ta začíná plnit své poslání tím, že nejprve evangelizuje sebe samu a to k uchování svěžesti a potřebné síly k hlásání evangelia. Boží spása a jeho království tvoří základní kameny evangelia. Každý člověk je může získat, ale musí to učinit osobní snahou, námahou a utrpením, životem podle evangelia, křížem a postem. Proměna člověka je pak nazývána *metanoia*, zásadní obrácení.¹²⁷ Církev zůstala ve světě, Ježíš se ve slávě vrátil k Otci, a ačkoliv odešel, zůstává mezi námi. Boží lid totiž musí být stále evangelizován. Vyučená církev v evangeliu sama posílá hlasatele do celého světa, a to ne proto, aby hlásali sami sebe, ale evangelium, neboť jsou pouze jeho služebníky.¹²⁸ Je velikou bolestí celé církve a křesťanů, že někteří lidé hlásají, že milují Krista, ale nechťejí církev. Znamená to totiž, že vzniká absurdní situace, protože pak platí Lukášovo „kdo vás odmítá, mě odmítá“ (Lk 10,16).

Církev se zrodila z hlasatelské činnosti Ježíše a apoštolů, z hlásání evangelia. *Evangelii nuntiandi* si v druhé části klade otázku: Co znamená evangelizovat? Pro církev to znamená přinášet radostnou zvěst všem společenským vrstvám a třídám a jejím vlivem přetvářet lidi zevnitř – „*nové lidstvo*“. Přeměnit osobní i kolektivní

¹²⁵ EN 14.

¹²⁶ EN 7.

¹²⁷ EN 10.

¹²⁸ EN 15.

vědomí lidí, jak je psáno: „Hle, všechno tvořím nové.“ (Zj 21,5). Celkový proces evangelizace by se dal popsat jako účinkování církví hlásaného poselství, jež má moc proměňovat vědomí, život a činnost člověka. Je nutné si také uvědomit, že záměrem církve není hlásat evangelium v co nejvíce zemích co největšímu počtu lidí jen pro „vnějškový“ úspěch, nýbrž proto, aby Boží slovo proniklo do samého srdce a mohlo změnit měřítka a hodnoty, jsou-li v neshodě s Božím plánem spásy.¹²⁹ Evangelizace je složitý proces: obroda lidstva, vydávání svědectví vlastního života, zjevné hlásání evangelia, jeho vnitřní přijetí v srdci, vstup do obce věřících, přijímání svátostí a apoštolská iniciativa.¹³⁰ Je třeba všechny tyto složky evangelizačního procesu uvádět v soulad.

Obsahem evangelizace, jak jej podává další část, je jasné vyznání, že v Ježíši Kristu, Božím Synu, který se stal člověkem, zemřel a vstal z mrtvých, se poskytuje každému člověku možnost spásy jako dar Boží milosti a dobrotivosti.¹³¹ Je zapotřebí uzpůsobovat evangelizaci požadavkům doby (otázky míru, rodinného života, spravedlnosti atd.) Církev se nezříká povinnosti hlásat osvobození miliónům lidských bytostí (neokolonialismus, kolonialismus), ale prvořadý cíl vždy musí být náboženský. Blahobyt nestačí pro příchod Božího království. Osvobození, které hlásá evangelium je to, které hlásal a přinesl svou obětí sám Kristus.

V oblasti evangelizačních metod, jimiž se zabývá čtvrtá část exhortace, je pro církev prvořadé svědectví vlastního života skutečně křesťanského, tj. člověk se zcela oddá Bohu, ale stejně miluje i svého bližního, věrnost Kristu ve zdrženlivosti a chudobě, svobodný postoj vůči mocným tohoto světa.¹³² Nezbytné je též kázání. Pavlovo „víra je z hlásání“ (Řím 10, 14–17) je platné dodnes. Účinným prostředkem k evangelizaci je též homilie, zvláště když vyjadřuje hlubokou víru kazatele a dále vyučování katechismu¹³³ (v kostele, ve škole, v křesťanských rodinách), hromadné sdělovací prostředky (pronikání k zástupům, ale zachovat možnost proniknout do vědomí jedince).¹³⁴ Pavel VI. vyzývá též k nepodceňování významu lidové zbožnosti, neboť jsou to různé cesty, jimiž lid hledá Boha, přestože i ony mají svá úskalí a své meze.

Na otázku „Komu hlásat?“ odpovídá v úvodu páté části *Evangelii nuntiandi* Pavel VI. slovy svatého Marka: „Jděte do celého světa a kažte evangelium všemu

¹²⁹ EN 19–20.

¹³⁰ EN 24.

¹³¹ EN 27. Srov. Ef 2,8; Řím 8,29.

¹³² EN 41.

¹³³ Srov. EN 44.

¹³⁴ Srov. EN 45.

stvoření.“ (Mk 16,15). Podle Ježíše: Do celého světa! Všemu tvorstvu!¹³⁵ Hlásat všem, kdo Krista neznají. Působit na ty, kteří byli pokřtěni, ale nežijí křesťansky, na prostý lid, který má „svou víru,“ na vědce, na ty, kdož vyznávají nekřesťanská náboženství. Je stále proč v církvi udržovat „misionářské nadšení“.¹³⁶ Je třeba prohlubovat víru i těm, kteří věří a jsou ve styku s evangeliem.¹³⁷ Další oblastí jsou matrikoví věřící, tzn. formálně nezapřeli svůj křest, ale vzdálili se a nežijí podle něho.¹³⁸ Evangelizaci brání: ateistický sekularismus i matrikoví věřící. Církev se má obracet na komunity věřících, které pak mají zprostředkovat evangelizaci druhým, ale jsou základní¹³⁹ jedině tehdy, scházejí-li se uvnitř církve (pobožnosti, bratrská láska, modlitby, společenství se svými pastýři, prohloubení víry).

Další část exhortace, věnující se hlasatelům evangelia, odvolává se v odpovědi na tuto otázku k Druhému vatikánskému koncilu: Církev „je povinna jít do celého světa a hlásat evangelium všemu stvoření“.¹⁴⁰ Činnost jednotlivce musí být ale pevně svázána s činností celé církve, nechápat universální církve jako souhrn církví. Církev má být universální svým povoláním a posláním, třebaže zapouští kořeny v různých kulturách. Při odštěpení by ztratila vztah k Božímu záměru – stává se však konkrétní a živou skrze jednotlivé církve.¹⁴¹ Evangelizace musí brát zřetel na určitý národ, ke kterému se obrací (jazyk, symboly, problémy), ale zároveň kterákoliv jednotlivá církev by měla mít co nejtěsnější spojení s universální církví pevnými svazky vzájemného společenství – v lásce, věrnosti, v ochotném přijímání Petrova učitelského úřadu, v jednotě modlitby (různost úkolů v zásadní jednotě hlásání evangelia).¹⁴² Na sám vrchol apoštolátu církev umístila papeže. I řeholníci mají ve svém životě zvláštní výsadní prostředek k účinnému šíření evangelia – vydávají svědectví o povolání církve ke svatosti (oddáním se Bohu, církvi, bližním, tichým svědectvím chudoby, vnitřní svobody, čistoty a ryzí prostoty).¹⁴³ Laikové jsou postaveni do středu světského prostředí – vlastním polem je rozsáhlý svět politiky, hospodářství a sociálních vztahů, jakož i kultury, věd a umění, mezinárodního života a hromadných sdělovacích

¹³⁵ EN 50.

¹³⁶ Srov. EN 53.

¹³⁷ Srov. EN 54.

¹³⁸ Srov. EN 56.

¹³⁹ Srov. EN 58.

¹⁴⁰ DOKUMENTY II. Vatikánského koncilu. Deklarace o náboženské svobodě *Dignitatis humanae* ze 7. prosince 1965. Praha: Zvon, 1995, s. 557–574. (Dále jen DH.) Zde DH 13; srov. LG 5.

¹⁴¹ EN 62.

¹⁴² EN 64.

¹⁴³ Srov. EN 69.

prostředků.¹⁴⁴ Ale také manželská láska, rodina, výchova dětí atd. Důležitá je evangelizační činnost rodiny, „domácí církve“,¹⁴⁵ jenž se má stát prostředím, v němž se předává a z něhož vyzařuje evangelium.¹⁴⁶ Laikové mohou být povoláni ke spolupráci se svými pastýři ve službě církevnímu společenství – je třeba se umět přizpůsobit dnešním požadavkům a potřebám při respektování pokynů duchovních pastýřů, v jednotě.¹⁴⁷

Závěrečná část exhortace vyzývá k všimání si „znamení doby.“ Evangelizace nebude nikdy možná bez působení Ducha svatého. Hledat pravdu i za cenu odříkání, čerpat sílu z modlitby a z lásky k Eucharistii – aby rostl svatý život těch, kteří evangelium šíří.

Apoštolská exhortace *Evangelii nuntiandi*¹⁴⁸ chápe katechezi jako nedílnou součást evangelizačního procesu: „Toto tzv. kerygma, čili katecheze, zaujímá v evangelizaci tak důležité místo, že se často stává přímo jejím synonymem. I když ve skutečnosti je pouze jednou její složkou.“¹⁴⁹

2.4. Catechesi Tradendae

Apoštolská exhortace Jana Pavla II. *Catechesi Tradendae*¹⁵⁰ opakuje, že cílem evangelizace je „seznámit s radostnou zvěstí celé lidstvo, aby z ní žilo“.¹⁵¹ Katecheze je přitom nedílnou součástí tohoto procesu, má ovšem svou vlastní identitu.¹⁵²

Jan Pavel II. zde uvádí, že katecheze v církvi se vždy považovala za jednu ze základních povinností, neboť Kristus dal apoštolům jako poslední příkaz, aby učili všechny národy. Říká zde, že pod pojmem katecheze se brzy rozuměl souhrn úsilí církve vynakládaného na to, aby získávala a učila nové učedníky, aby pomáhala lidem věřit, že Ježíš je Boží Syn.¹⁵³

Pavel VI. katechezi konal hlásáním a vykládáním Druhého vatikánského koncilu jakožto katechismu pro moderní dobu. V sedmdesátých letech dvacátého století schválil

¹⁴⁴ EN 70.

¹⁴⁵ Srov. LG 11; AA 11.

¹⁴⁶ EN 71.

¹⁴⁷ Srov. EN 73.

¹⁴⁸ Podrobněji k tomuto tématu viz např. heslo „EVANGELII NUNTIANDI“ in GEVAERT, Joseph (ed.) *Dizionario di Catechetica*. Leumann (TO): Elle Di Ci, 1986, s. 262–263.

¹⁴⁹ EN 22.

¹⁵⁰ Podrobněji k tomuto tématu viz např. heslo „CATECHESI TRADENDAE“ in GEVAERT, Joseph (ed.) *Dizionario di Catechetica*. Leumann (TO): Elle Di Ci, 1986, s. 108–109.

¹⁵¹ CT 18.

¹⁵² CT 18.

¹⁵³ CT 1.

Všeobecné katechetické direktorium. Zřídil Mezinárodní radu pro katechezi a stanovil úkol a význam katecheze v životě a poslání církve při svých promluvách a výslovně pak ve své, již výše zmíněné, apoštolské exhortaci *Evangelii nuntiandi*.¹⁵⁴

U katecheze je třeba vždy zachovat kristocentrický ráz. Katechizovat znamená přivádět ke zkoumání tajemství a cílem katecheze není pouze uvést někoho do styku s Kristem, ale do důvěrného vztahu k němu. Dále také znamená, že lidé, kteří se katechezi věnují, nemají hlásat vlastní nauky, ale učení Ježíše Krista, neboť on vyučuje a katecheta by měl vztahovat sám na sebe tajemná Kristova slova: „Moje učení není moje, ale toho, který mě poslal.“ (Jan 7,16).¹⁵⁵

Katechetická služba čerpá dodnes sílu z koncilů. Musí probíhat za příznivých časových i místních podmínek a bez vnějšího nátlaku, má jí být vyhrazeno přednostní místo v církvi oproti jiným druhům činností a musí vždy zůstat aktivitou, za kterou církev musí být ochotna převzít odpovědnost prostřednictvím svých členů, kteří mají vždy určitou míru své osobní odpovědnosti.¹⁵⁶

Protože lze všeobecně říci, že katecheze je výchova k víře, je jejím obsahem zejména výklad křesťanského učení uceleným způsobem, s cílem uvádět do plného křesťanského života. Z tohoto hlediska katecheze obsahuje více jednotlivých složek pastoračního poslání církve, aniž by však s nimi splývala. Tyto složky mají katechetický ráz a buď katechezi připravují, anebo z ní vyplývají. Jsou to: prvotní hlásání evangelia čili jeho misionářské šíření pomocí kerygmatu, jehož účelem je vzbudit víru; apologetika neboli hledání důvodů pro víru, vlastní křesťanský život; slavení svátostí; plné začlenění do církevního společenství; vydávání apoštolského a misijního svědectví.

Zvláštní ráz katecheze, jímž se liší od prvotního hlásání evangelia zaměřeného na osobní obrácení k víře, má dvojí cíl: působit, aby víra dozrávala, a vychovat opravdového Kristova učedníka.¹⁵⁷ Vlastním účelem a hlavním obsahem katecheze je ale rozvíjet víru a posilovat křesťanský život věřících nejrůznějšího věku. Přitom je třeba se řídit určitými předpisy. Vyučování má zdůrazňovat jenom to, co je důležité a nutné. Přesto však má být dostatečně úplné a neustrnout u prvotního hlásání – má být celistvým úvodem do křesťanství.¹⁵⁸

Co se týká tradice a dědictví církve, které sama střeží, je vyjádřeno v Krédu. Právě

¹⁵⁴ Srov. EN 44; 45–48; 54.

¹⁵⁵ CT 6. Srov. Jan 3,34; 8,28; 12,49n; 14,24.

¹⁵⁶ CT 14–16.

¹⁵⁷ Srov. Biskupský synod. *O současné katechezi v církvi, především děti a mládeže. Poselství Božímu lidu*, č. 1, s. 3n; srov. deník „L'Osservatore Romano“ (30. října 1977), s. 3.

¹⁵⁸ CT 20–21.

předání souhrnu víry – Symbolu a předání Modlitby Páně bylo od samého počátku církve součástí katecheze a mělo by to tak být i dnes. Je samozřejmě nutné vysvětlit, že Bůh ve svém Synu Ježíši Kristu přijal dějiny lidstva s jejich protiklady milosti a hříchu, velikosti a ubohosti, a tím že je nám „již dán jakýsi náznak budoucího věku,“¹⁵⁹ z čehož také vyplývá důležitost mravních požadavků i zastávání křesťanských postojů k životu a světu, tzv. křesťanské či evangelní ctnosti.

V obsahu katecheze nesmí dojít k porušení celistvosti učení. Katecheze dětí i dospělých je dnes obtížnější a namáhavější. Nelehký je také úkol při vyučování, kde jde o tělesně a duševně postižené.

V katechezi dospělých je potřeba rozlišovat, zda se soustředíme na ty, kteří se narodili a žili v nepokřesťanštěných oblastech, nebo na ty, jimž se v dětství dostalo katecheze přiměřené věku, ale pak se vzdělali a teď ve zralém věku ustrnuli na dětských náboženských znalostech, nebo na ty, kdo absolvovali nejzákladnější, často i nesprávně podanou katechezi, či na ty, kteří se narodili v křesťanském prostředí, ale nikdy nebyli ve své víře vychováni a jako dospělí se stali katechumeny.

Pro katechezi je nejen vhodné, ale i potřebné využívat veškeré dostupné prostředky moderní doby. Důležité je, aby užití prostředky byly vždy vhodně voleny, ať už vzhledem k oblasti či příjemci katecheze. Je třeba při tom co nejpřesněji vycházet z *Všeobecného katechetického direktoria*, které nám tvoří platnou normu.¹⁶⁰

Je vždy nutné mít na paměti, že pokud by se pod vlivem kultur měnilo evangelium, nebyla by katecheze možná. Víme, že katecheze se vtěluje do různých kultur a prostředí, ale není možné, aby se katecheze odřekla svého poselství. Dobří katecheté jsou přesvědčeni, že skutečná katecheze nakonec naopak obohatí jednotlivé kultury a pomůže jim překonat pochybné anebo i nelidské prvky a těm dobrým, které v sobě obsahují, dodá skutečné hodnoty Kristovy plnosti.¹⁶¹

Protože dnešní křesťané musí být vychováni pro život ve světě, který z velké části Boha přehlíží, potřebujeme katechezi, která bude učit mladé i dospělé členy obcí věřících, jak zůstat vyrovnanými a důslednými ve víře, jak upevňovat svou křesťanskou a katolickou totožnost.

¹⁵⁹ GS 39.

¹⁶⁰ Srov. VKD 119–121; 134.

¹⁶¹ CT 53.

2.5. Všeobecné direktorium pro katechizaci

Všeobecné direktorium pro katechizaci věnuje tématu katecheze hodně úsilí. My se vzhledem k tématu práce zaměříme především na katechezi dospělých.

Jedná se o ucelený dokument církve, který na základě předchozích katechetických dokumentů církve toto téma rozebírá komplexním způsobem. Objevují se zde velká témata, která jsou zároveň tematickými úseky tohoto dokumentu. Pojednává se zde o povaze katecheze, o jejím obsahu, o její pedagogice a o jejích příjemcích, o katechetické pastoraci, která se uskutečňuje v místní církvi.¹⁶² Zdůrazňuje i misijní charakter současné katecheze a její snahu pomoci katechumenům a katechizovaným k přilnutí k víře ve světě, který zastírá smysl pro náboženství. V tomto vývoji se jasně poznalo, že katecheze musí mít charakter celistvé formace a musí usilovat o vyvolání skutečného obrácení.¹⁶³

První část *Všeobecného direktoria pro katechizaci* zasazuje katechezi do koncilní konstituce *Dei Verbum* a klade ji do souvislosti s evangelizací. Mimo jiné objasňuje charakter katecheze a zdůrazňuje, že Ježíš je prvním činitelem katecheze a jako první má též misijní poslání.

Cílem první části direktoria je vymezit vlastní povahu katecheze v evangelizačním poslání církve. Základem katecheze jsou pojmy Boží slovo, evangelium, evangelizace, Boží království a tradice. Uvádění dospělého člověka do křesťanského života se děje několika způsoby. Ti, kteří se díky milosti rozhodnou následovat Ježíše, jsou „vedeni do života víry, liturgie a lásky Božího lidu“.¹⁶⁴ Církev koná tuto činnost základní katechezí v úzkém spojení s iniciačními svátostmi, ať už se k jejich přijetí teprve směřuje, nebo již byly přijaty. Z pohledu tématu této práce jsou důležité formy katecheze dospělých – nepokřtěných v katechumenátu či katecheze dospělých – pokřtěných, kteří se chtějí vrátit k víře, nebo těch, kteří si potřebují doplnit svou iniciaci.¹⁶⁵ Nábožensko-sociální situace pro evangelizaci je velmi různorodá. *Všeobecné direktorium pro katechizaci* s odvoláním na *Redemptoris missio* uvádí, že v situaci „národů, společenství, sociálně-kulturních souvislostí, u nichž Kristus a jeho evangelium jsou neznámé, anebo jim chybí dostatečně zralá křesťanská

¹⁶² Srov. VDK 215.

¹⁶³ Srov. CT 19b.

¹⁶⁴ AG 14.

¹⁶⁵ VDK 51.

společenství, která by dovedla ve svém okolí rozsévat a zakořenit víru a hlásat radostnou zvěst ostatním skupinám lidí,¹⁶⁶ je třeba uskutečňovat *misii ad gentes* s evangelizační činností zaměřenou především na mládež a dospělé.¹⁶⁷ Vzhledem k vzájemnému obohacování evangelizačních činností, které působí společně, je třeba mít na mysli, že

„modelem každé katecheze je křestní katechumenát, jenž je zvláštní formací, skrze niž dospělý člověk, který se obrátil k víře, dospívá ke křestnímu vyznání víry během velikonoční vigilie.“¹⁶⁸

Všeobecné direktorium pro katechizaci vyzývá k inspiraci ostatních forem katecheze při stanovování jejich cílů a postupů tímto modelem.

Všeobecné direktorium pro katechizaci silně akcentuje, že katechezi dospělých „je třeba považovat za hlavní formu katecheze, které jsou všechny ostatní podřízeny, i když nejsou méně důležité.“¹⁶⁹ To znamená, že ke katechezi dospělých se musí vztahovat katecheze pro ostatní věkové skupiny a společně mají vytvářet katechetický projekt související s diecézní pastoračí.

Druhá kapitola zařazuje katechezi do rámce evangelizace a uvádí ji do vztahů k ostatním formám služby Božího Slova, díky nimž lépe vyvstává vlastní povaha katecheze. *Všeobecné direktorium pro katechizaci*, s odkazem na apoštolskou exhortaci Pavla VI. *Evangelii nuntiandi*,¹⁷⁰ rozlišuje jednotlivé etapy evangelizačního procesu dle náboženské situace adresátů:

„misijní činnost pro nevěřící nebo pro ty, kdo žijí nábožensky lhostejně; úvodní katecheticko-iniciační činnost pro ty, kdo se rozhodli pro evangelium a pro ty, kdo potřebují doplnit nebo oživit svou náboženskou praxi; pastorační činnost pro věřící křesťany, kteří mají již zralou víru, v lůně křesťanského společenství.“¹⁷¹

Dokument dále uvádí:

„Katecheze jako integrální součást evangelizačního poslání církve, jako její základní 'moment', získává od evangelizace misijní dynamismus, který ji vnitřně obohacuje a vytváří její vlastní totožnost. Poslání katecheze se pak ukazuje jako základní církevní služba při uskutečňování Ježíšova misijního poslání.“¹⁷²

¹⁶⁶ RM 33b.

¹⁶⁷ VDK 58.

¹⁶⁸ SYNODA BISKUPŮ. *Messaggio al Popolo di Dio. Cum iam ad exitum sulla catechesi nel nostro tempo* z 28. října 1977. Typis Polyglottis Vaticanis, 1977, 8. Srov. DŘÍMAL, Ludvík. *Katechumenát jako inspirativní model každé katecheze: resumé článku André Fossiona. Cesty katecheze: Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku* 2010, roč. 2, č. 2, s. 23–25.

¹⁶⁹ VKD 20; srov. CT 43.

¹⁷⁰ Srov. EN 24.

¹⁷¹ VDK 49.

¹⁷² VDK 59.

Katecheze je také v rámci evangelizačního procesu jednou z forem služby Božímu slovu.¹⁷³

Třetí kapitola se zabývá církevní povahou katecheze a jejím cílem je být ve společenství s Ježíšem Kristem.

Druhá část direktoria pojednává o obsahu evangelního poselství (*fides quae*). Ve shrnutí pravidel a požadavků pro předávání poselství evangelia v katechezi je vložena aktuální kapitola podávající text *Katechismu katolické církve* jako vodítko pro předávání obsahu víry v katechezi a pro zpracování místních katechismů.

Ve třetí části jsou ve světle Matoušova výroku „Jenom jeden je váš Učitel – Kristus“ (Mt 23,10), představovány základní směry pedagogiky víry s „Boží pedagogikou“ jako pramenem a vzorem pro usilování každého katechety. „Katecheta je prostředníkem, který usnadňuje živý vztah mezi lidmi a tajemstvím Božím.“¹⁷⁴ Na adresu katechizovaných, především pokud jde o dospělé, direktorium uvádí, že „mohou účinně přispívat k rozvíjení katecheze.“¹⁷⁵ *Všeobecné direktorium pro katechizaci* podtrhuje v této souvislosti důležitost skupiny, která má nezastupitelnou úlohu v procesu rozvoje člověka. To platí i pro katechezi (...) dospělých, mezi nimiž podporuje postoj dialogu, sdílení se s druhými a společnou křesťanskou odpovědnost.¹⁷⁶ Vždyť i Ježíš říká: „Kde jsou dva nebo tři shromážděni ve jménu mém, tam jsem já uprostřed nich“ (Mt 18,20).

Čtvrtá část se věnuje adresátům katecheze a zabývá se otázkou inkulturace. Podstatným požadavkem pro křesťanské společenství je v tomto ohledu přizpůsobení katechizace různým věkovým obdobím. Vzhledem k dospělým, k nimž se katecheze obrací, *Všeobecné direktorium pro katechizaci* rozlišuje:

- dospělé věřící, kteří důsledně žijí podle svého rozhodnutí pro víru a upřímně touží po jejím prohloubení;
- dospělé, sice pokřtěné, kteří však nebyli přiměřeně katechizováni a cestu křesťanské iniciace nedovedli k plnosti – nebo se vzdálili od víry, takže mohou být nazýváni Quasikatechumeni;¹⁷⁷
- dospělé nepokřtěné, jimž je určen katechumenát ve vlastním slova smyslu;¹⁷⁸
- dospělí, kteří patří ke křesťanským vyznáním, jež nejsou v plném společenství s katolickou církví.¹⁷⁹

¹⁷³ VDK 52.

¹⁷⁴ VDK 156.

¹⁷⁵ Srov. VDK 157.

¹⁷⁶ VDK 159.

¹⁷⁷ Srov. CT 44.

¹⁷⁸ Srov. CT 19.

¹⁷⁹ VDK 172.

Direktorium zdůrazňuje, že „katecheze dospělých se týká osob, které mají právo a povinnost přivádět ke zralosti semeno víry, které jim Bůh dal“¹⁸⁰ a dále, že „zvláštní pozornosti si zasluhuje osobnost a identita katechety, který s dospělými pracuje, jeho formace, i všichni, kdo jsou odpovědní za katechizaci dospělých ve společenství.“¹⁸¹

Mezi kritérii, která zajišťují opravdovou a účinnou katechezi dospělých, *Všeobecné direktorium pro katechizaci* připomíná:

- „pozornost k adresátům katecheze v jejich situaci dospělých, jako mužů a jako žen, tedy s přihlédnutím k jejich problémům a zkušenostem duchovních a kulturních zdrojů, s plným respektováním rozdílů;
- pozornost k laickým podmínkám dospělých, kteří křtem dostávají poslání „hledat Boží království tím, že se zabývají časnými věcmi a upravují je podle Boha“¹⁸² a zároveň i povolání ke svatosti;¹⁸³
- pozornost k tomu, aby do katecheze bylo zapojeno i společenství, aby bylo místem přijetí a opory pro dospělého;
- pozornost k organickému projektu pastorače dospělých, ve kterém se katecheze spojuje v jedno s formací liturgickou a se službou lásky.“¹⁸⁴

Základní službu pro katechizaci dospělých poskytuje *Katechismus katolické církve*.

Dále direktorium vypočítává základní úkoly katechizace dospělých, jejichž výčet uvádíme vzhledem k tomu, že toto téma je ústředním tématem této práce:

- „Podporovat formaci a zrání života v Duchu Krista zmrtvýchvstalého přiměřenými prostředky: svátosti, duchovní obnovy, duchovní vedení...“
- *Vychovávat k správnému hodnocení společensko-kulturních změn v dnešní společnosti ve světle víry.* Tak se pomáhá křesťanskému lidu rozlišovat pravé hodnoty a stejně i nebezpečí naší civilizace a zaujímat k nim správný postoj.
- *Objasňovat současné náboženské a morální otázky,* tj. otázky, jež si kladou lidé dnešní doby, otázky související s veřejnou a individuální morálkou, se sociálními problémy, s výchovou nových generací.
- *Objasňovat vztahy, které existují mezi činností časnou a činností církevní s poukazem na vzájemné odlišnosti,* důsledky a na míru nutnosti vzájemného působení. K tomuto účelu je integrální částí formace dospělých sociální nauka církve.
- *Rozvíjet rozumové základy víry.* Správné chápání víry a pravd víry je v souladu s požadavky lidského rozumu a evangelium je vždy aktuální a vhodné. Je proto potřebné účinně podporovat pastorači křesťanského myšlení a křesťanské kultury. To umožní překonávat určité formy integrismu a fundamentalismu, stejně jako libovolný a subjektivní výklad.
- *Formovat přijetí odpovědnosti za poslání církve a umět vydávat křesťanské svědectví ve společnosti.* Dospělému se pomáhá objevovat, uplatňovat, aktualizovat to, co obdržel přirozeně i skrze milost, ať v církevním společenství, nebo životem uprostřed lidské společnosti. Tak bude moci překonávat nebezpečí masovosti a anonymity, které je zvláště časté v některých dnešních společnostech, jež vedou ke ztrátě identity a k znevažování kvalit a duchovního bohatství člověka.“¹⁸⁵

¹⁸⁰ VDK 173; srov. 1 Kor 13,11; Ef 4,13.

¹⁸¹ Srov. CONSIGLIO INTERNAZIONALE PER LA CATECHESI, Orientamenti. *La catechesi degli adulti nella comunità cristiana*. LEV, 1990.

¹⁸² LG 31; srov. EN 70; JAN PAVEL II. *Christifideles laici*. Posynodní apoštolský list Jana Pavla II. *O povolání a poslání laiků ve světě* z 30. prosince 1988. Praha: Zvon, 1990, 23. (Dále jen ChL.)

¹⁸³ Srov. ChL 57–59.

¹⁸⁴ VDK 174.

¹⁸⁵ VDK 175.

V páté části dokumentu je označena místní církev jako hlavní iniciátor podněcování, plánování, ochrany a koordinace veškerých katechetických aktivit. Výslovně se uvádí, že „za katechizaci má odpovědnost celé křesťanské společenství.“¹⁸⁶ Ovšem „křesťanské společenství katechizovaným nejen mnoho dává, ale také mnoho od nich dostává. Noví konvertité, především mladí a dospělí, tím, že přilnou k Ježíši Kristu, přinášejí společenství, které je přijímá, nové bohatství lidské a náboženské.“¹⁸⁷

Třetí kapitola poslední části dokumentu se podrobně věnuje místům a cestám katechizace. Jako typické *místo* katechizace, ustanovené církví pro přípravu dospělých toužících stát se křesťany, je označován katechumenát dospělých. Jak s odvoláním na dokument sekretariátu České liturgické komise *Uvedení do křesťanského života*¹⁸⁸ uvádí direktorium, „v katechumenátu se účinně uskutečňuje ‚specifická formace‘, jejímž prostřednictvím je dospělý, který se obrátil k víře, veden až k vyznání víry při křtu ve velikonoční vigílii. Katecheze uskutečňovaná v křestním katechumenátu je úzce spojena s křesťanským společenstvím.“¹⁸⁹ Církev obklopuje katechumeny hned od chvíle jejich vstupu do katechumenátu¹⁹⁰ „svou láskou a péčí jako své děti v rodině: opravdu patří už ke Kristově rodině...“¹⁹¹ Proto je křesťanské společenství nápomocno „uchazečům i katechumenům během celé doby uvádění, v období uchazečství, v katechumenátu i v období mystagogie.“¹⁹²

Když direktorium hovoří o podmínkách pro rozvinutí účinnosti katecheze v evangelizačním poslání farností, s velkou naléhavostí uvádí, že „prvořadou důležitostí je třeba přikládat stále důsledněji katechizaci dospělých.“¹⁹³ Jak již bylo výše uvedeno, „organizační zásadou, která sladuje různé katechetické procesy uskutečňované místní církví, je pozornost věnovaná katechizaci dospělých. Ta je nosnou osou, kolem níž se inspiruje a rozvíjí katechizace prvních věkových období i katecheze třetího věku.“¹⁹⁴

Celý dokument, což je zejména zdůrazněno v závěru, podněcuje k intenzivnější katechezi v současnosti. Papež Jan Pavel II. shrnuje: „Všeobecně lze říci, že katecheze je výchova dětí, mládeže a dospělých k víře. Jejím obsahem je zejména výklad

¹⁸⁶ VDK 220.

¹⁸⁷ VDK 221.

¹⁸⁸ KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU. *Uvedení do křesťanského života*. Praha: Sekretariát české liturgické komise, 1987. (Dále jen RICA.)

¹⁸⁹ Srov. RICA 4; 41.

¹⁹⁰ Více: BERGER, Rupert. Katechumenát. In *Liturgický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 184–187.

¹⁹¹ RICA 18.

¹⁹² RICA 41.

¹⁹³ VDK 258. Důležitost katechizace dospělých byla zdůrazněna i v CT 43 a VKD 20.

¹⁹⁴ VDK 275; srov. VKD 20.

křesťanského učení uceleným způsobem s cílem uvádět do plného křesťanského života.¹⁹⁵

Je nepochybné, že již na Druhém vatikánském koncilu církevní otcové viděli důležitost a potřebnost křesťanské formace a angažovanosti laiků v církvi a katecheze jako taková je tomu nápomocna. Přestože katechezi nebyl věnován žádný koncilní dokument, i na jiných místech a v dalších dokumentech nacházíme o ní zmínky. Dekret o pastýřské službě biskupů v církvi¹⁹⁶ výslovně uvádí:

„Biskupové mají bdít nad tím, aby se víra (...) poskytovala dospělým; aby se při tomto vyučování dodržoval náležitý řád a metody...; aby se výklad opíral o Písmo svaté, tradici, liturgii, učitelský úřad a život církve. Dále nechť pečují o to, aby byli katecheti na svůj úkol řádně připraveni.“¹⁹⁷

2.6. Katecheze dospělých - resumé

Na základě analýzy hlavních katechetických dokumentů a na základě současné zkušenosti církve můžeme závěrem říci, že katecheze dospělých nemůže zůstat izolována v současně známém způsobu pastorační práce, musí se obnovit její pojetí a musí se stát oporou evangelizace jako celku. V současnosti v našich zemích existuje tradiční schéma pastorační práce. Dá se říci, že katecheze je konání, které člověku zprostředkovává Boží Slovo. V tom smyslu sám Bůh svoji spásnou činnost koná. Tak, jak bylo Boží slovo sdělováno nejprve starozákonními proroky, posléze přímo Ježíšem, a pak jeho apoštoly, lze hovořit o zjevování tradice zachovávané a žité v Církvi. Slovo žité v tradici, zahrnující obsah Písma, se vyjadřuje ve vícero formách – liturgické, katechetické a teologické. Z toho také vyplývá, že hlavním úkolem katecheze není pouze zprostředkování poznání, ale pomoc na cestě k poznání Boha, dokonce lze říci, že úkolem je vyprovokování odpovědi, tj. víry.

Při konání katecheze je nutné nezapomínat na to, že se jedná o vytváření mostu mezi naslouchajícím a samotným Bohem. Znamená to, že příjemce katecheze musí mít dostatek svobody a času, aby předložené pochopil, aby mohl sám uvažovat, a našel si čas na osobní modlitbu.

¹⁹⁵ CT 18.

¹⁹⁶ DOKUMENTY II. Vatikánského koncilu. Dekret o pastýřské službě biskupů v církvi *Christus Dominus* z 28. října 1965. Praha: Zvon, 1995, s. 267–297. (Dále jen ChD.)

¹⁹⁷ ChD 14.

Při provádění katecheze je dobré si uvědomit rozdíl mezi lidskou a Boží úrovní. Na úrovni lidské jsou znalosti, schopnosti, dovednosti i užití darů lidí, kteří jsou na katechezi účastní, na úrovni duchovní je nutné vše podřídít Boží moci. Skutečný respekt k povaze, situaci, mentalitě a možnosti vnímání člověka při katechezi znamená respektovat Boží slovo, protože to se na člověka obrací.

Není samozřejmě možné vytvořit tabulkovou definici katecheze, o které bychom například prohlásili, že začíná zrozením jádra víry, poté nastupuje skutečná praktická evangelizace, v určité fázi doprovázející pastorece apod. Je to tím, že stejně tak, jak je každý člověk individuální, je často individuální katecheze, jejímž úkolem je například pozvání i tehdy, pokud ještě nedošlo k objevení zrozeného jádra víry. Proto uskutečňování katecheze může a musí být v mnoha různých podobách, stavech a časových obdobích života člověka. Jedná se o formy soukromé četby či více, případně méně, veřejná setkávání větších nebo menších skupin v seminářích, kurzech, formacích a také v rámci liturgického setkávání.

Dnešní chápání katecheze bere v úvahu nutnost chápání Boha i člověka v celistvosti. U člověka to znamená, že se nemůže zaměřovat pouze na smrtelnou duši, ale i na smrtelné tělo. Znamená to také, že člověk nemůže být schizofrenní ve smyslu všedního dne a neděle, ale že víra s životem musí být dokonale provázána. Autor této práce se setkal například s až neuvěřitelným rozdílem v „kostelním“ a veřejném životě ministrantů. Nutno říci, že v daném případě se nejednalo o přetvářku. Tito křesťané plynule přecházeli do způsobu svého jednání a myšlení odpovídajícímu okolnímu prostředí.

Sebelepší či úspěšné metody nemusí vždy fungovat stejně dobře či naopak. Při nutnosti zachování těchto podmínek je samozřejmě prioritou neustupovat v nejmenším z obsahu zvěsti, a to ani tehdy, kdyby byla „vyvážena“ lepší srozumitelností. Jistě jsou často vidět i výsledky. Existují například zastánci i tak zvaných „dětských bohoslužeb“ s poukazem na to, jak jsou tyto bohoslužby a katecheze pro děti prospěšné. Při nesprávném uchopení ale hrozí rozmělnění, devalvace či nenápadné pozměnění až otočení Boží zvěsti, a na to je nutné dát velký pozor.

3. KATECHEZE DOSPĚLÝCH V ČESKOSLOVENSKU A ČR

3.1. Uvedení do problematiky

Katecheze dospělých je dnes nedílnou součástí katechetické práce. Po dlouhou dobu tomu v Evropě tak nebylo. V zásadě se spoléhalo na katechezi dětí. Když v podstatě selhala „obranářská“ reakce církve na moderní dobu, která přesahovala z přelomu 19. a 20. století dál do dalších desetiletí, řada výrazných osob si uvědomila, že účinnou obranou není jen vymezování se proti tomu, s čím jako katolíci nesouhlasíme, ale že je třeba víru v dospělých dál budovat a upevňovat, že je tedy třeba je katechizovat.

3.2. Historicko-společenský kontext doby

„Vaše pouť za svobodou musí pokračovat. Chodte jako synové světla. Svoboda pouze vnější, bez vnitřního osvobození, plodí chaos. Stůjte ve svobodě, ke které vás osvobodil Kristus. Spojení vnější a vnitřní svobody má budovat Evropu zítřka, civilizaci lásky a pravdy. Toto spojení zakládá Kristus, kámen úhelný.“¹⁹⁸

V období dvacátých let 20. století, jimiž tato práce začíná, nebyla katecheze dospělých v našich zemích nijak systematicky zpracovávána. A nejenom v naší zemi, ale v celém evropském prostoru. Teprve Druhý vatikánský koncil dal všemu katechetickému směřování směr a cíl.

¹⁹⁸ JAN PAVEL II. Homilie na Velehradě 22. 4. 1990. In *Jan Pavel II. v Československu. Projevy, promluvy, poselství*. Praha: Zvon, 1990, s. 79

3.2.1. První republika

Nezbývá než konstatovat, že katechetická činnost dospělých osob v době před vznikem Československé republiky a době následující byla naprosto minimální.

Myšlenka konání exercicií se z kněžského stavu přenesla na laiky, konkrétně učitelstvo, až ve spolupráci se školou, tehdy ještě nestátní. První učitelské exercicie se konaly v Praze roku 1865. Protože pak došlo k zestátnění škol, další duchovní cvičení se konala až roku 1893 na Velehradě. Poté byla pod vedením Tovaryšstva Ježíšova konána každý další rok.¹⁹⁹

Československá republika patřila k soustavě menších středoevropských států, které vznikly po 1. světové válce. Vydělila se na základě mezinárodních jednání z Rakouska-Uherska 28. října 1918. Odstranění monarchie mělo zákonitý dopad na katolickou církev, která byla dřívější praxí „unie trůnu a oltáře“ svázána s tímto státním systémem. Katolická církev vstupovala do samostatného státu ve velmi obtížné situaci. Loajální postoj k monarchii totiž budil odpor české veřejnosti.²⁰⁰ Silné protikatolické nálady se v ČSR projevovaly zejména útoky a polemikami v tisku a obrazoboreckými činy.²⁰¹

Záhy po převratu v roce 1918 a vyhlášení první československé republiky se majetkových poměrů katolické církve²⁰² dotkla pozemková reforma. V období první republiky platil pro církevní majetek určitý omezující režim, nastavený již v dobách zaniklé habsburské monarchie.²⁰³ Právo církevních právnických osob při nakládání s nemovitostmi tak sice zůstalo po celou dobu existence první republiky poněkud omezeno, ne však zcela vyloučeno, přičemž majetek ve vlastnictví katolické církve v letech 1918–1938 podléhal „zvýšenému státnímu dozoru (...) podstatně více a častěji než u majetku jiných církví a náboženských společností.“²⁰⁴ Důvodem pro tato opatření

¹⁹⁹ ZLÁMAL, Bohumil. *Příručka českých církevních dějin*. Olomouc: MCM, 2009.

²⁰⁰ KONÍČEK, Jiří. *Modus vivendi v historii vztahů Svatého stolce a Československa*. Olomouc: Společnost pro dialog církve a státu v Olomouci, 2004, s. 31–32.

²⁰¹ Mezi nejznámější patří stržení mariánského sloupu, jenž stával na Staroměstském náměstí. K tomuto aktu vandalizmu došlo 3. listopadu 1918; byl živelným dílem pražské ulice, ale i projevem vzpoury proti náboženské autoritě.

²⁰² Ostatní církve a náboženské společnosti prakticky žádný větší nemovitý majetek nevlastnily.

²⁰³ Zákon č. 50/1874 ř. z., o zevních poměrech církve katolické, nařízení ministerstva kultu č. 162/1860 ř. z., o zcizení a zatížení katolických kostelů, obročí a duchovních ústavů, nařízení ministerstva spravedlnosti č. 175/1860 ř. z., o zcizení a zatížení katolických kostelů, obročí a církevních ústavů.

²⁰⁴ BERAN, Karel. *Právnické osoby veřejného práva*. Praha: Linde, 2006, s. 137.

byla v první řadě snaha státu, aby se církevní majetek nezmenšoval a aby nadále sloužil kultovním a obecně prospěšným účelům.

Problémem tohoto období byl stav duchovenstva. Velká část kněžstva se starala více o věci národní, než duchovní. Kvůli problémům, ve kterých se v té době ocitla česká katolická církev, bylo méně sil věnováno katechezi. Důvodem bylo zřejmě i to, že se v církevních kruzích řešilo, jak zdemokratizovat a znárodnit církev. Český nižší klérus byl nespokojen s postojem českého episkopátu, a tato nespokojenost vyústila například ve vytvoření obnovené Jednoty českého katolického duchovenstva, jakožto obhájece kněžských zájmů.²⁰⁵ Jednota stála například i za memorandem,²⁰⁶ které bylo předneseno ve Vatikánu. Z těchto požadavků byl nejdůležitější ten, který se týkal souhlasu používat český jazyk pro bohoslužebné účely. Skutečně nedlouho po předložení bodů memoranda v Římě byla vydána nařízení, která připouštěla možnost používání národního jazyka v určitých oblastech pastorační činnosti.²⁰⁷

Církev pociťovala chybějící katechezi dospělých a hledala formy jejího uskutečňování. Jako protiváha socialistických institucí vznikla Lidová akademie v rámci Lidové strany, která uskutečňovala mnoho přednáškových cyklů s náboženskými náměty. Po roce 1936 tato akademie zřídila například Ligu proti komunismu a novopohanství, avšak o katechezi se přímo nejednalo. Existovaly ale katolické spolky, z nichž některé se věnovaly misiím či pastoraci.²⁰⁸ Díky snahám některých kněží ve farnostech o to, aby došlo k duchovní obnově, začaly se konat lidové misie. Ty měly v tomto směru skutečný přínos. Jako lidoví misionáři pracovali hlavně jezuité, redemptoristé, františkáni a dominikáni. Důležitá byla také křesťanská cvičení spočívající ve výkladu katechismu, jež se většinou konala v době postní. Koncem devatenáctého století se zásluhou A. C. Stojana začala konat pro vzdělané věřící, tzv. inteligenci, uzavřená duchovní cvičení.

V období první republiky byla církev vytlačována do společenského ústraní a musela hledat vztah k nové státní reprezentaci, též ovlivněné protikatolickými náladami. Katoličtí političtí činitelé se mohli chlubit tím, že svým úsilím zabránili odluce církve

²⁰⁵ MAREK, Pavel. *Český katolicismus 1890–1914. Kapitoly z dějin českého katolického tábora na přelomu 19. a 20. století*. Olomouc: Gloria, 2003.

²⁰⁶ Memorandum ze dne 28. 6. 1919 obsahovalo pouze čtyři požadavky: obsazení biskupských stolců, způsob výběru biskupů, zavedení češtiny a zrušení celibátu.

²⁰⁷ MAREK, Pavel. *Český katolicismus*, s. 444.

²⁰⁸ FIALA, Petr – FORAL, Jiří (ed.). *Český politický katolicismus 1848–2005*. Brno: CDK, 2008.

od státu, zajistili hmotné postavení kněžstva úpravou kongruy,²⁰⁹ zabránili další parcelaci církevních statků, zabránili zrušení církevního školství, znemožnili odnětí práva vysokého školství teologickým fakultám²¹⁰ a prosadili, že bylo ponecháno povinné vyučování náboženství na školách.²¹¹

Vedle těchto problémů však katolicismus zažíval v tomto období také vnitřní krizi. Ta se projevovala zejména napětím mezi reformním proudem katolického kléru, soustředěným v Jednotě katolického duchovenstva, hierarchií a zbývajícími skupinami duchovních, orientovaných spíše konzervativně. Katolická církev byla vedle toho nucena reagovat na diskreditující zátěž habsburského katolicismu, který měl za následek zpovrchnění náboženského života, a bylo nutné hledat cesty, jak čelit rostoucím sekularizačním tendencím, které zasáhly české země více než ostatní státy Evropy, a zajistit duchovní i morální obnovu. Došlo k tomu, že tradiční liberalismus a husitismus byl u nás umocněn propojením s protihabsburským národním hnutím.²¹² Důležitým momentem v konsolidaci vztahů mezi církví a státem bylo uzavření smlouvy *Modus vivendi* mezi Apoštolským stolcem a Československem v roce 1928.²¹³

Pozitivním bylo využití nových postupů v pastorační praxi, které se začaly v té době projevovat – například hnutí dělnických kněží nebo nové formy pastoračního působení mezi vysokoškoláky.

Katolická církev v prvorepublikovém Československu nepředstavovala homogenní útvar, ale do jejího života se promítalo široké spektrum postojů a zájmů jejích členů, od demokratických až po fašizující trendy. Ve 30. letech pozitivně ovlivnila církev řada kněží, kteří tvořili určitou autoritu, či možno říci elitu. Několik z nich studovalo na zahraničních univerzitách, především v Itálii. Jednalo se např. o Anastáze Opaska, opata Jarolímka, a další. Mezi další důležité osoby patřil Václav Kubíček,²¹⁴ který byl propagátorem tzv. Mnichovské metody.²¹⁵

²⁰⁹ Kongruu, tj. platy duchovních ze státních prostředků, uzákonil zákon č. 122/1926 Sb. zák. a nař. K němu se váže vládní nařízení č. 124/1928 Sb. jako prováděcí norma.

²¹⁰ Pražské, olomoucké a nově zřízené bratislavské. Zákonem č. 441/1919 Sb.

²¹¹ KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin 2*. Praha: Zvon, 1991, s. 245.

²¹² FIALA, Petr – FORAL, Jiří (ed.). *Katolicismus*, s. 45.

²¹³ V plném znění *Modus vivendi inter Sanctam Sedem et Republicam Cechoslovakam*.

Československá vláda schválila text 20. ledna 1928 a Svatá Stolice ho ratifikovala 2. 2. 1928. Vláda se vzdala práva jmenování nových biskupů ve prospěch papeže pod podmínkou, že budoucí biskupové musí být občany Československa a kurie předem oznámí jejich jména. Žádné území naší republiky nemělo být podřízeno církevní správě jiného státu a hranice diecézí se měly krýt s hranicí státu. Srov. ŠKVARNA, Dušan (ed.). *Lexikón slovenských dejín*. Bratislava: SPN, 1997. Srov. NĚMEC, Damián. *Vývoj české dominikánské provincie v letech 1905–1948*. Wroclav: Papiieski Fakultet Teologiczny, 1996, s. 42.

²¹⁴ KUBÍČEK, Václav (1866 – 1951), učitel katechetiky na Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Olomouci, významný katecheta a autor učebnic náboženství v období první Československé republiky.

3.2.2. Období druhé světové války

Období okupace českých zemí od března 1939 do konce druhé světové války bylo dobou pospolitosti mezi jednotlivými církvemi na území protektorátu. Sítil tlak na omezení výuky katolického náboženství na školách i omezení účasti mládeže na mších a bohoslužbách. Protože na území Sudet říšský konkordát neplatil, byla ekonomická situace církve řešena nařízením.²¹⁶ Na území Protektorátu Čechy a Morava žily pod hrozbou perzekuce kromě katolické i všechny evangelické církve a denominace, církev českomoravská i pravoslavná. Společné pro všechny církve v českém prostředí bylo v tomto čase ohrožení jejich úzké sepětí s osudy národa.

Základní službou církve a kněží zůstávaly bohoslužby a náboženské obřady, mající v době nesvobody nový rozměr. Co se týká školní katecheze, díky aktuálním podmínkám jí bylo dopřáváno větší pozornosti jak ze strany žáků, tak i učitelů a rodičů. Bylo to mimo jiné i z toho důvodu, že výuka historie (dějepisu) byla postupně omezována a nakonec zcela ukončena.

V období Protektorátu fungovalo náhradní Arcidiecézní bohoslovecké učiliště v Praze, které vzdělávalo teology v době uzavření všech ostatních vysokých škol na Moravě; bylo možné studovat například na dominikánském a kapucínském řádovém učilišti. Obnovená Teologická fakulta Karlovy univerzity byla po skončení války opět otevřena a bylo zde nově otevřeno Katechetické studium kandidátů učitelství náboženství. Studium trvalo dva (pro první stupeň) nebo tři roky (pro vyšší ročníky). Budoucí učitelé navštěvovali současně pedagogickou fakultu pro získání pedagogických znalostí a na katechetickém studiu se zabývali mimo teoretické části i praktickými katechetickými cvičeními.²¹⁷ Kromě těchto fakult existovala v Československu

Svým dílem přispěl k rozšíření Mnichovské metody s jejími formálními stupni v katechezi v Čechách a na Moravě.

²¹⁵ Vzhledem k tomu, že tato metoda se týkala katecheze dětí, není zde více zmiňována.

²¹⁶ Nařízení o stanovení církevních příspěvků z 2. května 1939, které se týkalo církví Římskokatolické, Evangelické a Starokatolické a určovalo v souladu s říšským zákoníkem povinnost členů těchto církví platit církevní příspěvky.

²¹⁷ NOVOTNÝ, Vojtěch. *Katolická teologická fakulta 1939–1990. Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století*. Praha: Karolinum, 2007, s. 45.

Katolická fakulta bohoslovecká v Bratislavě, která díky samostatnému Slovenskému státu nemusela za války fungování přerušit.²¹⁸

Pro katolickou církev bylo válečné období významné v tom, že po opadnutí silné protikatolické vlny z prvních let existence nového československého státu postupně obnovila svoji duchovní životaschopnost. Obdobně jako ostatní církve v českých zemích vyšla i církev katolická z tohoto období s velkým morálním kreditem a nebývalou autoritou.²¹⁹ Nejen tím, ale i jednáním laiků ze svého okolí byla otevřena cesta k pastorační práci lidem v té době váhajícím.

Během válečných událostí se stalo mnohé, co změnilo podobu českého katolicismu. Především se rozešly místní církve v českých zemích a na Slovensku. Katolická církev v Čechách a na Moravě stála v poměrně silné jednotě proti okupaci a její členové posílili domácí i zahraniční odboj.²²⁰ Na Slovensku byla situace o mnoho komplikovanější.

3.2.3. Padesátá léta 20. století

Po roce 1948 se církve a věřící začali ocitát v těžké situaci. Nejednalo se o prudký zlom, ale o postupný vývoj, o kterém svědčí i reakce biskupů již o dva roky dříve, kde ve svém listě požadovali právo vykonávat katechezi ve školách a svobodu náboženského vyznání dospělých.²²¹

Především šlo o samotný fakt, že katolická církev byla jedinou velkou institucí, jež se vymykala samou svou podstatou ze struktury socialistického státu a navíc má papeže, jako svoji hlavu, v kapitalistické cizině, čímž se jevila krajně podezřelou a těžko ovladatelnou.²²²

Církevní tisk, který do té doby alespoň částečně mohl nabídnout katechetická témata (i když v omezené míře), byl zastaven. Velká část nerozprodané náboženské literatury byla zlikvidována pod nesmyslnými záminkami. Místo týdeníků s názvy *Katolík*, *Neděle* a *Rozséváč* byl povolen jediný, státem kontrolovaný časopis.

²¹⁸ Pro úplnost je nutné doplnit, že katechetické a teologické vzdělávání zajišťovaly i další ústavy – diecézní bohoslovecká učiliště. Tato učiliště existovala v Brně, Hradci Králové, Českých Budějovicích, Litoměřicích a do konce války i ve Vidnavě.

²¹⁹ Bylo stíháno přes 370 českých kněží, z nichž 75 jich zahynulo.

²²⁰ Za všechny je možné připomenout spolu s K. Skalickým lidického faráře Josefa Štemberku, který byl 10. 7. 1942 zastřelen spolu se svými farníky jako poslední ze všech.

²²¹ Srov. Pastýřský list o škole z 23. 4. 1946. *Pastýřské listy 1945-2000*. Kostelní Vydří: KNA, 2003.

²²² Srov. DUKA, Dominik – BADAL, Milan. *Bílá kniha církve s černou kapitolou. 20 let svobody 1989–2009*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009, s. 13.

Když stát²²³ ujišťoval, že svoboda náboženství je jednou ze základních zásad našeho lidově demokratického režimu a prohlašoval: „...odsuzujeme samovolné zásahy do církevního školství a všechny akty, které by náboženskou svobodu mohly porušit,“²²⁴ jednalo se o lež, protože zanedlouho byl schválen zákon o jednotné škole, čímž de facto zaniklo církevní školství.²²⁵

Jako příklad složité situace v oblasti pastorace a katecheze, je vhodné připomenout, jaké tlaky činila vládní moc na vrcholné představitele církve. Nedlouho po převzetí moci komunisty začali realizovat plán postupného „odstavování“ biskupů. Arcibiskup Josef Beran byl držen v domácím vězení, čímž mu bylo znemožněno vykonávání úřadu.²²⁶ Jako řada dalších kněží, i on se rezolutně postavil proti tzv. „Katolické akci“, zkonstruované komunisty jako jeden z pokusů na ovládnutí církve.²²⁷

Nejtvrďšího výpadu proti katolické církvi se komunistický režim dopustil v padesátých letech. Kromě faktického zákazu řeckokatolické církve proběhla likvidace mužských řeholí, které předcházely monstrproces s představiteli řeholí, řády byly násilně rozpuštěny a jejich majetek zabaven. Ženské řehole mohly dále působit, ovšem ve velmi omezené míře – mohly výjimečně sloužit u duševně nemocných či pracovat v zemědělství. S malým odstupem proběhla i internace části ženských řeholí, byl ustaven Velehradský výbor katolického duchovenstva, namísto zemřelých biskupů nastoupili první vůči režimu vstřícní kapitulní vikáři, byli internováni biskupové. Došlo k faktickému přerušení diplomatických styků se Svatým stolicem, bohoslovecké fakulty byly vyňaty ze svazku univerzit, byla zavřena teologická učiliště a semináře a ustaveny dva semináře generální. Byly zřízeny Pomocné technické prapory, kam nastoupila velká část mladších řeholníků, kněží a bohoslovců.²²⁸

Církev byla vytlačena ze svého staletého teritoria – ze škol, nemocnic, vojska i vězení. Celková vnější činnost církve spočívala v ideálním případě ve sloužení mší,

²²³ Prostřednictvím Ústředního akčního výboru Národní fronty.

²²⁴ Prohlášení o náboženské svobodě ze dne 18. března 1948.

²²⁵ Srov. VAŠKO, Václav. *Dům na skále I. Církev zkoušená. 1945 - začátek 1950*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004.

²²⁶ SVOBODA, Bohumil – POLC, Jaroslav V. *Kardinál Josef Beran. Životní příběh velkého vyhnance*. Praha: Vyšehrad, 2008.

²²⁷ SVOBODA, Bohumil – POLC, Jaroslav V. *Kardinál Josef Beran*, s. 204. Z pohledu biskupů bylo nutné na vznik „Katolické akce“ reagovat. Udělali to formou sepsání pastýřského listu s názvem „Hlas biskupů a ordinářů věřícím v hodině velké zkoušky“.

²²⁸ BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945–1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, s. 39.

pohřbívání, výjimečně křtění a svatbách. V komunistické řeči šlo o „uspokojování náboženských potřeb věřících.“²²⁹

Československá katolická církev vstupovala do období tzv. „diktatury proletariátu“ bez kontaktu se světovou církví a bez legálního spojení s papežem a římskou kurií a se ztrátou teologické a pastorační kněžské elity následkem procesů, věznění a zákazů výkonu duchovenské činnosti. Církev přišla o praktickou možnost svobodné pastorace. Konání katechezí dospělých a jakákoliv organizovaná laická činnost včetně společné modlitby byla považována za protiprávní.

Obrovským problémem byl také praktický zákaz šíření informací vzhledem k podmínkám cenzurovaného tisku a nemožnost vydávat potřebnou literaturu pro pastorační a vzdělávací, a to jak laiků, tak i duchovních.²³⁰

Existovaly dříve vydané knihy velmi kvalitních autorů, mezi něž můžeme zařadit Jana Evangelistu Urbana, Reginalda Maria Dacíka²³¹ a další. Tito autoři byli pronásledováni a vězněni na základě vykonstruovaných procesů, takže jejich publikační činnosti bylo oficiálně zamezeno.

Novým způsobem pastorace a katecheze byla v letech šedesátých a poté koncem let osmdesátých práce kněží v místech, kde nebylo primárně běžné jejich konání. Jednalo se o cely ve věznicích, místa v přírodě anebo soukromé objekty (většinou byty) s alespoň minimálním utajením. Téměř oficiálně bylo možné tuto činnost provádět v kostelích a kaplích v rámci bohoslužby slova či těsně po jejím skončení.

3.2.4. Skrytá církev

V Československu existovala oficiální katolická církev, k níž ovšem ve skutečnosti z hlediska církve samé patřila i tzv. skrytá církev, někdy ne zcela správně označována termínem „podzemní církev“. Skrytou církví zde rozumějme veškerou činnost, která nebyla veřejně povolena, ale přesto byla vykonávána, byť pod hrozbou uvěznění a někdy i pod hrozbou ztráty života. Takto pojatá skrytá činnost se samozřejmě netýká pouze života církve a jednotlivých katolíků po roce 1948, ale zahrnuje i život církve

²²⁹ DUKA, Dominik – BADAL, Milan. *Bílá kniha církve s černou kapitolou*, s. 14.

²³⁰ Srov. CUHRA, Jaroslav. *Československo-vatikánská jednání 1968 – 1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001, s. 21.

²³¹ Dacík (1907 – 1988) spolu se S. M. Braitem řídil edici Krystal. Byl autorem řady knih. Rozsáhlá byla i jeho překladatelská činnost. Do roku 1950 se věnoval činnosti přednáškové a pastorační v Olomouci. Roku 1951 byl odsouzen k 19 letům vězení.

v tzv. protektorátu, tedy v období let 1939–1945. Už tato doba totiž předurčila některé formy skryté práce i formy nátlaku a represe, používané i po převzetí moci komunistickou stranou.

V komunistických vězeních vznikaly celé "vězeňské univerzity" za neuvěřitelně obtížných podmínek. Tomuto vězeňskému vzdělávacímu systému se mohlo ve vězeních dařit proto, že ve většině zařízení existovala v padesátých letech tzv. kněžská oddělení, kde se většinou vyskytovaly katolické intelektuální špičky. Na tato kněžská oddělení se někdy podařilo proniknout i neknežím, kteří měli zájem o další vzdělávání.²³² Je skutečností, že katolické elity prokázaly neuvěřitelnou vitalitu v opravdu tvrdých podmínkách a byly schopny vzdělávat sebe i jiné, sloužit liturgii a pomáhat druhým. V rámci vězeňských poměrů se také prohlubovaly diskuse nejen nad přednášenými tématy, ale také nad vztahy mezi jednotlivými teologickými disciplínami a pastoračí, eventuálně mezi teologií a tzv. profánními obory. K tomu samozřejmě přispívalo i to, že se vězni mnohem lépe poznali než by tomu bylo za běžných situací.

Většina vězňených katolických intelektuálů pokračovala ve skryté činnosti i po propuštění z vězení. Ve druhé polovině 60. let došlo k naplnění různých "vězeňských" představ o pastorační práci.

3.2.5. Pražské jaro – rok 1968

Pro církve šlo o krátké, byť důležité období. V *Literárních novinách* byl 21. března 1968 uveřejněn *Otevřený list katolíků vězňených pro víru prvnímu tajemníku ÚV KSČ Alexandru Dubčekovi*, který vyzýval k umožnění aktivního křesťanského života. Českoslovenští biskupové shrnuli všechny požadavky ve svém dopisu vládě – uzavření právní dohody se Svatým stolcem, znovunastolení biskupů do jejich úřadů a umožnění činnosti biskupské konference, zrušení právních překážek pro svobodnou pastorační činnost, obnovení práv řeckokatolické církve, umožnění činnosti řádů a kongregací, svobodná výuka náboženství, přístup do veřejných médií, povolení pastorače ve věznicích a nemocnicích.²³³ Mnohé z toho se splnilo, mnohé zůstalo při starém, např. systém tzv. církevních tajemníků.

²³² Známy je případ Václava Vaško.

²³³ BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945–1989*, s. 44. Srov. CUHRA, Jaroslav. *Československo-vatikánská jednání 1968-1989. Sešity ÚSD*, sv. 34. Praha: ÚSD, 2001, s. 34.

V době politického uvolnění kolem roku 1968 bylo i u nás možné více rozšiřovat dokumenty Druhého vatikánského koncilu a uvádět je do života. Nadšení pro tuto práci vyvrcholilo spojením laiků i kněží a biskupů do společenství nazvaného Dílo koncilové obnovy, které se stalo jedním ze symbolů úspěchu tohoto období.

3.2.6. Doba normalizace

Počátek sedmdesátých let znamenal znovu návrat především ke skrytým formám činnosti – i vzhledem k tomu, že duchovní, kteří získali povolení k veřejné službě, o něj často znovu přišli.

Dalším paradoxem skryté církve v 60.–80. letech je možné nazvat výraznou specializaci a vytvoření určitých center, v nichž se uplatňovaly různé taktiky a preference práce. Zcela originální centrum vytvořil bývalý vězeň Felix Maria Davídek,²³⁴ kterému se podařilo získat v roce 1967 biskupské svěcení a vytvořil se svými spolupracovníky jakousi „paralelní církevní polis“ včetně hierarchických stupňů.

Jeho katechetická činnost v pozdějších letech nebyla hlavním obsahem jeho činnosti, byla však ve své době velmi potřebná a víceméně jedinečná.²³⁵

Během čtyřiceti let ateismus zdůrazňovaný státem pochopitelně doznal řady proměn: od poprav a dlouholetých vězňů věřících v padesátých letech přes krátké vydechnutí v roce 1968 až po poslední léta režimu, kdy se někteří jeho představitelé snažili o rozšíření prostoru svobody pro církev.²³⁶

Kardinál Tomášek za podpory papeže Jana Pavla II. a některých poradců – Oto Mádr, Tomáš Halík – občansky radikalizoval své postoje a k rozhodnému postoji vůči politickému režimu pak dospěl v osmdesátých letech, kdy probíhalo už docela veřejně tzv. Desetiletí duchovní obnovy,²³⁷ které vyhlásil. Kardinál Tomášek se stavěl se stoupajícím věkem stále důrazněji před státní představitele na obranu možností pastorační práce v církvi.

²³⁴ FIALA, Petr – HANUŠ, Jiří. *Skrytá církev. Felix M. Davídek a společenství Koinótés*. Brno: CDK, 1999, s. 75.

²³⁵ Davídek věnoval mnoho času problémům katolické morálky, v cyklech seminářů o svátostech se zabýval tématem svátostného manželství. Od dogmatického pohledu směřoval k dogmatické a pastorální problematice. V jeho koncepci se pastorálními tématy zabývali i jeho spolupracovníci. Byl pravděpodobně jediným, kdo v polovině šedesátých let minulého století využíval při katechezích témata z kybernetiky a lékařství. Jeho přístup k lidem byl co nejindividuálnější.

²³⁶ DUKA, Dominik – BADAL, Milan. *Bílá kniha církve s černou kapitolou*, s. 15.

²³⁷ Společný pastýřský list k vyhlášení Desetiletí duchovní obnovy: viz příloha OPATRNÝ, Aleš. (ed.): *Kardinál Tomášek a koncil. Sborník ze symposia k 10. výročí úmrtí kardinála Tomáška a ke 40. výročí zahájení 2. vatikánského koncilu*. Praha: Pastorační středisko Praha, 2002, s. 214–216.

Stále aktivnější byli též katoličtí laici v návaznosti na hnutí Charta 77, Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných atd. Vrcholem „protistátního“ působení církve byla účast na svatořečení Anežky České v Římě na podzim roku 1989.

3.2.7. Dílo koncilové obnovy

Ke strategii proticírkevního boje komunistického režimu patřila i snaha zabraňovat modernizaci církve, kterou v šedesátých letech 20. století vyhlásil Druhý vatikánský koncil. Na jaře roku 1968 po dlouhých jednáních z iniciativy Jiřího Němce a P. Vladimíra Rudolfa vzniklo hnutí, které svým názvem odkazovalo na *Dobré dílo* Josefa Floriana. Pražský arcibiskup František Tomášek s podporou nejprve váhal, potom však záměr podpořil a 12. května 1968 vyšel v Katolických novinách program *Díla koncilové obnovy*²³⁸ (dále jen DKO). Novinkou bylo to, že DKO chtělo sdružovat biskupy, kněze i laiky ke společné práci na obnově církve v duchu koncilu. Hnutí podporovaly desítky a stovky kněží i věřících, zejména ti, kdo strávili léta života ve vězení. Ve dnech 13. a 14. května 1968 se na Velehradě konal ustavující sněm DKO, kterého se zúčastnilo několik tisíc lidí a vystoupili na něm téměř všichni čeští biskupové; arcibiskup Tomášek (tehdy pražský světící biskup) byl zvolen předsedou. Projev P. Antonína Mandla, někdejšího tajemníka arcibiskupa Josefa kardinála Berana, byl jedním z vrcholů sněmu. ÚV KSČ však založení DKO nakonec nepovolil a po okupaci Československa v srpnu 1968 už nebyla další činnost možná, takže je jeho představitelé sami rozpustili, aby nemohlo být zneužito.²³⁹

V pohledu na církve v Československu ve smyslu zavádění dokumentů koncilu do života je také třeba zmínit, že oživení nastalo v letech osmdesátých. Dovolíme si zde citovat vyjádření A. Opatrného, který uvádí, že v té době nebyl koncil výslovným tématem jako v šedesátých letech:

²³⁸ V akčním programu *Díla koncilové obnovy* je mimo jiné vyjádřeno, že „koncil chtěl být koncillem pastorálním. Kdybychom měli několika slovy shrnout základní ideu koncilu, snad bychom mohli říci, že se tu církve výslovně zamýšlí sama nad sebou jako obcí Božího lidu putující dějinami, (...) Význam spolupráce laiků s ustavenou církevní hierarchií byl posledním koncilem nově zdůrazněn, (...) je patrná vůle sladit řádný výkon církevní autority s iniciativou zdola. Tím je také zajišťována nejúčinnější realizace potřeb církve právě v tomto období našeho společenského vývoje, v němž má dlouho umlčovaný hlas obyvatelstva nebývalou váhu a vliv.“ Třetí verze akčního programu DKO: viz příloha OPATRNY, Aleš. (ed.): *Kardinál Tomášek a koncil*, s. 206–213.

²³⁹ Srov. CUHRA, Jaroslav. *Dílo koncilové obnovy v kontextu státně-církevní politiky pražského jara*. In FIALA, Petr – HANUŠ, Jiří. *Koncil a česká společnost*. Brno: CDK, 2000, str.112–124.

„... ale oživení, které se dělo zejména v malých společenstvích, v nových církevních hnutích, která k nám pronikala, v neoficiálním životě řeholí (...) bylo povětšinou realizací koncilových myšlenek, byť to nebylo proklamováno. Církev jako *communio*, odpovědnost za život církve na různých úrovních, ne jen u hierarchů, angažovanost laiků v katechezi a v pastorační (neveřejné) pomoci, a posléze i účast katolíků v neoficiálních politických aktivitách a vznikajících hnutích, to vše lze označit za výsledek jakéhosi 'nouzového', 'selektivního', ale přesto autentického čtení koncilu u nás. Zajímavé ale je, že u dvou výrazných, veřejně konaných aktivit církve na konci osmdesátých let, totiž při založení a realizování Výborů křesťanské pomoci, při vyhlášení Desetiletí mravní a duchovní obnovy národa nebyl koncil nijak zřetelně tematizován, ačkoliv obě aktivity v jeho linii byly.“²⁴⁰

3.2.8. Katecheze od roku 1990

Po listopadu 1989 se situace podobala určitým způsobem době po skončení druhé světové války. Vnitřní život církve se obnovil v plné síle a relativně rychle začala znovu působit ve veřejné oblasti, přičemž v oblasti katecheze a pastorece se postupovalo těžkopádně. Přesto bylo výborným začátkem, že všechny diecéze dostaly řádné biskupy, vznikla biskupská konference,²⁴¹ do duchovní služby se navrátili kněží bez státního souhlasu a ti, kteří přišli z exilu. Začlenění byli i někteří tajně vysvěcení kněží. Československo poprvé v dějinách přijel podpořit papež, což mělo svůj specifický pastorační význam. V českých zemích vznikly tři katolické teologické fakulty a řády obnovily legální činnost.²⁴²

Řády se snažila státní moc od padesátých let zlikvidovat tím, že její členy internovala, posílala do armády do PTP, uvěznila ... přesto se ukázalo, že některé řády nedožívají, ale žijí aktivním životem ve skrytosti. Šlo o premonstráty, františkány, dominikány či kapucíny, salesiány.²⁴³

A po roce 1989, protože každý z řádů má svá specifika, jakési své „obory působnosti“, hledaly si v církevní i společenské struktuře oprávněně svá místa. Ženské řehole našly své místo v charitativních a zdravotnických zařízeních, salesiánům se de facto plynule podařilo navázat na jejich činnost mezi mládeží v období osmdesátých let. Nicméně církev nebyla připravena na novou situaci. Žila v iluzi o svém vnitřním stavu i o jednoznačném přijetí společností. Pouze malá část věřících měla totiž osobní zkušenost živého společenství víry a velkorysou otevřenost

²⁴⁰ OPATRŇÝ, Aleš. *Kardinál Tomášek a koncil*, s. 13.

²⁴¹ Česká biskupská konference není sama o sobě nějaký orgán, který by rozhodoval tak, že by většina biskupů mohla přehlasovat menšinu. Rozhodování je zde konsenzuální, protože dle CIC je každý biskup ve své diecézi zákonodárcem na diecézní úrovni, soudcem i vládcem. Každý z biskupů v ČBK má v kompetenci tematické okruhy (školství, zdravotnictví, menšiny, vojenství ...).

²⁴² Srov. LIBOR, Jan. *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století. Sborník příspěvků ze sekce církevních dějin*. Brno: CDK, 2000.

²⁴³ DUKA, Dominik – BADAL, Milan. *Bílá kniha církve s černou kapitolou*, s. 22.

pro hledající. Místo rozvíjení pastorace často převažovala snaha o zachování „ghetta“, v němž socialistický režim přes čtyřicet let katolíky držel.²⁴⁴ Namísto poučení z praxe církví v okolních demokratických zemích převážil nedostatek reflexe přirozené plurality různých zkušeností a cest, kterými v čase nesvobody a ohrožení prošly všechny stavy církve, ať už to byli biskupové, klerici, řeholníci i laici, křesťané z věřících rodin či konvertité.

Obraz současnosti přiléhavě výstižným způsobem vykreslil v rámci Kněžského dne v Praze²⁴⁵ Aleš Opatrný, když nastínil složitost aktuální situace ve společnosti i v církvi spolu s výhledem a úkoly do budoucna.

Po roce 1989 bylo pro někoho překvapením, že nedocházelo k většímu rozvoji katecheze, i když díky novému politickému systému bylo k němu více prostoru. Následovalo období neklidu a zklamání. Názor, že celkově katolická církev zklamala, vyjadřovali i někteří členové církve.²⁴⁶ Důvodem bylo na jedné straně přehnané očekávání, na druhé straně množství povinností, které zaměstnávalo i ty, kteří by se jinak mohli katechezi zabývat. Naděje do církve a její činnosti vkládané byly mnohdy za hranicí možného a uskutečnitelného. Církev sice byla přijímána jako morální arbitř, zásoba autority z doby boje za svobodu se však poznenáhlu vyčerpávala. Církev se stala nikoli jedinou, ale jednou z mnoha institucí, které přicházely se svou nabídkou. Záhy se ukázalo, že její nabídka je spojena i s řadou poměrně náročných požadavků.²⁴⁷

Církev však nutně musela přistoupit k jisté institucionalizaci své činnosti. Problémy s novým členěním diecézí i se změnou nálad společnosti kvůli majetkovým záležitostem²⁴⁸ ubíraly velké množství energie i času pro práci v oblasti služby katecheze. Co se týká katecheze a výuky náboženství na českých školách v devadesátých letech, naše školství v porovnání s okolními zeměmi zahrnovalo výuku náboženství v mnohem menší míře. Pouze asi jedna pětina žáků v republice byla nábožensky vzdělávána v prvních dvou až třech letech školy. S dalšími roky má vůle

²⁴⁴ Srov. STRÍBRNÝ, Jan. Katolická církev v českých zemích v čase dvou totalit. In LIBOR, Jan. *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století. Sborník příspěvků ze sekce církevních dějin*. Brno: CDK, 2000, s. 78–115.

²⁴⁵ OPATRŇÝ, Aleš. Pohled do nejbližší budoucnosti. *Teologické texty: Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie* 1990, roč. I, č. 1, s. 8–9. Předneseno 14. 12. 1989.

²⁴⁶ Srov. DUKA, Dominik – BADAL, Milan. *Bílá kniha církve s černou kapitolou*, s. 17.

²⁴⁷ DUKA, Dominik – BADAL, Milan. *Bílá kniha církve s černou kapitolou*, s. 17.

²⁴⁸ Přestože se jednalo o zmírnění některých majetkových křivd, které neznamenalo spravedlivé, ale pouze průchodné řešení (Ing. J. Kasal), bylo většině občanů trnem v oku. Nenávist (případně mírný odpor) ke katolické církvi má počátek v období masarykovské republiky a v době socialismu byla nově podněcována. To v období po roce 1989 znamenalo, že církev měla své odpůrce ve většině socialisticky i v mnohých demokraticky smýšlejících občanech.

rodičů i dětí ohledně sebevzdělání v náboženské oblasti klesající tendenci. V okolních zemích bývalého „východního bloku“ tomu je podstatně jinak.

3.2.9. Sněm katolické církve

Ještě za režimu reálného socialismu začalo probíhat v katolické církvi tzv. Desetiletí duchovní obnovy, jehož cílem bylo v letech 1987 – 1997 připomenout hodnoty víry, tradice a náboženství. Záštitou pro Desetiletí se stal kardinál František Tomášek, a tak na sklonku komunistického režimu mohla začít duchovní obnova národa. Jedním z plodů této obnovy byly okolnosti provázející svatořečení Anežky České na podzim roku 1989. Tato obnova se přelila logicky i do svobodného prostoru po revoluci, nicméně díky novým a novým aktivitám a potřebám netvořila pak už tak hmatatelné a inspirativní impulzy jako před rokem 1989.

Z této iniciativy vyrostla i myšlenka plenárního sněmu církve. Měl na jedné straně aktivizovat a stmelit věřící ve farnostech a zároveň se od něj slibovalo stanovení priorit a východisek v nové společenské situaci, v níž se církve ocitla. Zpočátku nebylo ujasněno, co je vlastně prioritou sněmu a jaká témata má řešit. Nelze při všech problémech upřít i pozitivní stránku sněmu: zhruba 10 000 členů církve ve sněmovních kroužcích diskutovalo o důležitých a palčivých otázkách vnitřního a vnějšího života církve. Právě tato diskuze je snad největším vkladem, protože na rozdíl od evangelických církví, neměla v katolické církvi tradici. Po přípravné fázi sněmu v letech 1997 – 2003 proběhlo zasedání na Velehradě, které překvapilo všechny účastníky svou otevřeností a svobodnou atmosférou. Byl to historický moment práce laiků, řeholníků, kněží a biskupů, mužů i žen v dějinách české církve. Jestliže se sněm zabýval otázkou laiků v církvi, pak ji už předem tímto složením sněmu a touto metodou práce také uskutečňoval. Druhé zasedání částečně zklamalo, přesto na závěr sněmu vznikl dokument *Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě*,²⁴⁹ který reflektuje stav církve u nás, uvažuje o prioritách další práce a tématech, jimž by bylo třeba se věnovat.²⁵⁰ Sněm se bohužel jen málo zabýval analýzou současnosti a jeho účastníci buď popisovali současný stav, nebo vykreslovali ideál, jak by co mělo být, avšak bez

²⁴⁹ Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v ČR. *Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007. (Dále jen ŽAP.)

²⁵⁰ DUKA, Dominik – BADAL, Milan. *Bílá kniha církve s černou kapitolou*, s. 87–89.

navržení konkrétní cesty k dosažení. Poznání situace je totiž jen dílčí krok, na který je potřeba dále navázat.²⁵¹

Jedním z praktických závěrů Sněmu bylo například to, že k dobrému porozumění Božímu slovu je třeba konat biblické hodiny. Aby účastníci bohoslužeb dobře rozuměli liturgii, je dobré konat katecheze o liturgii a významu jejích jednotlivých prvků. Návštěvníci bohoslužeb by se měli po liturgii setkat s knězem ve vhodném prostoru.²⁵² Poutní místa by podle svých možností měla nabízet katecheze a duchovní formaci formou srozumitelných a lehce dostupných přednášek s řešením patřičného zázemí, a to tak, aby účastníci poutních aktivit mohli být systematicky církví formováni.²⁵³

Prostor byl věnován i tématu křesťanské iniciace, nutnosti vyhodnotit zkušenosti s obnoveným katechumenátem a s vytvářením skupin katechumenů.²⁵⁴ Právě z katechumenátu by podle názoru některých měla vycházet forma k jakékoli jiné katechezi. To se domnívá i André Fossion, někdejší prezident Evropské společnosti pro katechezi. V jednom ze svých článků,²⁵⁵ vycházejícím z usnesení římské synody biskupů v roce 1977, vidí stejně jako u katechumenátu²⁵⁶ i u katecheze podmínku navázat vztah se společenstvím. Je zapotřebí, aby se „hledající“ setkal s autentickými křesťany, kteří mu mohou nabídnout láskyplné a svobodné prostředí. Mezi prostředky, které jsou užívány v rámci katechumenátu, patří četba Písma, Vyznání víry či angažované působení křesťana v církvi.

Pokud je to možné, neměla by být katechetická činnost oddělenou aktivitou jen pro určitou část farnosti. Kupříkladu katecheze dětí představuje vhodnou šanci pro katechezi jejich rodičů. Jednotlivé činnosti ve společenství by tedy spolu měli kooperovat a navzájem se doplňovat.²⁵⁷ Protože je farnost páteří organizační struktury církve, je také pro většinu katolíků základní jednotkou života církve u nás. Český plenární sněm farnost chápe jako společenství věřících s farářem - vlastním pastýřem, které žije svátostným životem, kde se děje katecheze a vykonává se diakonická služba.

²⁵¹ Zhodnocení sněmu srov. např.: OPATRŇY, Aleš. Kněz, dnešek a Sněm... Příloha *Katolického týdeníku Perspektivy*, č. 44/2006. [Cit. 17. 12. 2011]. Dostupné: <http://www.katyd.cz/index.php?cmd=page&type=11&article=4916>

²⁵² ŽAP 108.

²⁵³ ŽAP 126.

²⁵⁴ ŽAP 111.

²⁵⁵ FOSSION, André. Lecatéchuménat, modèle inspirateur de tout catéchèse. *Lumen Vitae*, 2006, č. 3, s. 253 –267.

²⁵⁶ V článku je chápán v širším smyslu než jako období mezi přijetím do katechumenátu a zařazením mezi čekatele křtu, jak ho podává dokument *Uvedení do křesťanského života*.

²⁵⁷ DŘÍMAL, Ludvík. Katechumenát jako inspirativní model každé katecheze: resumé článku André Fossiona. *Cesty katecheze: Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku* 2010, roč. 2, č. 2, s. 23.

Toto společenství je schopno misijního působení a má přiměřený organizační i ekonomický potenciál pro svůj život.²⁵⁸ Přitom všem je podstatné, aby se proces katecheze neuskutečňoval pouze v rámci tohoto jednoho společenství (farnosti), je třeba podporovat širší kontakty, aby měl člověk možnost vybrat si v církvi své místo.²⁵⁹

Sněm vnímá v současnosti katechetickou činnost jako jeden ze sloupů pastoračních a misijních aktivit církve, přičemž nabádá ke hledání a užívání účinných strategií zlepšujících formaci dospělých křesťanů, zvláště v souladu s uváděním do křesťanského života dospělých. Klíčová role katecheze při předávání a prohlubování víry vyžaduje, aby pro ni byl v našich farnostech vytvořen dostatečný prostor, neboť katecheze má zcela pastorační ráz a jejím výsadním místem je farní společenství, které nemůže nahradit nic jiného, ani výuka ve škole nebo katecheze spojená s udílením svátostí.

Nezbytné je v této oblasti také péče o katechizaci konvertitů, včetně vypracování metodiky jejich katecheze.²⁶⁰ Katecheze bude účinná tehdy, jestliže bude předcházena a provázena zkušeností společenství žijícího z víry. Jejím cílem je, aby člověk dokázal trvale žít podle evangelia. Do katechetické služby jsou dnes více než kdy jindy aktivně zapojováni laičtí pracovníci. Je nutné, aby byli pro toto zodpovědné poslání církve kvalitně připraveni. Je třeba podpořit jejich vzdělávání spoluprací s teologickými fakultami i systematickou vzdělávací prací na diecézní úrovni. Stejně důležitá je jejich duchovní formace a péče o kvalitní duchovní doprovázení.

Sněm dále doporučil diecézním biskupům, aby věnovali pozornost jak základnímu teologickému, tak i postgraduálnímu studiu zejména těch, kteří jsou za katechetickou práci v diecézích zodpovědní.²⁶¹

Biblická studia zůstávají stále východiskem a základem katecheze, vzdělávání dospělých a studia teologie. Poznání Písma je nutnou součástí trvalého a systematického vzdělávání všech věřících. Sněm vyjádřil, že pro prohlubování víry je třeba ještě více podporovat vzdělávací instituce církve. S tím je spojen požadavek dostatečné znalosti Písma svatého všech těch, kteří působí v pastoraci, především kněží, ale i katechetů.²⁶²

²⁵⁸ ŽAP 158.

²⁵⁹ DŘÍMAL, Ludvík. Katechumenát jako inspirativní model každé katecheze, s. 24.

²⁶⁰ ŽAP 209.

²⁶¹ Srov. ŽAP 211.

²⁶² Srov. ŽAP 216–217.

3.3. Osobnosti českého katolicismu 20. století

Je dáno společenskými okolnostmi, které bránily v období čtyřiceti let komunistického režimu normálnímu rozvoji tradičních teologických oborů, že česká katolická scéna disponuje, co se týče promýšlení církve, zvláštním bohatstvím. Armbruster s Novotným tuto dobu popisují tak, že „církve byla vytržena ze svých zaběhaných pořádků a usedlého sebepojetí, byla přinucena k reflexi nad způsoby své existence *hic et nunc* (tady a teď) a stala se pro sebe naléhavým problémem. Otázka, zda a jak následovat Ježíše Krista ukřižovaného za daných okolností, vedla české teology, navzdory vynucené izolaci od života světové církve a od tehdejších myšlenkových proudů v katolickém světě, od apologetických traktátů tradičních učebnic k personálnímu pojetí církve jako společenství lásky a dovedla je po skryté trnitě cestě osobního svědectví k teologickým vhlédům překvapivě souznějícím s ekzeziologií Druhého vatikánského koncilu.“²⁶³

V oblasti katecheze, pastorače a duchovního vedení vykonalo mnoho práce několik osobností, které se výrazně zapsali do dějin naší země. Pro předem určený rozsah této práce bylo nutné vybrat pouze některé z nich. Za jednu z nejvýznačnějších osobností v oblasti katecheze je považován františkán Dr. Jan Evangelista Urban, jehož příspěvek české katechetické praxi je zcela ojedinělý. Doktora Otu Mádra, který je veřejnosti znám jako významný morální teolog, v práci představujeme také jako člověka, který udělal mnoho v oblasti katecheze dospělých, a to zejména v období rozvinutého socialismu a normalizace. Poslední uváděnou postavou je velmi výjimečná, lze říci mezinárodní osobnost, chorvatský jezuita Tomislav Kolakovič, který propojil českou i slovenskou katolickou oblast založením duchovního hnutí, které zde působilo i dlouho po jeho odchodu z Československa.

Všichni se intenzivně věnovali vzdělávání a formaci dospělých křesťanů. Urban tuto apoštolskou činnost označuje jako „přímočaré prodloužení kněžství.“ A tak ji, byť každý po svém, chápal každý z nich.

²⁶³ ARMBRUSTER, Ludvík – NOVOTNÝ, Vojtěch. Česká katolická eklesiologie druhé poloviny 20. století. *Teologické texty: Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie* 2007, roč. 18, č. 2, s. 106.

3.3.1. Jan Evangelista Urban

Všichni jsme děti své doby, ale někteří jsou i jejími tvůrci. Jedním z nich je otec Jan Evangelista Urban, františkán, učitel duchovního života, kněz hluboké zkušenosti s Bohem, člověk modlitby a kontempace, zakladatel Sester apoštolátu sv. Františka.

Narodil se 20. února 1901 v Praze na Žižkově. Rodiče mu dali jména Josef Vojtěch. Jako čtrnáctiletý chlapec vstoupil do Třetího řádu sv. Františka a po třech letech do řádu prvního. V roce 1918 přijal jméno Jan Evangelista. Studoval na františkánském institutu v Bolzanu a filosofii a teologii v Praze. Na kněze byl vysvěcen v roce 1924. Začal hlásat Boží slovo s radikální opravdovostí a probouzet pražský katolický život. Pro mnohé se stal duchovním vůdcem a vyhledávaným zpovědníkem. Z hloubky své víry oživil Třetí řád sv. Františka a vedl jeho členy k životu podle evangelia.

V roce 1927 založil řeholní institut sester Apoštolátu III. řádu sv. Františka,²⁶⁴ jehož posláním je laický apoštolát,²⁶⁵ katecheze a sociální a charitní služby.²⁶⁶ V roce 1930 získal doktorát filosofie.²⁶⁷ V letech 1933–1948 byl šéfredaktorem časopisu *Serafínský prapor*. Již předtím však přispíval do několika novin a časopisů, např. *Studentská hlídka*, *Museum*, *Pražský večerník Lid*. Na tomto poli také spolupracoval s významnými činiteli kulturního, duchovního i politického dění na obnově nejen tehdy paralyzované církve, ale i na obnově národní. Bylo mu jasné, že tváří v tvář postupujícímu odkřesťanštění společnosti²⁶⁸ se musí probudit celá církev. „Neboť naší povinností je nejen stát proti bezbožeckému světu a důsledkům nevěry, ale také vzít na vědomí skutečný stav světa tak, jak je a jak být nemá, a nabýt k němu řádný postoj.“²⁶⁹ Třetí řád, v jehož stál čele, viděl jako jakousi avantgardu, která má „budovat království Boží“.²⁷⁰

Působení otce Jana mezi mladou katolickou inteligencí ukázalo na potřebu náboženského vzdělávání. Tímto klíčovým teologickým počinem se v roce 1937 stalo

²⁶⁴ Nová společnost sester Apoštolátu sv. Františka byla definitivně ustavena a schválena biskupy Čech i Moravy v roce 1933. Sestry si podle zakladatele říkají také urbanky. V jejich působení ožila původní myšlenka sv. Františka žít evangelium neklášterně, bez klauzury a vnější uniformity. Sestry se věnují výchově dětí, vyučování náboženství, přípravě k přijetí svátostí, katechezi dospělých a slouží nemocným i jinak potřebným lidem. V současné době je v Česku a na Slovensku celkem padesát sester. Žijí v menších sesterských společenstvích, mateřinec je opět, tak jako za Urbana, v Praze-Dejvicích.

²⁶⁵ Srov. AA, s. 379–413.

²⁶⁶ Srov. ChD 17.

²⁶⁷ Disertační práce na FF UK *Universalie u sv. Bonaventury*.

²⁶⁸ Srov. VDK 171.

²⁶⁹ URBAN, Jan Evangelista. Křesťan v současném světě. *Teologické texty: Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie* 1989, roč. XII (poslední samizdatový roč.), č. 10, s. 17–21.

²⁷⁰ URBAN, Jan Evangelista. *Laický apoštolát Třetího řádu sv. Františka*, s. 5.

založení studijního centra Studium catholicum,²⁷¹ kde byl ustanoven rektorem. Usiloval i o další komplexní vzdělávání kněží na univerzitní úrovni, a proto začal organizovat tzv. studijní kněžské konference. Přednášeli zde nejen teologové jako Oto Mádr, Josef Zvěřina, František Kohlíček, Kajetán Matoušek, Karel Otčenášek, ale i lékaři, psychologové, psychiatři či právníci. Mimo to se soustředil na pastorační a sociální práci na pražské periferii.²⁷² V letech 1938–1941 působil jako provinciál františkánského řádu v Čechách a na Moravě. V březnu 1950 byl zatčen a počátkem dubna odsouzen v monstrprocesu s představiteli řádů ke čtrnácti letům vězení. Po propuštění v roce 1963 se mohl k duchovní službě vrátit až v roce 1968; v roce 1974 mu však byl státní souhlas znovu odebrán. V době pádu komunistické diktatury byl už vážně nemocen a v roce 1991 zemřel.

Viděno v biografickém kontextu, vyvstává před námi ústřední motiv Urbanova životního postoje:

„Přesvědčení, že nejde o debaty, ale o život a že k tomuto cíli nevede agitační organizování ani jen vliv společenský, nýbrž především síla víry a žití a vědění. To ve mně podporovalo celoživotní nedůvěru až nechuť k vnějším způsobům získávání pro Krista a církev, nechuť k organizování a působilo ve mně stálý sklon k vytváření plného křesťanského života²⁷³ jednotlivců.“²⁷⁴

Jan Evangelista se také zabýval v té době nezodpovězenou a bolavou pastorační otázkou, jak účinně Krista zvěstovat. Chybou, Urbanem zdůrazňovanou již před šedesáti léty, je, že do mladých se „tlačí náboženství“ a přitom je třeba počkat a říci si, že nejde o propagační záležitost – vždyť budoucnost víry je Boží věcí. Katechetovou snahou má být pouze to, aby Bohu byla vzdána čest.

J. E. Urban bezpochyby patří k teologům, kteří o několik desetiletí předběhli svoji dobu. Teologicky vycházel z díla sv. Bonaventury. Dalšími zdroji jeho teologické práce byly patristické spisy. Prvotním zdrojem však mu bylo Písmo a konkrétní výzvy doby, v čemž byl na svoji dobu velmi originální.²⁷⁵

²⁷¹ Tento ústav pro teologické vzdělávání laiků měl své sekce a odbory i propracovanou strukturu, která směřovala k uskutečnění snu o katolické univerzitě.

²⁷² Srov. VDK 133.

²⁷³ Srov. VDK 144.

²⁷⁴ URBAN, Jan Evangelista. *Memoriale*, s. 11.

²⁷⁵ VENTURA, Václav. Jan Evangelista Urban – učitel duchovního života. In KARFÍKOVÁ, Lenka – KŘIŠŤAN, Alois – KUŘE, Josef (ed.). *„Život se tvoří z přítomné chvíle.“ Česká katolická teologie po druhé světové válce*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1998, s. 15.

V době okupace byly v letech 1938–1941 vysílány desetiminutové přednášky Dr. Urbana v českém rozhlase.²⁷⁶ Byly pojaty jako dva kurzy: kerygmatický (výklad víry) a duchovně výchovný. Tyto kurzy byly vydány knižně pod názvem *Slova víry v éteru*.²⁷⁷ Přednášky vyšly ještě jednou, a to v roce 1946 pod názvem *Cesty k víře*.²⁷⁸ Autor v předmluvě k druhému vydání uvádí, že vložil mezi staré přednášky některé nové a upravil postup tak, aby „seznamoval čtenáře postupně s katolickou pravdou a stavěl v něm, s milostí Boží, katolické přesvědčení nebo aspoň podal souvislý přehled katolické nauky“. Též vysvětluje, že promluvy byly připravovány pro posluchače všech vrstev a všech možných názorů. Při jejich přípravě myslel na všechny, aby témata byla zajímavá, přitom ne „příliš hustá“ a také „hodně srozumitelná“. První vydání obsahuje 42 promluv (druhé 54 promluv), které předpokládají na půl milionu posluchačů. V úvodních promluvách Urban vymezuje pojmy, které mají posluchače sjednotit na stejných východiscích. Zejména jde o chápání identity pravého a skutečného náboženství. Od toho se pak odvíjí porozumění pojmům a projevům jejich obsahu v životě věřícího (tajemství Boží; víra a její jádro; Boží slovo a jeho duch, který proniká srdce; modlitba; apod.). J. E. Urban nepředpokládá, že by jeho posluchačům byla jasná východiska pro víru a svými promluvami je „evangelizuje“, získává jejich zájem o Boží věci krok za krokem, protože jádrem víry je dle něj úsilí o větší „slávu Boží, která vrcholí v tom, že člověk přijme život a slovo vtěleného Boha Ježíše Krista“.²⁷⁹ Porozumění Ježíši Kristu považuje za střed porozumění celému náboženskému životu člověka.²⁸⁰ Věřícího posluchače se snaží vyprovokovat, aby k víře zaujal aktivní postoj, a to kladením otázek za účelem hledání Pravdy. Ventura²⁸¹ dokládá, že „zde se začínají odvíjet Urbanovy důrazy, které zůstanou jakousi eklesiologickou konstantou po celý jeho život.“

„Církev není především lidskou společností, jako není člověk především tělem, nýbrž duší, třebas je tělo jeho podstatnou složkou. Církev, abychom vyslovili ihned její nejvlastnější podstatu, jest tajemným, ale skutečným tělem Kristovým v lidstvu... Vtělením Syna Božího vstoupil život samého

²⁷⁶ Srov. VDK 160.

²⁷⁷ URBAN, Jan Evangelista. *Slova víry v éteru. Přednášky v Českém rozhlase v roce 1939*. Pelhřimov, 1940. Srov. VENTURA, Václav. *Jan Evangelista Urban – učitel duchovního života*, s. 12.

²⁷⁸ URBAN, Jan Evangelista. *Cesty k víře. Přednášky v československém rozhlase*. Praha: Cyrillo-Methodějské knihkupectví Gustava Francla, 1946.

²⁷⁹ URBAN, Jan Evangelista. *Slova víry v éteru*, s. 25.

²⁸⁰ URBAN, Jan Evangelista. *Slova víry v éteru*, s. 82.

²⁸¹ VENTURA, Václav. Eklesiologie Jana Evangelisty Urbana OFM. In NOVOTNÝ, Vojtěch. *Česká katolická eklesiologie druhé poloviny 20. století*. Praha: Karolinum, 2007, s. 91–92.

Boha do lidstva. Kristus však nepodřel božský život pouze v sobě, nýbrž proto jej vylil do lidstva, aby ho lidstvo bylo přímo účastno.²⁸²

Ventura v této souvislosti upozorňuje, že „to, co dnes ceníme v eucharistické eklesiologii východních teologů, má v Janu E. Urbanovi západního souputníka,²⁸³ neboť svoje slova pronášel ve čtyřicátém roce minulého století, jakkoliv, či právě proto, se nám zdají být současnými. Toto dílo lze považovat za nadčasové, unikátní a inspirativní pro první evangelizaci dospělých i v naší době.

Jan Evangelista Urban pořádal různé duchovní konference, kurzy, přednášky a exercicie. Věnoval se katechezi na školách, vyučoval konvertity i katechumeny náboženství. V roce 1946 vychází Urbanovo *Učení víry pro vstup dospělých do církve Kristovy*. Tato kniha

„vznikla ze dvou linií nebo proudů. Jednak z řady kázání na evangelia (po pět let mezi rokem 1930–1935) a na epístoly sv. Pavla, hlavně Efezským a Koloským, a na první epístolu sv. Jana. Při probírání těchto částí Písma jsme byli nuceni každé slovo tak vysát, aby skutečně v něm nezůstala takřka nic neobjeveného. Toto pronikání do hloubek Písma objevilo hodnoty, které se potom zobrazily v tom, čemu jsme říkali Učení víry nebo Katecheze. A souběžně bylo potřeba vyučovat mnoho lidí náboženství, a to podstatně, rychle a úplně. A tato tíseň tento teologický výťah takřka vytlačila, takže nabyl vlastností potřebných pro živou teologii. Jeho účinnost nehledejme v aktuálnosti, nýbrž jeho aktuálnost spatřujeme v jeho účinnosti, dané splněním požadavků reálnosti, jednotnosti a organické souvislosti, jednoty a úplnosti.“²⁸⁴

Těmito slovy osvětluje sám autor vznik tohoto díla, které také označil názvem *Katecheze*. Ventura upozorňuje na to, že učení J. E. Urbana velmi připomíná strukturu členění katechismu katolické církve a vyniká originalitou a burcující silou myšlenek.²⁸⁵

Jak jinak nazvat hned úvodní slova v *Počátku*:

„S Bohem se setká v životě každý člověk. Někdo v dětství, jiný v plném věku nebo ve stáří. Někdo náhle, jako když blesk sjede vedle něho do země, někdo nepozorovaně. Jako ztráta Boha je strašlivou, tak musí být návrat k Bohu velikým, ořásajícím, proměňujícím okamžikem života.“²⁸⁶

Ventura toto „drama života víry“ u Urbana nazývá „existenciálností teologie“.²⁸⁷ Toto tajemné setkání člověka s Bohem je na počátku. Poté následuje Vstup (I), Bůh sám

²⁸² URBAN, Jan Evangelista. *Cesty k víře*, s. 159.

²⁸³ VENTURA, Václav. *Eklesiologie Jana Evangelisty Urbana*, s. 92.

²⁸⁴ URBAN, Jan Evangelista. *Dnešní přístup k teologii. Křesťan v současném světě*. Praha: Česká katolická charita v ÚCN, 1969, s. 12.

²⁸⁵ Srov. VENTURA, Václav. *Jan Evangelista Urban - Život a dílo. Sonda do dějin české teologie a spirituality*. Brno: CDK, 2001, s. 61.

²⁸⁶ URBAN, Jan Evangelista. *Učení víry pro vstup dospělých do Církve Kristovy*. Praha: Bohuslav Rupp, 1946, s. 9.

²⁸⁷ VENTURA, Václav. *Jan Evangelista Urban - Život a dílo. Sonda do dějin české teologie a spirituality*. Brno: CDK, 2001, s. 61.

v sobě (II), Vtělení (III), Eucharistie (IV), Církev (V), Věčnost (VI) a konečně Výstup (VII): „Kristus ve věčnosti, ve vtělení, v eucharistii, v církvi jest nám vzorem, důvodem a učitelem dokonalého lidského života podle vůle Boží.“²⁸⁸ Východiskem všech eklesiologických úvah je u Urbana pojetí církve jako těla Kristova. Pokrokovost tohoto Urbanova díla spočívá též v hlubokém trinitárním zakotvení jeho teologické struktury.²⁸⁹

V *Návodu*, druhé části díla, je kapitola *Duchovní život katechetův i katechumenův v době vyučování*.²⁹⁰ Vzhledem k tématu této práce, jímž je katecheze, je třeba vyzvednout její aktuálnost i pro dnešní dobu spolu ve spojení s její tradičností, neboť podobné myšlenky nacházíme už v nejranějších křesťanských textech. V *Návodu* nalézáme mnoho myšlenek, které ilustrují způsob katechetického myšlení Jana E. Urbana.²⁹¹ Za podstatu konverze autor považuje přístup nebo návrat k Bohu živému a pravému, čímž je splněn vlastní smysl žití. Je v životě vším a nesplní-li se, pak byl a je život zbytečný. Příprava na tento okamžik je obvykle v rukou toho, kdo přistupujícího nebo vracejícího se připravuje. Jak dobře to učiní, takový význam to bude mít i pro katechumena. Dobře poznat Krista jest dobře poznat smysl sebe i všeho. „Dobře poznat vyžaduje dobře zvěstovat.“²⁹² Katecheze pro dospělé musí být jiná než pro děti. Je těžká, avšak to dodává víře vážnosti a dokládá, že víra není jen pro děti.

„Přijetí Krista je velkou změnou v životě katechumena a ta vyžaduje přesvědčení a čas. Při přípravě jde o výuku víře a o změnu života. Obojí žádá čas, neboť dospělý musí nové pravdy pojmout, proniknout a strávit. Nemá-li času, zůstanou na povrchu, zmatou se, nemají kořenů a síly vyprchají.“²⁹³

Dalším faktorem, který ovlivňuje kvalitu přípravy katechumena, je osobnost tzv. katechisty. Může jím být i laik, za kterého určí některý kněz a jehož pokynů přesně dbá. Katechista musí nejen dodržovat pravidla týkající se obsahu nauky, ale musí také katechumena vnitřně uchvátit na základě svého velkého zájmu a úmyslu. Urban klade velký důraz na myšlení katechetisty:

„Především musí katechista vniknouti do vlastního jádra a typu tohoto Učení víry! Jde v ní o trojí: o skutečnost, jednotu, souvislost.“²⁹⁴

²⁸⁸ URBAN, Jan Evangelista. *Učení víry*, s. 142.

²⁸⁹ VENTURA, Václav. Jan Evangelista Urban – učitel duchovního života, s. 18–19.

²⁹⁰ URBAN, Jan Evangelista. *Učení víry*, s. 281–285.

²⁹¹ Srov. URBAN, Jan Evangelista. *Učení víry*, s. 197–209.

²⁹² URBAN, Jan Evangelista. *Učení víry*, s. 197.

²⁹³ URBAN, Jan Evangelista. *Učení víry*, s. 198.

²⁹⁴ URBAN, Jan Evangelista. *Učení víry*, s. 199.

Ke způsobu vyučování Jan Evangelista upozorňuje, že „vždy půjde o lidi rozličných podmínek, takže nebude možno je stejně vyučovatí“²⁹⁵ a uvádí praktické rady, jak si s touto odlišností poradit.

Je zajímavé posoudit, jak Urbanovo *Učení víry* vnímali před šestašedesáti léty, kdy časopis pro homiletiku a katechetiku uveřejnil ohlasy na Urbanovu knihu:

„Katechese dospělých je velmi obtížná. Lze proto s největší radostí vítati právě vyšlou knihu P. Dra Jana Ev. Urbana, OFM: *Učení víry pro vstup dospělých do Církve Kristovy* (...). Je to katechismus pro dospělé, vytvořený z mnohaletého styku s konvertity, pro něž P. Urban vytvořil skvělé dílo Apoštolátu III. řádu sv. Františka a jimž se stal jedinečným učitelem, vychovav si v Apoštolátu po řadu let pečlivě a cílevědomě práce vydatné pomocníky a pomocnice pro výuku dospělých, kteří touží vstoupiti do Církve Kristovy. Urbanova kniha poskytuje úplný a syntetický návod každému, kdo se musí výukou dospělých konvertitů zabývat, jak výuku začít, jak nutno potřebnou látku podat a vysvětlit a co nutno podávati těm, kteří si pozvolna prošlapávají svou cestičku k Bohu. Od všech katechismů, jak je známe, liší se tento katechismus pro dospělé už svou metodou. (...) Urbanovo *Učení víry* se snaží podati látku metodou, přizpůsobenou myšlení moderního člověka; autor se snaží vysvětliti a ozřejmiti všechny pravdy tak, aby vynikla celá synthésa katolické nauky a posluchač aby viděl Boží Pravdu v její plnosti a celistvosti.“²⁹⁶

Je možno říci, že dílo J. E. Urbana, pojímané z katechetického hlediska, v sobě obsahuje úspěšné hledání přístupů k první evangelizaci; kerygmatický přístup k hlásání; chápání katecheze jako procesu, ve kterém je třeba respektovat individuální tempo účastníků; zaměření se na proměnu vnitřních postojů a smýšlení, na přesah do věčného života; ukazoval plnost a celistvost nauky, podával její syntézu; osvědčil kristocentrický a teocentrický přístup k obsahu katecheze a své působení v praxi měl podloženo důkladným studiem teorie.

Druhá Urbanova stěžejní práce *Duchovní život* vychází také v roce 1946.²⁹⁷ Mádr ve své recenzi k tomuto dílu v časopise *Katolík*²⁹⁸ připomíná fakt, že „P. Urban tuto knihu vlastně nenapsal, ale namluvil.“ Je to jen důkazem toho, že celá Urbanova teologie vznikala v živém prostoru, v jeho setkáváních s živým člověkem, v konkrétních situacích, v konkrétních společenstvích. Již ve výše zmíněné recenzi Mádr naprosto prorocky předjímal, že je třeba dílo rozšířit a vydat ve dvou dílech. A tak se i stalo, jak uvádí Ventura,²⁹⁹ když „Otec Urban skutečně v sedmdesátých letech *Duchovní život* rozšířil, vložil do něj svoji protřpěnou zkušenost z vězení, zkušenost nové situace lidstva i církve, koncil i svou zkušenost z doprovázení lidí na duchovní cestě. Práci

²⁹⁵ URBAN, Jan Evangelista. *Učení víry*, s. 204.

²⁹⁶ ZIMA, Václav. Katechismus pro dospělé. In *Logos: Časopis pro homiletiku a katechetiku 1946*. Vydává Arcidiecézní pastorační ústředí v Praze. Nakladatel Bohuslav Rupp, roč. I., č. 8–9–10, s.76–77.

²⁹⁷ URBAN, Jan Evangelista. *Duchovní život*. Praha: Atlas, 1946.

²⁹⁸ MÁDR, Oto. Černá a bílá v Duchovním životě. *Katolík* 1946, č. 7. In VENTURA, Václav. *Jan Evangelista Urban - Život a dílo*, s. 68.

²⁹⁹ VENTURA, Václav. *Jan Evangelista Urban - Život a dílo*, s. 73.

nazval *Vzrůst ke Kristu*.³⁰⁰ Skutečnost, že původní dílo vřadil Urban téměř beze změn do *Vzrůstu ke Kristu*, jednoznačně vypovídá o kontinuitě jeho teologie. Přesto jsou i v převzaté části závažné posuny, jež vypovídají o nových důrazech.³⁰¹

V úvodu Urban objasňuje vliv prostředí na utváření života člověka a nabádá k promýšlení duchovního života podle skutečnosti, ale v řádu a podle návodu, jenž vypočítává pět důvodů, proč je toho v současné době zapotřebí: „Náročnost dneška na duševní výši katolíka žádá porozumění a řízení duchovního života.“³⁰² Jeho přehledná, logická a systematická výstavba v Urbanově výkladu, podepřena nyní dokumenty Druhého vatikánského koncilu, nás nemůže dovést jinam než ke spáse, tedy k přijetí Kristovy spásy.

„Spása Kristova je absolutní a všeobecná, nic nevynechává. Tedy je ovšem především pro věčnost, ale nepomíjí ani pozemský život člověka a lidstva. Přináší a zjednává blaženost absolutní věčnosti, ale přináší i spásu v životě pozemském a pro pozemský život člověka a lidstva tím, že zjevuje člověku i lidstvu smysl existence; dává pro život nejdokonalejší mravní i sociální řád; dává jeho plnění dokonalou pomoc v milosti; dává krásu a útěchu celé lidské existenci a je zárukou, ovšem svobodnou, pokoje a míru, blaha a štěstí člověka i lidstva.“³⁰³

Hlavním předmětem Urbanova zájmu byla spiritualita, kterou promýšlel v několika jejích základních stavebních kamenech: Dialog, Pokání, Evangelizace, Střed, Zanícení, Smír.³⁰⁴ Lze říci, že Urbanovy úvahy vždy kulminovaly vznícením lásky.

Tématu „evangelizace“, o kterém se ve světě v sedmdesátých letech velice hovořilo,³⁰⁵ věnoval J. E. Urban celé exercicie. Jeho pojetí evangelizace je velmi niterné. Jak uvádí Ventura, jenž čerpal ze strojopisných textů Urbanových, odpověď na otázku: „Co je to evangelizace?“ můžeme formulovat jako „sebe evangelizace, proměnění sebe v evangelium, podle evangelia. Je to christifikace, christianizace.“³⁰⁶ Jak dále uvádí Ventura,³⁰⁷ odvozuje Urban evangelizaci od Krista, který je samým evangeliem. Všímá si zejména chudoby, pokory, tichosti, dobrotivosti a lásky, jež by měly být vepsány do genetické výbavy křesťanské, evangeliijní osobnosti. Teprve

³⁰⁰ URBAN, Jan Evangelista. *Vzrůst ke Kristu. Díl 1 a 2*. Praha: Alverna, 1993.

³⁰¹ Srov. VENTURA, Václav. *Jan Evangelista Urban - Život a dílo*, s. 73.

³⁰² URBAN, Jan Evangelista. *Vzrůst ke Kristu. Díl 1*, s. 12.

³⁰³ URBAN, Jan Evangelista. *Vzrůst ke Kristu. Díl 2*, s. 53.

³⁰⁴ Podrobnou Urbanovu bibliografii uvádí VENTURA, Václav. *Jan Evangelista Urban - Život a dílo*, s. 206–219.

³⁰⁵ O evangelizaci pojednává Apoštolská exhortace papeže Pavla VI. *Evangelii nuntiandi* z 8. prosince 1975.

³⁰⁶ VENTURA, Václav. *Jan Evangelista Urban - Život a dílo*, s. 173. Srov. VENTURA, Václav. *Jan Evangelista Urban – učitel duchovního života*, s. 23.

³⁰⁷ Srov. VENTURA, Václav. *Jan Evangelista Urban – učitel duchovního života*, s. 23–24.

osobnost uchvácená, stržená strhujícím Ježíšem, může být pro druhé zdrojem evangelizace. Taková osobnost bude schopná překlenout tu dnes největší překážku, totiž nudnost, nezajímavost náboženství. Bez sebeevangelizace zůstává jakákoliv nová evangelizace jen ideologickým propagandistickým počinem.

Evangelizace se však netýká jen církve. Týká se smyslu společenského a kosmického dění. Evangelium má být „univerzálním principem lidstva“.³⁰⁸

Pokoncilní teologie a domýšlení nových obsahů vedly J. E. Urbana také k domýšlení polarity mezi charismatem a institucí.³⁰⁹ V pokoncilní atmosféře byl cítit odklon od zdůrazňování instituce, struktur, přestože nikdo nepopíral jejich potřebnost, neb je zapotřebí dávat „duchu tvar“. Ale jen „instituce potřebné, ne mnoho. (...) Instituce je jako kostra, bez masa a krve je neživou. Charismatické má být vůdčím úkolem a instituční pouze nutností.“³¹⁰ Instituce bez ducha ubíjejí ducha, „duch žádá svobodu. Ale ne zvůli! Vždyť svoboda je volnost v konání dobra a ne zla!“³¹¹

Celou Urbanovou teologií prostupuje rys pohledu do budoucnosti. Věděl, že je třeba být aktivním tvůrcem budoucnosti, ne pouhým příjemcem. V tomto kontextu se zamýšlel i nad vizí církve budoucnosti:

„Církev nebude mít podobu sociálních institucí, nebude mít politický vliv ani politické ambice, nýbrž zůstane jí její náboženský charakter. (...) Církev je věcí pokory, důvěry, oddanosti, utrpení, konání dobra zadarmo – ne věcí vítězství!“³¹²

S tímto pojetím souvisí též Urbanova vize kněze budoucnosti. Předvídá, že kněžství stavovské se ponenáhlu stane stavem vymírajícím.

„Kněžství nebude zaměstnáním, ale pouze povoláním. Lidé čím dál tím více chtějí kněžství nezaměstnanecké, chtějí kněze, žijící kněžsky vnitřně a žijící lidsky, lidově navenek. (...) Zaznívá to zvláště u těch, kdo žhavě touží po tom, aby se Kristus zvěstoval a ne pouze nařizoval. A k tomu patří veliké nové slovo: služební vztah. Kněz se nemůže a nemá cítit nadřazeným úředníkem, má se cítit služebníkem.“³¹³

Totéž lze určitě vztáhnout i na laika katechetu. V konkrétní otázce, kterou se kněží zabývají dodnes, jak zareagovat na žádost o udělení svátosti křtu, či jiných svátostí, když není zárukou budoucí duchovní život příjemců svátostí, Urban zdůrazňoval, že je

³⁰⁸ VENTURA, Václav. *Jan Evangelista Urban - Život a dílo*, s. 176.

³⁰⁹ Charisma je vnímáno jako dar z milosti; instituce znamená zřízení spíše lidské.

³¹⁰ URBAN, Jan Evangelista. *Duchovní slovo pro dnes a zítra: Z teologicko-pastoračního kursu 1969*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004, s. 93.

³¹¹ VENTURA, Václav. *Eklesiologie Jana Evangelisty Urbana*, s. 102.

³¹² URBAN, Jan Evangelista. *Dnešní přístup k teologii. Křesťan v současném světě*, s. 24–25.

³¹³ URBAN, Jan Evangelista. *Duchovní slovo pro dnes a zítra*, s. 28. Srov. VENTURA, Václav. *Eklesiologie Jana Evangelisty Urbana*, s. 105.

třeba zvážit to, že se nejedná pouze o kanonickou otázku, a v rozhodování konkrétního kněze je důležitá otázka teologická. Je dobře, když je žadatel připraven, ale současně je nutno uznat působení svátosti. Za její udělení je kněz zodpovědný a musí být alespoň naděje, že jednou daný člověk Krista přijme. Nevíme totiž, co v budoucnosti Bůh zařídí a jak kdo dál bude žít. Trpělivost, moudrost a laskavost mají být vlastnosti každého kněze, a pokud není z hloubi srdce knězem charismatickým,³¹⁴ ale pouze zaměstnancem církve, bude pak obdobným způsobem poznamenán jeho případ – v čemž je jasně vidět spojení pastorační teologie se spirituální teologií.

Hlavním tématem Urbanova díla je duchovní život a jeho zkušenost v proudu dnešní doby, zkušenost Boha v každodenním životě člověka, lidstva, vesmíru. Hluboké teologické spekulace mají vždy svou prostou, všem přístupnou konkrétní rovinu: Jak to dělat, jak žít dnes duchovní život ve všech složitostech a krizích naší doby.

Analýza jeho textů ukazuje stálou aktuálnost jeho důrazů na neinstituční, charismatické křesťanství živící se především ze zdrojů Písma, odkazující k hlubinám modlitby a kontemplace a překonávající schizofrenii mezi křesťanstvím a světem. Smysl duchovního života se jevil otci Urbanovi stále prostěji. Formuloval to v dodatku ve *Vzrůstu ke Kristu*: „Přijímat vše, co den přináší, podle zásady setkání s Bohem.“

3.3.2. Oto Mádr

Byl člověkem, který chtěl být vždy knězem, lákala ho světovost církve a misie. Například v dětství na něho zapůsobily texty o pronásledování křesťanů a tehdy se ptal: „Obstál bych i já?“³¹⁵ Již za studií měl smysl pro předávání víry a křesťanské morálky. Přestože nikdy nechtěl být skautem, bylo objevení toho, že tímto způsobem může působit na své vrstevníky, právě tím, že po prvním ročníku bohosloví absolvoval skautskou školu a dostal na starost mezinárodní skautský oddíl. Zaplatil za to ale i určitou daň. Vzhledem ke svému zdraví, a že si vybral náročný úkol, byl kvůli častým nemocem vysvěcen až se zpožděním téměř dvou let. Po svěcení však ihned začal velmi dobře pastoračně pracovat.³¹⁶ Po válce začal publikovat a od roku 1947 pracovat na fakultě, kterou vystudoval, jako asistent u profesora Kadlece. Roku 1948 odešel do Říma, kde na Gregoriánské univerzitě studoval morální teologii.

³¹⁴ VENTURA, Václav. *Jan Evangelista Urban - Život a dílo*, s. 138.

³¹⁵ BENEŠOVÁ, Hana. Na shledanou v nebi. *Teologické texty: Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie* 2012, roč. 23, č. 2, s. 85.

³¹⁶ MÁDR, Oto. *V zápasech za Boží věc. Vzpomínky, texty a rozhovory*. Praha: Vyšehrad, 2007, s.12.

O svém návratu do Československa řekl, že mohl v Římě zůstat a studovat si tam dále, ale že mu imponovala církev trpící a bojující, a proto přes jednoho bohoslovce poslal zprávu arcibiskupu Beranovi, zda se má vrátit, anebo v Římě zůstat. „Až po návratu do Prahy jsem se dozvěděl, že arcibiskup poslal pokyn, abych zůstal. To mi ale nevadilo, důležité pro mne bylo sloužit Bohu kdekoli.“³¹⁷ Tím samozřejmě naplňoval své vyznání víry, protože vyznání víry v jediného Boha je odmítnutí křesťana sloužit něčemu jinému než Bohu a lidem. Poukázal tím i na to, že láska k nim je principem, který utváří jeho bytí a jednání.³¹⁸ Do Prahy se tedy vrátil v roce 1949 a vedení fakulty ho znovu zvalo, aby nastoupil jako asistent, ale komunistické úřady k tomu nedaly souhlas. Dlouho ostatně nevydržela ani fakulta. Těsně před jejím vyřazením ze svazku univerzity na ní ještě obhájil dizertační práci a promoval.³¹⁹ Na Cyrilometodějské teologické fakultě, která byla místo ní zřízena, Oto Mádr působit nechtěl. Raději se „uchýlil do podzemí“, kde vedl kroužky katolické mládeže a vysokoškolských studentů.

Významným hnutím mládeže se totiž po válce stala Katolické akce, jejíž duší byl bývalý chorvatský jezuita prof. Kolakovič, jenž tehdy přesídlil z Bratislavy do Prahy a organizoval se svými spolupracovníky kroužky mladé inteligence. Mádrovi byl jeho styl blízký, i když nesdílel Kolakovičovo nadšení pro jeho ruský apoštolát.³²⁰ Kroužků se účastnily tisíce lidí a jejich smyslem bylo vytvořit aktivní jádro katolické mládeže a připravit je pro případnou práci „v podzemí“. Kroužky byly za první průkopnické (pro organizátory a vedoucí), a za druhé volnější, jež organizovali už zaškolení studenti. Bylo tím mimo jiné sledováno i to, že účastníci, zejména katechizovaní sami, mohou účinně přispívat k rozvíjení katecheze tím, že ukazují nejúčinnější cesty k pochopení a vyjádření poselství víry.³²¹ Kroužky existovaly skoro na všech vysokých školách. Vedoucí kroužků se setkávali jednou týdně, jejich členové měsíčně. Jejich programem byla modlitba, meditace, duchovní témata i pastore, občas exercicie. Studenti studovali z materiálů, které opatřil Oto Mádr a ostatní, kteří chtěli navázat na poválečné teologické vzdělávání laiků. Obdobné katecheze dříve vedli dominikáni v kurzech

³¹⁷ VLČEK, Vojtěch. *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel. Rozhovory s kněžími a řeholníky pronásledovanými za komunismu v letech 1948–1989*. Kostelní Vydří: KNA, 2006, s. 240–267.

³¹⁸ VDK 82.

³¹⁹ MÁDR, Oto. *V zápasech za Boží věc*, s. 19.

³²⁰ MÁDR, Oto. *V zápasech za Boží věc*, s. 23.

³²¹ VDK 157.

pro veřejnost. Také je konali františkáni pod vedením Jana Evangelisty Urbana, který již za první republiky inicioval vznik instituce Studium catholicum,³²² určené pro teologické vzdělávání laiků. Samozřejmě po nástupu komunistů se studium konalo už v neveřejné podobě.

Začátkem padesátých let vedl Mádr studentské bohoslužby u sv. Salvátora v Praze a byl jedním z prvních římskokatolických kněží, který v práci s mládeží (a v novém pohledu na strukturu samostatné církve) navázal právě na aktivity profesora Tomislava Kolakoviče za okupace. Stal se jedním z hlavních organizátorů kroužků Katolické akce, inspirovaných belgicko-francouzským hnutím dělnické křesťanské mládeže JOC³²³ a hnutím studentské křesťanské mládeže JEC.³²⁴ Po odchodu prof. Kolakoviče z Prahy se stal přirozeným vůdcem kroužků na nějakou dobu Josef Zvěřina, který se věnoval speciálně katolickým intelektuálům a umělcům, a to až do roku 1950, kdy byl odveden k PTP.³²⁵ Poté přišli aktivisté z Katolické akce za doktorem Mádr, který se vedení přes všechna rizika ujal.³²⁶ Vedl kroužky v bytech účastníků a podle jejich svědectví nevedl velezbožné řeči, ale náročné výzvy k zjetí na hlubinu.³²⁷ Dával mladým dospělým křesťanům – převážně vysokoškolákům – exercicie, které byly někdy písemně zaznamenávány a poté na stroji opisovány přes průklepový papír. Jako příklad provádění formace laiků lze uvést třeba nenápadné setkávání v přírodě, kde programem bylo prohlubování znalostí, osobního duchovního života a apoštolát.³²⁸ Věděl, že ať u dětí nebo dospělých, předkládání křesťanského poselství ovlivňuje chápání původu světa a smyslu dějin, základu etických hodnot, úlohy náboženství v kultuře, osudu člověka a vztahu k přírodě.³²⁹ Při praktické pastoraci bylo také výhodou jeho vzdělání v oblasti morálky, přestože požadavek na teologické vzdělávání laiků v rámci katecheze byl výslovně zdůrazňován až později.³³⁰ Příkladem může být třeba jeho fundovaný výklad encykliky *Humanae vitae*, kde upozorňoval, že přímo od kardinála Trochty měl jasné osobní vyjádření autora – Pavla VI., který v reakci na snahu některých teologů

³²² Roku 1937. Srov. VENTURA, Václav. Jan Evangelista Urban – učitel duchovního života, s. 12.

³²³ Hnutí JOC – Jeunesse Ouvriere Chretienne – vzniklo v Belgii po druhé světové válce.

³²⁴ Hnutí JEC – Jeunesse étudiante chrétienne.

³²⁵ Srov. BÍLEK, Jiří. *Pomocné technické prapory – o jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002.

³²⁶ Srov. VLČEK, Vojtěch. *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel*, s. 240–267.

³²⁷ TURKOVÁ-PIATKEVIČOVÁ, Zora. Kroužky vysokoškoláků I. *Teologické texty: Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie* 2012, roč. 23, č. 1, s. 41.

³²⁸ MAREŠOVÁ, Dagmar. Ještě o Mádrových kroužcích vysokoškoláků. *Teologické texty: Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie* 2012, roč. 23, č. 2, s. 83.

³²⁹ VDK 73.

³³⁰ VDK 241.

dogmaticky a přísně vykládat jeho encykliku, řekl: „Nechtěl jsem tím říci poslední slovo.“³³¹ Mádrova činnost spojená s kroužky nemohla být ale natrvalo, jelikož komunistický režim věděl, jaké nebezpečí se skrývá ve vzdělání neprosyceném propagandou. Na radu přátel, že bude lepší působit zvenčí – z Říma, se rozhodl opustit zemi. Z důvodu vyzrazení tohoto záměru však k tomu nedošlo.³³²

Byl poté, po jeho poměrně krátkém působení v Praze, uvězněn spolu s řadou dalších katolických aktivistů za trestné činy velezrady a vyzvědačství. Právě ve vězení prováděl své katecheze a vyučování, a odtud jsou známy Mádrovy pastorační a přednáškové aktivity. Stal se přední osobností tzv. vězeňské univerzity³³³ a náboženského života za mřížemi po celou dobu patnácti let. Byl neúnavný ať na svobodě nebo ve vězení, byl náročný k sobě i druhým, za svobodu člověka se nasazoval v době totality a zároveň byl symbolem svobody a evangelijní chudoby.³³⁴ Věděl, že to, co katecheze předává, je učení Ježíše Krista – pravda, kterou On sděluje, anebo ještě přesněji pravda, kterou je On sám.³³⁵ Kromě toho jedním z příkladů jeho literárně pastorační a povzbuzující činnosti v duchu svobody byla samizdatově vydaná burcující epištola *Slovo o této době*, jejímž tehdy neznámým autorem byl právě on. Začala v kroužcích Katolické akce i v širší katolické veřejnosti kolovat roku 1951. Uváděl zde skutečně pravdivá a odvážná slova o komunistickém režimu:

„... chce izolovat věrné kněze a obklopit je zrádci. Buďte jim blízko, žádejte od nich silný postoj a modlete se za ně. Bďte nad dětmi, učte je prožívanému náboženství. Otrásejte vnučovanou ideologií, chraňte je před vadnou morálkou. Nesmíte se jen bránit. Církev musí růst. Pomáhejte hledajícím, učte je.“³³⁶

Sám Mádr o celém listu později řekl, že těsně předtím, než ho zatkl, text dokončil a předal matce představené boromejek:

„Víc jsem se o něm nedověděl. Až v době, kdy mě převáděli z vyšetřovací vazby do věznice, jsem na Pankráci uslyšel od jednoho spoluvězně, že mezi věřícími koluje *Slovo o této době*. Moc si ho

³³¹ MÁDR, Oto. Křesťanská morálka a svoboda. In Kol. *Křesťanství, kultura a svět II*. Praha: Křesťanská akademie, 1991, s. 29.

³³² BÍLKOVÁ, Edigna. Vězení I. *Teologické texty: Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie* 2012, roč. 23, č. 1, s. 43. Srov. též <http://www.pametnaroda.cz/witness/clip/id/80/clip/817> [Cit. 1. 6. 2012].

³³³ Srov. Ústav pro studium totalitních režimů. *Encyklopedie třetího odboje*. [Cit. 1. 7. 2012]. <http://www.ustrcr.cz/cs/madr-oto-15-2-1917>

³³⁴ POSPÍŠIL, Ctirad V. Laudatio. In KRUMPOLC, Eduard – POLÁKOVÁ, Jolana – POSPÍŠIL, Ctirad V. (ed.). *Zplnosti Kristovy. Sborník k devadesátinám OTO MÁDRA*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 9–10.

³³⁵ CT 6; VDK 98.

³³⁶ MÁDR, Oto. *Slovo o této době*. Praha: Zvon, 1992, s. 210.

pochvaloval a dušoval se, že jej určitě sepsali biskupové. Nechal jsem ho při tom. Pak to na mě prasklo a text byl jedním z důvodů mého odsouzení.³³⁷

Příkladem jeho činnosti neliterární ale prakticky evangelizační a katechetické bylo například vedení vězněného ministerského úředníka, kdy došlo k jeho obrácení a víře:³³⁸ „Při práci na stejné dílně si u mě udělal životní zpověď a stal se praktikujícím katolíkem.“³³⁹ Mádr samozřejmě chápal, že na vězeňské formy katechizace by po přechodu do civilní společnosti měly navázat kurzy katechizace systematické, organické a stálé, kterou má každé církevní společenství zaručovat všem dospělým.³⁴⁰ Protože však nemohl vědět, co bude poté možné, intenzivně se snažil na místě o tajnou pastorační – sloužení mši, zpovídání, někdy i křty. Spoluvytvářel pracovní party, kde rychle splnili pracovní normu a pak konali katecheze nebo studijní činnost.³⁴¹ Věřícím vězňům posílal lístečky s duchovními tématy. Společně se na tomto díle podílel s Josefem Zvěřinou, jenž doplňoval něco z dějin umění a jiní z teologie či filosofie. Později zapojili i další spoluvězně, kteří opisovali texty. Mádrovo svědectví je zaznamenáno doslova:

„Tato utrpení i obdarování nejsou vyčíslitelná. Ve vězeních a pracovních táborech byly křty, konverze, zpovědi a duchovní rozhovory. Mohli jsme mírnit utrpení. I my kněží jsme tu dozrávali. Poznávali jsme vlastní chyby a omezenosti a mohli se přiblížit k obyčejným lidem. Nádherný byl ve věznicích tehdy ještě neobvyklý ekumenismus. Díky za ten tvrdý čas milosti.“³⁴²

Ve vězení byl mnohokrát u výslechu, kde se ho vyptávali na jeho názory a on téměř mučednický dosvědčoval pravdu. Proto také byla několikrát zamítnuta jeho žádost o přerušování výkonu trestu a on se navracel k vězeňské pastorační zevnitř. Jako příklad lze uvést jeho odpověď na otázku, která mu byla položena v dotazníku ještě ve vězení. Většina vězňů se dotazník snažila vyplnit takovým způsobem, aby jim případně jejich odpovědi pomohly v jejich posudcích. Mádr odpovídal na otázky ohledně svých pohnutek k páčání trestného činu tak, že konal povinnost křesťana a člověka. Například konkrétně na otázku: Máte pocit viny? Litujete trestného činu, a jak jej chcete napravit? Odpověděl: „Mám pocit hrdosti. Nemám čeho litovat a co napravit.“³⁴³ Také ve svých dopisech z vězení, adresovaných státním představitelům, beze strachu

³³⁷ VLČEK, Vojtěch. *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel*, s. 240–267.

³³⁸ VDK 53.

³³⁹ VLČEK, Vojtěch. *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel*, s. 240–267.

³⁴⁰ VDK 176.

³⁴¹ MÁDR, Oto. *V zápasech za Boží věc*, s. 40.

³⁴² VLČEK, Vojtěch. *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel*, s. 240–267.

³⁴³ JINDRA, Martin. Otisk Mádrovy víry na stránkách osobního vězeňského spisu. *Teologické texty: Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie* 2012, roč. 23, č. 1, s. 36.

tlumočil pobouření věřících ze zrušení spolků, řádů, náboženských organizací a naprosto pravdivě popisoval své dosavadní působení při vzdělávání a formaci laiků.³⁴⁴

Nejplodnější období jeho vězeňské literární činnosti spadá do druhé poloviny padesátých let, kdy bylo možné objednávat i do vězení periodický tisk a odborné časopisy. Největší význam v publikační vězeňské činnosti měl náboženský týdeník bez názvu, který vydávalo kněžské oddělení pro jiná oddělení. Požadavek na jeho vznik pocházel od laických věřících.³⁴⁵ I když se vedení věznice snažilo o izolace, pastorační práce byla konána nepřetržitě. Mádr byl toho názoru, že i ve vězení se může žít svobodně, protože křesťanská svoboda není jen uvolnění od něčeho, ale svoboda k něčemu, a to k pravé autonomii. Bůh nám nabízí absolutně plný smysl života umožněním sloužit mu ve svých bližních. Služba ovšem zahrnuje oběť svobody.³⁴⁶

Na svobodu bez mříží byl propuštěn podmíněně roku 1966. Poté pracoval na nekvalifikovaných postech, například v nemocnici nebo v muzeu,³⁴⁷ což mu nebránilo, aby se věnoval studiu materiálů a publikací, k nimž ve vězení neměl přístup a připravoval se plynule k další teologické činnosti.

V období politického uvolnění se stal poradcem kardinála Tomáška, aby ho postupně připravil na nástupní roli po kardinálovi Beranovi. Měl nejprve obavu, jakým bude pastýřem, on, jediný hodnostář uznaný před pražským jarem komunistickým vedením. Avšak Tomášek jej kladně překvapil. Později Mádra dokonce požádal o tvorbu textů duchovního slova do oběžníků pro kněze a o to, aby se také stal členem biskupovy pastorační rady, společně s Josefem Zvěřinou, Vladimírem Rudolfem, Václavem Vaško a dalšími.³⁴⁸

Pro vývoj českého katolicismu bylo důležité, že se spojily ve společných akcích generace vězňů s generacemi mladšími, což umožnilo i vytvoření uvedené Pastorační rady arcibiskupa Tomáška, která se podle slov Oty Mádra „brzy stala generálním štábem veškerého církevního dění v Čechách a na Moravě s přesahem i na Slovensko“ a která také navrhla zřízení organizace s názvem Dílo koncilové obnovy. Druhý vatikánský koncil a jeho myšlenky pronikaly do české místní církve jen částečně, o čemž svědčí vzpomínka O. Mádra: „Šedesátá léta byla politicky stále

³⁴⁴ MÁDR, Oto. Ústavně-právnímu výboru Národního shromáždění 14. 7. 1964. In STRÍBRNÝ, Jan (ed.). *Církevní procesy padesátých let*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.

³⁴⁵ MÁDR, Oto. *V zápasech za Boží věc*, s. 42.

³⁴⁶ MÁDR, Oto. *Křesťanská morálka a svoboda*, s. 25.

³⁴⁷ WALDENFELS, Hans. V agonii církve. Setkání s Oto Mádr. *Teologické texty: Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie* 2012, roč. 23, č. 1, s. 3.

³⁴⁸ Srov. VLČEK, Vojtěch. *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel*, s. 240–267.

mírnější, takže v *Duchovním pastýři* mohly postupně vycházet koncilní dokumenty v překladu profesora Kubalíka. Objevily se i kusé zprávy o koncilu v tisku, ale průběžně o něm referoval Vatikánský rozhlas a Svobodná Evropa.³⁴⁹ Samozřejmě bylo v té době jen přáním, aby se mohlo jednat o zapojení tisku v jakékoli větší míře, a málo koho napadlo, že o třicet let později bude pro šíření křesťanských myšlenek používán i veřejný tisk a státní televize.³⁵⁰

V době krátkého politického uvolnění zorganizoval Mádr Teologicko-pastorační kurz. První běh, určený kněžím, byl přerušen kvůli vstupu vojsk států Varšavské smlouvy, ovšem další pokračování bylo zahájeno o měsíc později a trvalo celé dva roky. Kromě kněžské pastorace byl z iniciativy laiků zahájen filosoficko-teologický kurz vedený Metodějem Habáněm, který však, díky jeho laickým spolupracovníkům, ztrácel účastníky pro předkoncilní a netolerantní atmosféru. Proto také za Mádrovy asistence vznikla myšlenka na kurzy, které by nebyly teologickou teorií, ale skutečnou životní orientací. Tento cyklus přednášek s názvem „*Živá teologie*“ Mádr zahájil³⁵¹ a otevřeny byly Janem Evangelistou Urbanem přednáškou právě na toto téma.³⁵² Při označení Mádrovy teologie jako „živé“ je nutné ji chápat jako teologii eminentně spojenou se životem a jako specifického tlumočnicka zjevujícího se Boha.³⁵³ Tím Mádr vyjádřil, že nejdůležitějším aspektem této teologie je živý Bůh, dále to, že není věcí samotného rozumu, ale srdce, a třetím jejím aspektem že je život církve. Označení „živá teologie“ vystihuje to, co rostlo v československých katolicích během boje o přežití církve a víry vůbec. Stále sílící tlak proti svobodě byl pro ně tehdy pobídkou. Doktor Mádr cítil potřebu burčující orientace, jakési *idée force*, protože pocity bezmocnosti vedly k rezignaci nebo ke špinavým kompromisům. Na začátku své práce si uvědomil, že Ježíš Kristus své církvi neslibil pohodlí, ale spíše utrpení, námahu a zápas, a že tedy krom rozvinuté pastorální teologie pro normální dobu by měla v praktické teologii vedle ní stát také pastorální teologie pro dobu ohrožení.³⁵⁴

Je důležité říci, že Mádrova teologie, která byla ovlivněna církví trpící a tím nejtěsnějším kontaktem s místy jejího útlatku, nebyla jednostranná. Poukazoval na umírající církve a na jedné straně napsal:

³⁴⁹ HANUŠ, Jiří. *Tradice českého katolicismus ve 20. století*. Kostelní Vydří: KNA, 2005.

³⁵⁰ Což je z dnešního pohledu v souladu s VKD 160.

³⁵¹ MÁDR, Oto. *V zápasech za Boží věc*, s. 92.

³⁵² MÁDR, Oto. *V zápasech za Boží věc*, s. 60.

³⁵³ Srov. MÁDR, Oto. Živá teologie včera a zítra. *Teologické texty: Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie* 1998, roč. 9, s. 193–195.

³⁵⁴ Srov. Z projevu při udělení čestného doktorátu teologie v Bonnu 4. 5. 1991. In MÁDR, Oto. *Slovo o této době*, s. 302–303.

„Církev začíná odumírat, když trvale ubývá kvantita, ale především, když ochabuje intenzita života z víry. Nezáleží na tom, zda církev mizí z veřejnosti jako celek nebo ztrácí fyzicky či duchovně jednotlivce. (...) Život s vyhlídkou konce sklíčuje a dusí elán. To je naprosto samozřejmé, smrt nemůže podněcovat život - pokud člověk zůstane v zajetí biologična. Pak nastávají, jak známo, obvyklé reakce: vysněný optimismus – zoufalý vzdor – hořký pesimismus – vnitřní emigrace – skutečný útěk.“³⁵⁵

Na druhé straně pozitivně konstatoval:

„Církev vnitřně silná je v podstatě nezničitelná zvenčí, zato sama se může smrtelně ohrozit zvnitřku, přestane-li být sama sebou. To proto, že jí je svěřeno jádro toho, čím ona je, ona může znehodnotit nebo vyprázdnit svou víru, ona vytváří nebo rozkládá své společenství.“³⁵⁶

Nejednou též zdůrazňoval, že i když jsou křesťané v církvi pronásledováni, může církev dále žít svým vnitřním žářem v skrytu.³⁵⁷

Kromě kurzů *Živá teologie* se Mádr také účastnil vedení katechetických kurzů pro několik set laiků u kostela sv. Ignáce. Přestože byl Mádr zapojen již do několika paralelních úkolů, situace umožnila, aby se roku 1969 vrátil na fakultu, která tehdy sídlila v Litoměřicích. Určitý nesoulad vznikl mezi ním a významným dominikánem Habáněm, který jej a ostatní nově příchozí obviňoval z progresismu. Když však na fakultě získal důvěru, musel z politických důvodů odejít po necelých třech semestrech.³⁵⁸

Poté byl Mádr opět diskriminován, což ho ale nevedlo k rezignaci. V ilegalitě pak organizoval, psal a pracoval. S velkým zájmem se angažoval v Díle koncilové obnovy (původně Hnutí koncilové obnovy). Když byl donucen odejít z fakulty, sloužil v Praze-Modřanech šest let jako farář. Zde konal mimo jiné katecheze dětí a dospělých, často tajně. Při vyučování náboženství nebyl žáky příliš oblíben, spíše než výukovou katechezi zvládal lépe jejich skutečnou pastorační.³⁵⁹ Mimo jiné například skládal texty pro rytmičké mše, uváděl do praxe dokumenty Druhého vatikánského koncilu a dařilo se mu i spojit více užitečných věcí, když například zaměstnal jako regenschoriho a varhaníka profesora Machovce. Protože o tom věděla celá farnost, neuniklo to ani Státní bezpečnosti, a bylo to také jedním z důvodů, proč musel odejít do pohraničí, kde zůstal až do svého důchodu. Jezdili za ním sice jeho bývalí farníci, ale pro nedostatek místních křesťanů byl odříznut od osobní pastorační.³⁶⁰

³⁵⁵ MÁDR, Oto. *Slovo o této době*, s. 238.

³⁵⁶ MÁDR, Oto. *Slovo o této době*, s. 251.

³⁵⁷ Srov. tamtéž.

³⁵⁸ MÁDR, Oto. *V zápasech za Boží věc*, s. 64.

³⁵⁹ MÁDR, Oto. *V zápasech za Boží věc*, s. 66.

³⁶⁰ Srov. KASÍKOVÁ, Eva. Pastorační 70. léta. *Teologické texty: Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie* 2012, roč. 23, č. 1, s. 44.

Později však měl možnost na území Moravy nebo hlavního města provádět apoštolát nebo teologická školení.³⁶¹ Od roku 1978 se za pomoci modřanských farníků a dalších osob snažil vydávat, tisknout a rozšiřovat teologické a náboženské samizdaty. Dělal je do několika řad: *Duch a život, Přátelé, Alfa Omega, Theologica, Orientace, K (katechetika)*. Také působil jako vydavatel a redaktor samizdatových *Teologických textů*, jejichž hlavním záměrem bylo přenášet teologicky i pastoračně koncil do Československa.³⁶² Toto periodikum po roce 1990 plynule přešlo do formy veřejně vydávaného odborného časopisu.

U prof. Milana Machovce se seznámil s formou bytových seminářů a na Mádrovo pozvání pak přijížděli i zahraniční teologové, například Karl Rahner a další. Přednášeli pro různé okruhy kněží i laiků, včetně přednášek pro evangelíky.³⁶³ Při výchově k tomuto smyslu pro společenství Mádrova katecheze pečovala také o ekumenický rozměr a povzbuzovala k bratrským postojům vůči členům jiných církví.³⁶⁴ Evangeličtí křesťané také pomáhali při tajném dovozu katolických knih.³⁶⁵

Oto Mádr nebyl charismatik, který by kolem sebe shromažďoval nadšené obdivovatele. Možná, že ani nikdy nikoho nenadchl, řekl o něm jeden jeho přítel a zdůraznil:

„Ale my, kdo jsme měli to štěstí se s ním setkat a setkávat, mu zůstaneme vděční za jeho trochu přisnou věcnost, za tu nepodmíněnou vážnost křesťanské a katolické víry. Kdykoli slyším perikopu o skále, na níž Kristus staví svou církev, vybaví se mi jako první Ota Mádr, tak jak jsem ho poznal.“³⁶⁶

Nikdy se lidem nepodbízel, a to ani ve vězení, ani na svobodě. To nedokázali někteří lidé snést, ale pro ty, kteří to přijmout dokázali, to bylo přínosem. To poznávali ti, kteří se účastnili jeho duchovního vedení třeba v osmdesátých letech, i ti, kteří s ním pracovali na fakultě v posledních letech jeho činnosti. Například jeho kolega o něm prohlásil, že „sloužil prorocky pravdě, dělal to ale bez halasu a bez vedlejších doprovodných efektů, a vždy jednal bez postranních úmyslů, z plného vnitřního přesvědčení.“³⁶⁷

³⁶¹ MÁDR, Oto. *V zápasech za Boží věc*, s. 70.

³⁶² MÁDR, Oto. *V zápasech za Boží věc*, s. 94.

³⁶³ VLČEK, Vojtěch. *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel*, s. 240–267.

³⁶⁴ VKD 86b.

³⁶⁵ MÁDR, Oto. *V zápasech za Boží věc*, s. 71.

³⁶⁶ SOKOL, Jan. Oto Mádr devadesátiletý. Nehledal zaměstnání, ale chtěl pomáhat. *Katolický týdeník 13. března 2007. Příloha Perspektivy 07/2007*, s. 1.

³⁶⁷ POSPÍŠIL, Ctirad V. Oto Mádr v mém životě. *Teologické texty: Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie 2012*, roč. 23, č. 1, s. 39.

O celkové hlubší postizení Mádrovy teologie se velmi dobře postarali Jolana Poláková, Karel Skalický a Jiří Skoblík. Zde spíše jen naznačujeme a připomínáme jeho práci při praktickém vedení jemu svěřených bližních. Přestože Mádr sám sebe popisoval jako čistého etika bez příměsí, byl životem donucen myslet a jednat pastoračně.³⁶⁸

Jeho život byl naplněn evangelizací, pastoračí, katechezí, svědectvím i mučednictvím. Miloval své bližní, i ty, kteří ho nechápali. Ve svých devadesáti letech řekl:

„Mít pravdu, to je velká věc. Být takový či onaký – věrný, statečný, atd. – to jsou věci pro nás křesťany vlastně samozřejmé. Ale svítit kolem sebe tak, nenápadně, to je to nejdůležitější (...) Takže: pomáhejme – ať nám Pán Bůh pomáhá dál – jak jen budeme umět. Čím dál, tím lépe. A co ještě? Na shledanou v nebi.“³⁶⁹

Z uvedeného vyplývá, že doktor Mádr má na paměti to, že „ve skutečnosti pouze v tajemství vtěleného Slova se nachází pravé světlo tajemství člověka“³⁷⁰ a že naší jedinou pravdou je Ježíš Kristus, „Cesta, Pravda a Život.“³⁷¹

3.3.3. Tomislav Kolakovič

Jednou z důležitých osobností, které se podíleli na katechezi v Československu za druhé světové války a po ní, byl Stjepan Tomislav Poglajen, u nás známý jako Profesor Kolakovič, na Západě známější jako Otec George. Přišel na Slovensko roku 1943, kdy se Německem tolerovaný Chorvatský stát pro něho stal nebezpečným místem zejména z důvodu jeho pastoračního působení. Věděl, že katecheze, která je pedagogikou ve službách víry, se nemůže nechat vést ideologickým úsilím³⁷² nebo se podřizovat jakékoliv ideologii. Podle toho Kolakovič jednal a tím se ovšem v Československé republice po válce ocitl v hledáčku totalitní Státní bezpečnosti. Tehdy byla zinscenována tzv. Kolakovičova aféra. Podnětem bylo tehdy odhalené spiknutí Ludáckých přívrženců, kterého se StB snažila zneužít pro prokázání spojení nelegální politické činnosti s legálními aktivitami katolické církve. Za ideového vůdce spiknutí označili právě jeho, protože prý nabádal své svěřence, aby se zapojili do povstání, a vysloužili si tak po změně poměrů vlivné postavení. Samozřejmě to byla překroucená

³⁶⁸ SKOBLÍK, Jiří. O Oto Mádrovi jako morálním teologovi. *Teologické texty: Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie* 2012, roč. 23, č. 1, s. 7.

³⁶⁹ MÁDR, Oto. Milí a drazí. Přepis závěrečné řeči na sympoziu 20. 2. 2007 pořádaném Centrem dějin české teologie KTF UK. *Teologické texty: Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie* 2012, roč. 23, č. 2, s. 88.

³⁷⁰ VDK 116; GS 22.

³⁷¹ VDK 123.

³⁷² VDK 144.

informace, protože na relativně klidné Slovensko odešel, když se o něho v Chorvatsku zajímaly italské okupační orgány i gestapo. Sám byl antifašista a vyhýbal se všemu, co na Slovensku zavánělo kolaborací s fašismem či nacismem. Proto se také zúčastnil povstání jako kněz a zdravotník sloužící po potlačení povstání v horách každému, kdo o to stál. Mezi jinými též skupinám židovských uprchlíků³⁷³ a oddílů ruských partyzánů.³⁷⁴ Kolakovič dal mimo jiné natisknout i 200 000 svatých obrázků s ruským textem, jež měly sloužit k protisovětské agitaci mezi příslušníky Rudé armády. Údajně „štvavý text“, který doprovázel reprodukci ruské ikony Iverské Bohorodičky, byl modlitbou za mír v duši i ve světě, za sociálně spravedlivý svět, za sblížení všech národů, za milosrdenství ve chvíli smrti.³⁷⁵ Kolakovič věděl, že úcta věřících k Matce Boží dostala mnoho forem podle okolností místních a časových, různé citlivosti národů a jejich odlišných kulturních tradic a také to, že podoby, v nichž se projevuje tato mariánská zbožnost pod vlivem časových proměn, ukazují potřebu obnovené katechizace, která umožní nahradit v nich prvky přežitě, vyzvednout platnost prvků trvalých a vtělit naukové pravdy, získané teologickou reflexí a předkládané učitelským úřadem církve.³⁷⁶

Podle Václava Vaško pomohl profesor Kolakovič slovenské i české církvi zejména tím, že ji seznámil s proudy katolického myšlení u nás do té doby neznámými, vycházejícími z Druhého vatikánského koncilu. Týkaly se chápání církve jakožto Kristova mystického těla, z čehož vyplynula obnova liturgie, účast laiků na životě církve i například ekumenizmus. Sám si uvědomoval, že funkce presbytera v katechetickém úkolu pramení ze svátosti svěcení kněžstva, kterou přijal, a že kněžským svěcením se presbyteři v síle pomazání Duchem svatým připodobňují Kristu knězi jako služebníci Hlavy, aby jako spolupracovníci biskupů budovali jeho mystické Tělo, to je církev.³⁷⁷ Při výchově ve společenství si byl vědom toho, že katecheze musí pečovat také o ekumenický rozměr, povzbuzovat k bratrským postojům³⁷⁸ a pomáhat ke znovunastolení dokonalé jednoty s jinými církvemi a vyznáními.³⁷⁹

³⁷³ KRČMÉRY, Silvester – JUKL, Vladimír. *V šlapajách Kolakoviča*. Bratislava: Charis, 1966, s. 30.

³⁷⁴ VAŠKO, Václav. *Dům na skále 1. Církev zkoušená. 1945 - začátek 1950*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004, s. 12–13.

³⁷⁵ VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001.

³⁷⁶ VDK 196.

³⁷⁷ VDK 224.

³⁷⁸ VDK 86.

³⁷⁹ CT 32.

Profesor Kolakovič přišel také s novými formami apoštolátu, protože jedním ze základních úkolů katecheze je příprava na apoštolát,³⁸⁰ k němuž je povolán každý křesťan v té míře, v jaké obdržel svá charismata. Třetím důležitým bodem, který Vaško považuje za nutné vyzdvihnout je skutečnost, že Kolakovič církev v Československu připravil na dobu dalšího pronásledování v následujících padesátých letech. Doslova uvedl:

„Odhadujem, že asi tri stovky členov Rodiny a krúžkov s ňou spojených prešlo v päťdesiatych rokoch väzneniami, internáciami, bolo rôzne perzekuovaných a až na malé výnimky v skúškach obstáli.“³⁸¹

Během svého relativně krátkého pobytu na Slovensku se profesor Kolakovičovi podařilo vytvořit základ hnutí Rodina,³⁸² které se rozšířilo po celém Československu. Jednalo se o organizovanou síť malých skupinek, jakousi podzemní církev. Věděl, že je nutné, aby pastýři probouzeli vhodným způsobem ducha společenství³⁸³ a dokázal dobře navazovat kontakty s lidmi i přesto, že se nenaučil mluvit slovensky. Kolakovič se snažil slovensky sice mluvit, ale vyšel z toho všeslovanský volapük³⁸⁴ z ruštiny, slovenštiny a chorvatštiny.

Jeho žáky byli hlavně vysokoškolští studenti a mezi nimi výrazné postavy skryté církve. Například Silvester Krčméry a Vladimír Jukl, jehož žák Anton Neuwirth o něm dosvědčuje, že Kolakovič se stal v jejich očích průkopníkem sociálního učení v církvi. „Odedávna církev upozorňuje na množství mužů, žen a dětí, dospělých i starých, konkrétních a tedy neopakovatelných lidských jedinců, kteří trpí pod nesnesitelnou tíhou chudoby.“³⁸⁵ Proto si přeje pomocí katecheze, v níž by sociální učení církve mělo mít své místo, vzbudit v srdcích křesťanů „angažovanost pro spravedlnost“ a „lásku, jež dává přednost chudým,“ aby se tak přítomnost církve stala opravdu světlem,

³⁸⁰ VDK 30.

³⁸¹ VAŠKO, Václav. Profesor Kolakovič – Mýty a skutečnost. *IMPULZ: Revue pre modernú katolícku kultúru* 2006, roč. 2, č. 3.

³⁸² Rodina byl nejprve název jednoho kruhu nejbližších spolupracovníků profesora Kolakoviče. Pod jeho vlivem však vznikaly i další kroužky Katolické akce ve školách, úřadech, nemocnicích a dalších místech v Bratislavě a okolí. Srov. VAŠKO, Václav. *Profesor Kolakovič*. Bratislava: Charis, 1993, s. 12.

³⁸³ DOKUMENTY II. Vatikánského koncilu. Dekret o službě a životě kněží *Presbyterorum ordinis* ze 7. prosince 1965. Praha: Zvon, 1995, s. 299–337, 6d.

³⁸⁴ Volapük (v překladu světový jazyk) byl prvním mezinárodním pomocným jazykem, který svého času dosáhl úspěchu a naučilo se mu několik set tisíc lidí. Jeho autorem byl prelát Martin Schleyer, který jej uveřejnil v roce 1879 a knižně vydal v roce 1880.

³⁸⁵ JAN PAVEL II. *Sollicitudo rei socialis*. Encyklika Jana Pavla II. *O starosti církve o sociální otázky* z 30. prosince 1987. Praha: Zvon, 1996, 13b; srov. EN 30.

kteře osvětluje, a solí, kteřá proměňuje.³⁸⁶ Kolakovič se o to snažil vždy v těch oblastech, kde se s takovou tíhou setkal.

Vaško uvádí, že Kolakovičův apoštolát měl dva rozměry – organizační a formační, a zároveň sledoval tři okruhy Kristova působení. První v rámci hnutí Rodina. Druhým okruhem byla síť sekundárních a terciárních kroužků, kteřá se velice rychle rozšířila po celém Slovensku a třetím okruhem byla veřejnost. Jím založená Rodina se stala organizátorem Katolické akce u nás neznámého „jocistického typu“.³⁸⁷ Prostřednictvím už existující Ústřední katolické kanceláře organizovala exercicie, rekolekce, přednáškové cykly, atd.³⁸⁸

Také by se dalo říci, že profesor Tomislav Poglajen vystupoval dvourozměrně. Jedna jeho část – organizační, vytvářela předpoklady pro úspěšnost jeho druhé formační části. Inspiraci pro první část našel v počátcích veřejného působení Krista a jako on u sebe seskupil tři okruhy, v období apoštolů, učedníků a veřejnosti.³⁸⁹ Vycházel z toho, že podstatným cílem katechetické formace je uschnout ke sdělování křesťanského poselství toho, kdo katechezi koná.³⁹⁰ Výklady prováděl netradičně a při vyučování dospělých prosazoval, že je nutné „odstranit nesprávný vžitý názor, že teologie je monopolem kléru.“³⁹¹ Viděl chybu například v tom, že manželství normují kněží, kteří neznají jeho hloubku – chtěl, aby laici spolupracovali při tomto typu katechezí s kněžími. Nutnost katecheze dospělých viděl však i v dalších oblastech, protože ve všech možných oborech a zaměstnáních lidé nevědí, jak křesťanství uplatňovat. Ustrnuli totiž na základní věroučné výchově. Doslova se vyjádřil: „...v tom jsme zapadli do pohanského dualizmu. V křesťanství neexistuje životní sféra, kterou bychom mohli oddělit od Kristova působení.“³⁹² Věděl, že v každé jednotlivé oblasti je třeba mít na zřeteli tendence, jež jsou významné i z hlediska kultury. Oblasti, které jsou reprezentovány představiteli různých sociálních vrstev společnosti i povolání, jako lidé vědy a kultury, svět dělníků, mládeže, lidí na okraji společnosti, svět cizinců, postižených...³⁹³ Kolakovič narážel někdy na nepochopení i u části kléru, zejména

³⁸⁶ VDK 17.

³⁸⁷ JOC – Jeunesse ouvrière chrétienne (Hnutí křesťanské dělnické mládeže). Vzniklo před válkou v Belgii, založil je abbé a pozdější kardinál Joseph Cardijn.

³⁸⁸ VAŠKO, Václav. Legendární profesor Kolakovič.

³⁸⁹ VAŠKO, Václav. Profesor Kolakovič – Mýty a skutečnost.

³⁹⁰ Srov. VDK 235.

³⁹¹ VAŠKO, Václav. *Profesor Kolakovič*, s.14.

³⁹² VAŠKO, Václav. *Profesor Kolakovič*, s.15.

³⁹³ VDK 212.

při práci se sociálně slabými lidmi, kdy byl označován za příliš radikálního. Stručné shrnutí jeho názorů v sociální oblasti je vyjádřeno i v jeho vlastní publikaci.³⁹⁴

Různá sdružení, hnutí a skupiny věřících v místních církvích, si kladou za cíl pomáhat učedníkům Ježíše Krista při plnění jejich laického poslání ve světě a v církvi samé. V takových sdruženích se křesťané věnují „různým zbožným úkolům, přímému apoštolátu, skutkům lásky anebo uplatňují křesťanské zásady ve světských záležitostech.“³⁹⁵ Ve všech těchto sdruženích a hnutích se uskutečňuje tím nebo oním způsobem potřebná formace s cílem pěstovat hlouběji základní dimenze křesťanského života – mohou nabídnout formaci z vlastní apoštolské zkušenosti.³⁹⁶ Kolakovič však nevytvářel organizační struktury apoštolátu. Jeho záměrem bylo uskutečňování duchovní formace jeho nejbližších a (nakolik to jeho pololegalita dovozovala) působení na širší okruh lidí. Snažil se při svých cvičeních či promluvách posluchače vytrhnout z vnějškových projevů víry, s tím, že křesťan se nemůže uzavřít do svého světa pohodlí, ale musí cítit zodpovědnost za vše kolem a vnášet Krista zpět do již odkřesťanštěného prostředí.³⁹⁷ Věděl, že jeho výchově se daří účinně v té míře, v jaké se křesťanské společenství stává konkrétní oporou a příkladem pro cestu víry jednotlivců. A k tomu dochází tehdy, projevuje-li se společenství jako pramen, místo a cíl katecheze. Konkrétně tedy se společenství stává viditelným místem svědectví víry, když pečuje o formaci svých členů, přijímá je jako rodina Boží a samo je životním a trvalým prostředím pro růst ve víře.³⁹⁸

Celkově směřovala činnost Tomislava Kolakoviče k duchovní obrodě jednotlivého člověka a celé společnosti. Využíval k tomu formy exercicií, jakožto důležitého prvku duchovního vedení, které nejprve konal pro členy společenství Rodiny. Učil lidi sebeovládání:

„Nejtěžší je přemáhat sebe a být trpělivým sám se sebou. Je to největší hrdinství, kterého dosahujeme spojením s Bohem, jenž nikdy nekapituluje před našimi chybami, vždy nás obnovuje.“³⁹⁹

Nebál se do svých exercicií zařadit i otázky problematiky pohlavního života s tím, že by bylo směšné,

„kdybychom dnešní mládeži falešně ukazovali křesťanskou čistotu ignorancí a nevědomostí, kdybychom jí prezentovali křesťanství tak slabé, že nechce o sexualitě nic vědět... Jako boží děti

³⁹⁴ KOLAKOVIČ, Tomislav. (Editor Štefan Hatala.) *Základné črty ľudského poriadku*. Spišská Kapitula: Katolícka akcia spišského biskupstva, 1947.

³⁹⁵ CT 70.

³⁹⁶ VDK 261.

³⁹⁷ VAŠKO, Václav. Profesor Kolakovič – Mýty a skutečnost.

³⁹⁸ VDK 158.

³⁹⁹ VAŠKO, Václav. *Profesor Kolakovič*, s. 18.

musíme poznat i tu část Božího stvoření, ve které jsou nádherně zvýrazněny Boží dokonalosti (...) Tak jako Bůh tvoří vše v lásce a z lásky, v nejdůvěrnějším vzájemném dávání se manželů...⁴⁰⁰

Profesor Kolakovič se nebál ve svých katechezích použít i vyjádření k aktuálním problémům světa, problémům, které se v době konce války a těsně po ní zamlčovaly. I v období války se choval hrdinsky a to dodávalo jeho vyučování obrovský význam. Boží slovo směřuje a přichází až k nám skrze lidské činy a slova⁴⁰¹ a Václav Vaško uvádí ve své knize svědectví o tom, jak Kolakovič zachraňoval bližní při bombardování Bratislavy, a to nejprve záchranářským způsobem a poté, po vyvedení z místa ohrožení, kněžskou útěchou a povzbuzováním.⁴⁰²

V polovině roku 1944, kdy se o něj začalo zajímat gestapo, se přesunul do Banské Bystrice, kde ihned po příjezdu zahájil rozsáhlou pastorační činnost. Kromě toho odevzdal tehdy konané konferenci biskupů memorandum s názvem *Pastorace pro těžké časy*,⁴⁰³ v němž navrhoval zřídit paralelně s oficiální duchovní správou i duchovní správu tajnou a pro tu vyčlenit vhodné kněze. Pro tento plán a konspirační řešení však neměli biskupové pochopení. Opačně naštěstí reagovali členové Rodiny a jí řízených kroužků. Podle názoru Václava Vaška lze tedy říci, že příští „podzemní církve“ se zrodila v Banské Bystrici.⁴⁰⁴

V činnosti profesora Kolakoviče v oblasti pastorače, katecheze, výchovy a teologicko-filozofického vyučování nebylo v období čtyřicátých let v Československu nikoho, kdo by jej předstihl. Svě zkušenosti z pastorače v dělnickém prostředí Paříže i několik semestrů absolvovaného studia medicíny a klinické praxe využil v maximální míře. Ať už se jednalo o jeho přímou účast nebo o založení kroužků nebo například o zřízení služby kaplanů v partyzánských vojenských oddílech⁴⁰⁵ apod.

Snažil se určitým způsobem vstoupit i do politického jednání a za tím účelem vycestoval do Sovětského svazu, odkud se však vrátil zklamán a poučen. Řekl tehdy:

„... místo zděděné víry musí přijít víra uvědomělá. Nestačí předkládat k věření dogmata a katechetické pravdy; víru zjevenou Ježíšem Kristem musíme hlásat způsobem, jakým by ji dnes hlásal vzdělanému člověku sám Kristus.“⁴⁰⁶

⁴⁰⁰ VAŠKO, Václav. *Profesor Kolakovič*, s. 19.

⁴⁰¹ Srov. VDK 94.

⁴⁰² VAŠKO, Václav. *Profesor Kolakovič*, s. 21.

⁴⁰³ VAŠKO, Václav. *Profesor Kolakovič*, s. 23.

⁴⁰⁴ VAŠKO, Václav. Legendární profesor Kolakovič.

⁴⁰⁵ Srov. VAŠKO, Václav. *Profesor Kolakovič*, s. 26.

⁴⁰⁶ VAŠKO, Václav. *Profesor Kolakovič*, s. 38.

Je jasné, že všechny lidské úseky potřebují odborný přístup a přiměřené výrazové prostředky při zachování plné věrnosti poselství, které se má předávat.⁴⁰⁷ V procesu inkulturace evangelia se katecheze nemá bát užití tradičních formulací a odborných termínů víry, vysvětlovat jejich pravý význam a ukazovat jejich existenciální důležitost; a z druhé strany je povinností katecheze hledat a nalézat jazyk, kterému budou rozumět i mladí i skupiny osob dospělých: jazyk pro intelektuály a vzdělané lidi, vědce, ale i jazyk pro negramotné a lidi s nejzákladnějším vzděláním.⁴⁰⁸

V létě roku 1946 začal působit v Praze a přestože již nemohl rozvinut tak rozsáhlou apoštolskou činnost jako na Slovensku, podařilo se mu vykonat několik důležitých přednášek, zřídit fungování pastorače pro nuzné a vést po celou dobu pobytu intenzivní činnost v oblasti pastorače i vyučování.⁴⁰⁹

Z osobností české poválečné církve, které se Kolakovičovi podařilo získat pro své koncepce, se zmíníme jen o těch, kteří souvisí s tématem této práce. Patří k nim františkán Jan Evangelista Urban, dominikán Metod Habáň i jezuita Adolf Kajpr. Především však Oto Mádr, který měl jak pro konspiraci, tak pro jocistickou metodu Kolakovičovu pochopení, přestože do Rodiny přišel po návratu z římských studií až v březnu 1948 a s Kolakovičem se nikdy nesetkal. Mádr pochopil, že v době pronásledování církve je „katakombální“ způsob pastorače i laického apoštolátu nevyhnutelný.

V naší církvi působilo v době před a těsně po druhé světové válce mnoho vynikajících osobností, které svoji věrnost plně osvědčily a které zanechaly nesmazatelnou stopu. A z této stopy vyrostlo v konci čtyřicátých let dílo, které pravděpodobně nemá v Evropě obdobu. Zasloužil se o to i profesor Kolakovič. V českých zemích vznikly skupiny mládeže, k nimž patřily tisíce křesťanů, z nichž většinu tvořili vysokoškoláci, kteří pak všichni toto dílo nesli dál.

⁴⁰⁷ VDK 191.

⁴⁰⁸ Srov. VDK 208.

⁴⁰⁹ VAŠKO, Václav. *Profesor Kolakovič*, s. 46–48.

3.3.4. Resumé

„S užitím myšlenky církevních Otců můžeme význam doby druhé poloviny 20. století postihnout obrazem Boží pedagogie a vyslovit domněnku, že Trojjediný Bůh použil pýchu mocných, slabost mnohých a svědectví věrných k tomu, aby napřímil cesty naší místní církve a abychom si nyní mohli z minulosti vzít ponaučení pro dnešek a zítřek.“⁴¹⁰

Období náboženské nesvobody v době vlády komunistického režimu nabídlo praktickým teologickým oborům celou řadu podnětů. Mezi jinými za ně vděčíme českým teologům, kteří nemohli rozvíjet svoji odbornou činnost na fakultách, a proto se zaměřili na působení mezi lidmi. Pro tuto práci jsem vybral PhDr. Jana Evangelistu Urbana, OFM, ThDr. Oto Mádra a profesora Tomislava Kolakoviče-Pogljajena, jejichž přínos nejen v oblasti katecheze dospělých je jedinečný.

Již od dvacátých let minulého století začaly v Československu vznikat iniciativy se snahou poskytnout organizované teologické vzdělání dospělým laikům. Na jedné straně to byla skupina mladé generace dominikánů, k níž mj. patřil S. M. Braitto, Reginald Dacík a Metoděj Habáň, kteří pořádali kurzy filozofie a teologie, od roku 1926 vydávali časopis *Na hlubinu: Revue pro vnitřní život* a řadu dalších periodik a knih. Tato iniciativa byla poměrně rozsáhlá a je velmi dobře zmapována. Druhá iniciativa je spojena se jménem Jana Evangelisty Urbana, františkána, který, jak již bylo zmíněno, roku 1936 založil institut Studium catholicum, který zabezpečoval pro laiky doplňující studium filozofie, teologie.⁴¹¹ Nicméně „výuka obou uvedených center“, jak uvádí Novotný,⁴¹² „zdůrazňovala spojitost mezi teologií, duchovním životem a církevním smýšlením, neboť cílem zmíněných osob bylo obnovit duchovní život křesťanů tím, že jim bude nabídnuta jeho teologicky fundovanější podoba. Tím počínala obnova české katolické teologie, později charakterizovaná pojmem živé teologie.“⁴¹³

⁴¹⁰ NOVOTNÝ, Vojtěch (ed.). *Česká katolická eklesiologie druhé poloviny 20. století*, s. 7.

⁴¹¹ Srov. KARFÍKOVÁ, Lenka – KŘIŠŤAN, Alois – KUŘE, Josef (ed.). „Život se tvoří z přítomné chvíle,“ s. 7–29; VENTURA, Václav. *Jan Evangelista Urban – Život a dílo*, s. 26–30.

⁴¹² NOVOTNÝ, Vojtěch (ed.). *Česká katolická eklesiologie druhé poloviny 20. století*, s. 13.

⁴¹³ URBAN, Jan Evangelista. *Dnešní přístup k teologii*, s. 1–17; MÁDR, Oto. Živá teologie včera a zítra. *Teologické texty* 1998, roč. 9, č. 6, s. 193–195; ZVĚŘINA, Josef. Via, její zrod a idea. *Via* 1968, roč. 1, č. 1, s. 1.

Základy této „živé teologie“ položili Oto Mádr se svým přítelem Josefem Zvěřinou, se kterým ji i nadále rozvíjeli. Ta čerpala z živého pramene – ze slova Božího, které bylo žité. Nebyla uzavřena do izolace, ale byla diskutována a uskutečňována ve společenství s ostatními. Dr. Mádr i Dr. Zvěřina této teologii svým životem a odvahou svědčili. Tento přístup odpovídá současnému pojetí katecheze, která má vycházet z Božího slova, má být uskutečňována v církevním společenství v úzkém sepětí se životem člověka.

V mnohém jsou si Mádr, Urban i Kolakovič podobni, byť každý šel svojí jedinečnou a originální cestou. Jan Evangelista Urban kladl důraz na osobní vedení jednotlivců. Oto Mádr je synonymem teologie utlačované církve rozvíjející program pastorační činnosti v podzemí, v nouzových podmínkách ohrožení života. Kolakovič se stal symbolem mimořádného významu pro oživení autentického křesťanského života; jeho výchozí princip božské hodnoty člověka má v křesťanské sociologii trvalou platnost.

Mnohé obecně platné závěry, jimiž všichni tři myslitelé, i každý zvlášť, v mnohém předběhli svoji dobu o několik desetiletí, byly již uvedeny v analýze jejich děl či života. Některé další uvádíme ještě níže.

Janu Evangelistu Urbanovi se aplikací jeho myšlenek podařilo vytvořit předobraz katecheze, jak je definována po Druhém vatikánském koncilu, neboť říká, že evangelizace se na rozdíl od apoštolátu či šíření víry nesoustřeďuje prvořadě na systematičnost podání a naukovou ideovou stránku, ale jde o to,

„aby tu soustředěně vystoupil náš Pán Ježíš Kristus, neboť Evangelium, to je on. Evangelium, to je život, evangelium se žije, a ne pouze ví. Bez života se nepozná, neboť co nemilujeme, to nepoznáváme, a co nežijeme, nepoznáváme.“⁴¹⁴

Nezbývá než ztotožnit se s Venturovým tvrzením,⁴¹⁵ že „pokouší-li se otec Urban o vysvětlení, sahá k argumentům lidské svobody.

„Bůh s tajemnou ohromující důsledností, která se v lidstvu tak často obrací i proti němu, zachovává zákon lidské svobody, který jest nejvládnějším smyslem lidské existence... A tak dává Bůh i Církev do rukou lidských.“⁴¹⁶

⁴¹⁴ VENTURA, Václav. *Jan Evangelista Urban - Život a dílo*, s. 175–176.

⁴¹⁵ VENTURA, Václav. *Eklesiologie Jana Evangelisty Urbana OFM*, s. 93.

⁴¹⁶ URBAN, Jan Evangelista. *Cesty k víře*, s. 161.

Lidská stránka církve má ještě jeden rozměr. Církev nejen působí utrpení druhým, ale také ve své lidskosti je sama utrpení podrobena.

„Jako Kristus trpěl za lidstvo, tak trpí i za Církev, za její lidskou stránku. Ale zároveň na Církvě trpí Kristus jako Spasitel po celé dějiny za všechno ostatní lidstvo.“⁴¹⁷

S pronikavým pochopením a jemnou citlivostí se pak Urban v rádiu obrátil k českým posluchačům. Slova jakoby předběhla o půl století dobu. Až neuvěřitelně připomínají gesta papeže Jana Pavla II.

„A tak myslím, že vám, přátelé, kteří nesdílíte s námi jednu víru a kteří se díváte na Církev nevráživě, aspoň tolik můžeme odpovědět, že historické smutné skutečnosti v Církvě jsou normálním zjevem každého díla, které je spojeno s lidstvem. Tím je neomlouváme, tím naopak se zkroutíme a pokorou jich litujeme.“⁴¹⁸

Aby pak dokreslil svůj důraz na duchovní jádro a podstatu církve, nechce zdůrazňovat pozitivní lidské stránky církve v dějinách.“

„Její vliv lásky, spravedlnosti, výchovy, kultury, její těšitelskou moc v lidských bédách, její milosrdenství pro lidské utrpení, všechna zařízení pro vzdělanost, umění a vědu. Ale k čemu bychom o tom mluvili, když v tom není její vlastní jádro.“⁴¹⁹

Jan Evangelista Urban však také jakoby prozíravě předvídal úlohu laiků v budoucím vývoji církve, když jej, jako horlivého teologa, velmi oslovila encyklika papeže Pia XI. o apoštolátu laiků, a proto se ji snažil neprodleně uvést do života. Z nadšení pro evangelium zakládá na terciářském sjezdu na Svaté Hoře v roce 1927 společenství sester Apoštolátu sv. Františka. V jejich působení ožila původní myšlenka sv. Františka žít evangelium neklášterně, bez klauzury a vnější uniformy. Je zajímavé, že na tehdejší dobu nová forma laické evangelizace byla vřele doporučována na Druhém vatikánském koncilu o několik desetiletí později. Dekret o pastýřské službě biskupů v církvi *Christus Dominus* říká:

„Různé formy apoštolátu... at' jsou koordinovány a těsně spojeny mezi sebou, za vedení biskupa, aby všechny iniciativy a působení povahy katechetické, misijní, charitativní, společenské, rodinné, školní i všechna ostatní práce, zaměřená k pastoračním cílům, směřovaly ke svornému působení, v němž by se ještě zřetelněji projevovala jednota diecéze.“⁴²⁰

Ještě v jednom ohledu předstihl v mnohém svoji dobu, totiž svým požadavkem dalšího vzdělávání kněží, podobně jako je tomu u lékařů, právníků či psychologů.

⁴¹⁷ URBAN, Jan Evangelista. *Cesty k víře*, s. 161.

⁴¹⁸ URBAN, Jan Evangelista. *Cesty k víře*, s. 161–162.

⁴¹⁹ URBAN, Jan Evangelista. *Cesty k víře*, s. 162.

⁴²⁰ ChD 17.

Též profesor Tomislav Kolakovič se stal revolučním průkopníkem a předchůdcem pozdějších koncilních reforem, jež předběhl o několik desetiletí; byl prorockým a charizmatickým animátorem širokého obrodného hnutí v církvi, především laického apoštolátu (tedy záležitosti do té doby nevídané). Profesor jakoby anticipoval koncil. Zdůrazňoval princip kolegiality v církvi, kterou viděl ve spolupráci biskupů, kněží, řeholníků i laiků povolanych k všeobecnému kněžství svým křtem.

Myšlenkou, která pronikala celý jeho život, byla idea Krista Krále vyjádřená slovy: *Omnia instaurare in Christo – Obnovit všechno v Kristu*. Jeho zbožnost byla praktická, vždy vyúsťovala do praktického apoštolátu, kde, komu, kdy a jak pomoci.

A tak vidíme, že v neoficiálním proudu katecheze se v letech 1950–1989 objevila celá řada velmi zajímavých a inspirativních přístupů. Z prací českých teologů je zřejmé, že se věnovali také katechezi dospělých. Cílevědomě o to usilovali zejména S. M. Braitó svojí snahou o syntézu věrouky, mravouky a duchovního života a J. E. Urban, který chápal katechezi též jako uvádění dospělých lidí do křesťanského života.

Teologové i „praktici“ přinesli české katechezi a katechetice mnoho nového. Teologové spolupracující na DKO a píšící pro časopis *Via*, později *Teologické texty*, položili svou činností základy v Čechách novému přístupu ke katechezi s dospělými dialogickou formou (J. Zvěřina, O. Mádr, A. Mandl, Z. Bouše, J. E. Urban). Do té doby byl aplikován přístup k formaci dospělých pouze během slavení liturgie formou homilie. Byl rozvíjen nový způsob pastorače s důrazem na výchovu víry a k apoštolátu laiků (F. M. Davídek; jiný typ apoštolátu rozvíjel J. E. Urban); byla zahájena týmová spolupráce katechetů, laiků, řeholníků a kněží a jejich odborná formace na letních katechetických týdnech v Erfurtu (2. polovina 80. let). Skrze tato katechetická setkání se mezi české kněze a katechety dostaly některé texty vycházející z nejnovějších katechetických přístupů.

Závěrem si dovolíme konstatování, že poselství, jež PhDr. Jan Evangelista Urban, OFM, české církvi zanechal, je spojeno s mnoha dalšími svědky víry, které papež Jan Pavel II. při své druhé návštěvě naší země připomněl:

„Spolu s námi jsou zde přítomny i velké osobnosti nedávné minulosti této církve v Čechách a na Moravě: od kardinála Josefa Berana, jehož tělesné pozůstatky odpočívají ve vatikánské bazilice, ke kardinálu Štěpánu Trochtovi, zemřelému litoměřickému biskupovi, a ke kardinálu Františku Tomáškovvi, nezapomenutelnému pastýři této pražské církve; od otce Adolfa Kajpra, který zemřel ve vězení v Leopoldově, k otci Janu Evangelistu Urbanovi, odvážnému svědku víry v těžkých dobách; od otce Silvestra Braita, známého křesťanského myslitele a novináře, ke knězi Josefu Zvěřinovi, vzdělanému teologovi a neohroženému obhájci lidských práv.⁴²¹ Svatí a blahoslavení minulých dob a všichni vyznavači víry minulých let ať prosí s námi a za nás!“⁴²²

⁴²¹ Totéž můžeme bezpochyby říci i o Dr. Otu Mádrovi, přestože jej papež výslovně nejmenoval.

⁴²² Z bohoslužby slova 20. května 1995 na Strahovském stadionu v Praze. In *Návštěvy Jana Pavla II. u nás*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 50–51.

ZÁVĚR

Tato diplomová práce se zabývá tématem katecheze dospělých.

Jedním z jejích cílů bylo přiblížit odbornou terminologii, která se často vyskytuje v publikacích souvisejících s tématem. Jelikož tato terminologie je často nesprávně užívána, bylo shledáno užitečným ji znovu přiblížit a popsat.

Katecheze dospělých, jak víme, je prioritou v současné pastoračně-katechetické činnosti církve a z toho důvodu se práce v druhé kapitole věnovala analýze hlavních dokumentů magisteria katolické církve, které se tématem katecheze zabývají. V těchto dokumentech jsme mohli tuto problematiku hlouběji uchopit v rámci tohoto tématu v teoretické rovině. Je to důležité z toho důvodu, abychom věděli, jak téma uchopit a jak v praxi směřovat.

Bylo to nutné i proto, že ve třetí části práce jsme analyzovali osobnosti, které v této oblasti pracovali a abychom lépe viděli ve světle dokumentů jejich práci na tomto poli katecheze, a také to, čím dokumenty předjímali ve své praxi.

Doba totality a komunismu zanechala velké stopy jak na společenské tak osobní rovině mnohých lidí a výrazně je poznamenala. Cílem práce nebylo uchopení této doby vyčerpávajícím způsobem. To zde není možné jednak proto, že badatelsky toto období není ještě uzavřeno, není ještě dokončen ani historický výzkum, a jednak proto, že neexistuje dostatek komplexního přiblížení na vědecké bázi ani v oblasti církevní literatury. Šlo o přiblížení některých výrazných osobností, jejichž život a myšlenky mohou být i dnes pro mnoho lidí inspirativní.

Výběr osobností není pro jednotlivá období reprezentativní. Spíše chce demonstrovat různé cesty katecheze dospělých, které vybrané osoby a jejich analyzovaná díla představují. U českých teologů věnujících se katechetické činnosti s dospělými byla zjevná snaha pomoci člověku poznávat Boží zjevení způsobem, který ho osloví a zaujme. To mu pomůže k přijetí a prožívání společenství s Bohem a s církví. Využití inspirace pro současnou katechetickou praxi by odpovídalo doporučením pokoncilní katechetiky, že metodu a obsah katecheze od sebe nelze oddělovat. Obojí má spolupůsobit a obě tyto složky by měly být vyvážené.

Kontext složité doby od vzniku první republiky až po sametovou revoluci v roce 1989 byl uveden pro dokreslení atmosféry a lepší uchopení života a doby, v níž žili a tvořili, či přímo svým životem tvořili Jan Evangelista Urban, Oto Mádr i Tomislav Kolakovič-Poglajen, aby dnešní člověk víry viděl, že svědkem Krista a přínosem ostatním může být i on.

Nebylo záměrem popsat něco převratného, ale přiblížit osobnosti z lidského hlediska, protože i dnes inspirují a mají co říci dnešnímu člověku.

Seznam použitých zkratk

Církevní dokumenty

AA	Apostolicam actuositatem
AG	Ad gentes
CT	Catechesi Tradendae
DH	Dignitatis humanae
DKO	Dílo koncilové obnovy
DV	Dei verbum
EN	Evangelii nuntiandi
FBK	Francouzská biskupská konference
GE	Gravissimum educationis
GS	Gaudium et spes
ChD	Christus Dominus
ChL	Christifideles laici
KKC	Katechismus katolické církve
LG	Lumen Pentium
NRV	Náboženský rozměr výchovy v katolické škole
PO	Presbyterorum ordinis
RICA	Uvedení do křesťanského života
RM	Redemptoris missio
VDK	Všeobecné direktorium pro katechizaci
VKD	Všeobecné katechetické direktorium
ŽAP	Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě

Ostatní zkratky

CDK	Centrum pro studium demokracie a kultury
ČBK	Česká biskupská konference
ČR	Česká republika
ČSR	Československá republika
JEC	Hnutí studentské křesťanské mládeže

JOC	Hnutí dělnické křesťanské mládeže
KNA	Karmelitánské nakladatelství
KTF UK	Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy
MCM	Malice cyrilometodějská
PTP	Pomocné technické prapory
StB	Státní bezpečnost
ÚCN	Ústřední církevní nakladatelství
UP	Univerzita Palackého
ÚSD	Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa

Seznam literatury

CÍRKEVNÍ DOKUMENTY

DOKUMENTY II. Vatikánského koncilu. Věřoučná konstituce o církvi *Lumen gentium* z 21. listopadu 1964. Praha: Zvon, 1995, s. 29–100. (LG)

DOKUMENTY II. Vatikánského koncilu. Věřoučná konstituce o Božím zjevení *Dei verbum* z 18. listopadu 1965. Praha: Zvon, 1995, s. 101–123. (DV)

DOKUMENTY II. Vatikánského koncilu. Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes* z 7. prosince 1965. Praha: Zvon, 1995, s. 173–265. (GS)

DOKUMENTY II. Vatikánského koncilu. Deklarace o křesťanské výchově *Gravissimum educationis* z 28. října 1965. Praha: Zvon, 1995, s. 527–543. (GE)

DOKUMENTY II. Vatikánského koncilu. Dekret o službě a životě kněží *Presbyterorum ordinis* ze 7. prosince 1965. Praha: Zvon, 1995, s. 299–337. (PO)

DOKUMENTY II. Vatikánského koncilu. Deklarace o náboženské svobodě *Dignitatis humanae* ze 7. prosince 1965. Praha: Zvon, 1995, s. 557–574. (DH)

DOKUMENTY II. Vatikánského koncilu. Dekret o pastýřské službě biskupů v církvi *Christus Dominus* z 28. října 1965. Praha: Zvon, 1995, s. 267–297. (ChD)

DOKUMENTY II. Vatikánského koncilu. Dekret o apoštolátu laiků *Apostolicam actuositatem* z 18. listopadu 1965. Praha: Zvon, 1995, s. 379–413. (AA)

DOKUMENTY II. Vatikánského koncilu. Dekret o misijní činnosti církve *Ad gentes* ze 7. prosince 1965. Praha: Zvon, 1995, s. 459–507. (AG)

JAN PAVEL II. *Catechesi Tradendae*. Apoštolská exhorta Jana Pavla II. *Katecheze v církvi* z 16. října 1979. Řím: Křesťanská akademie (edice Skála – 11), 1982. (CT)

JAN PAVEL II. *Christifideles laici*. Posynodní apoštolský list Jana Pavla II. *O povolání a poslání laiků ve světě* z 30. prosince 1988. Praha: Zvon, 1990. (ChL)

JAN PAVEL II. *Novo millennio ineunte*. Apoštolský list papeže Jana Pavla II. *Na závěr jubilejního roku 2000* z 6. ledna 2001. Praha: Sekretariát ČBK, 2001.

JAN PAVEL II. *Redemptoris missio*. Encyklika Jana Pavla II. *O stálé platnosti misijního poslání* ze 7. prosince 1990. Praha: Zvon, 1994.

JAN PAVEL II. *Sollicitudo rei socialis*. Encyklika Jana Pavla II. *O starosti církve o sociální otázky* z 30. prosince 1987. Praha: Zvon, 1996.

JAN PAVEL II. *Tertio millennio adveniente*. Apoštolský list Jana Pavla II. *O přípravě na jubilejní rok 2000* z 10. listopadu 1994. Praha: Zvon, 1995.

JAN PAVEL II. Homilie na Velehradě 22. 4. 1990. In *Jan Pavel II. v Československu. Projevy, promluvy, poselství*. Praha: Zvon, 1990, s. 79

PAVEL VI. *Evangelii nuntiandi*. Apoštolská exhortace Pavla VI. *Hlásání evangelia* z 8. prosince 1975. Praha: Zvon, 1990. (EN)

KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU. *Uvedení do křesťanského života*. Praha: Sekretariát České liturgické komise, 1987. (RICA)

KONGREGACE PRO KLÉRUS. *Všeobecné katechetické direktorium*. Praha: Sekretariát České biskupské konference, 1994. (VKD)

KONGREGACE PRO KLÉRUS. *Všeobecné direktorium pro katechizaci*. Praha: Sekretariát České biskupské konference, 1998. (VDK)

KONGREGACE PRO KATOLICKOU VÝCHOVU. *Náboženský rozměr výchovy v katolické škole. Směrnice pro reflexi a revizi ze 7. dubna 1988*. Praha: Sekretariát ČBK, 1994. (NRV)

FRANCOUZSKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE. *O směřování katecheze v dnešní době. Národní text pro orientaci katecheze ve Francii a principy její organizace*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. (FBK)

FRANCOUZSKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE. *Pozvat současnou společnost k životu z víry: dopis francouzským katolíkům*. Kostelní Vydří: KNA, 2003.

SYNODA BISKUPŮ. XIII. řádné generální shromáždění. *Nová evangelizace pro předávání křesťanské víry*. Lineamenta z 2. února 2011.

Katechetické směrnice České biskupské konference. Praha: Sekretariát ČBK, 1994.

Katechismus katolické církve. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001.

Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v ČR. *Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007. (ŽAP)

OSTATNÍ LITERATURA

ADAM, Adolf – BERGER, Rupert. *Pastoralliturgisches Handlexikon*. Freiburg im Breisgau: Herder, 1980.

ALBERICH, Emilio – DRÍMAL, Ludvík. *Katechetika*. Praha: Portál, 2008.

AMBROS, Pavel. *Církev, kultura, společnost, misie*. 2. vyd. Olomouc: Vyd. UP, 2002.

- BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945–1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007.
- BAUMGARTNER, Konrad – SCHEUCHENPFLUG, Peter. *Lexikon der Pastoral. Lexikon für Theologie und Kirche kompakt*. Freiburg im Breisgau: Herder, 2002.
- BERAN, Karel. *Právnícké osoby veřejného práva*. Praha: Linde, 2006.
- BERGER, Rupert. *Liturgický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2008.
- BIEMER, Günter. Katechese. In BAUMGARTNER, Konrad – SCHEUCHENPFLUG, Peter. *Lexikon der Pastoral*, s. 808–809.
- BÍLEK, Jiří. *Pomocné technické prapory – o jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002.
- BÜRKLE, Horst. Mission. In BAUMGARTNER, Konrad – SCHEUCHENPFLUG, Peter. *Lexikon der Pastoral. Lexikon für Theologie und Kirche kompakt*. Freiburg im Breisgau: Herder, 2002, s. 1141.
- CUHRA, Jaroslav. *Československo-vatikánská jednání 1968-1989. Sešity ÚSD, sv. 34*. Praha: ÚSD, 2001.
- CUHRA, Jaroslav. Dílo koncilové obnovy v kontextu státně-církevní politiky pražského jara. In FIALA, Petr – HANUŠ, Jiří. *Koncil a česká společnost*. Brno: CDK, 2000, str.112–124.
- DEMEL, Zdeněk. *Pod dohledem církevních tajemníků. Omezování činnosti katolické církve v Československu 1945–1989 na příkladu jihočeského regionu*. Brno: CDK, 2008.
- DŘÍMAL, Ludvík. Dospělý člověk jako adresát a účastník katecheze: význam poznatků psychologie vývoje pro katechetickou práci s dospělými. In VALOVIČ, Eugen (ed.): *Hľadanie ciest farskej katechézy. Sborník z celoslovenského semináře*. Detva: Komise pro katechizaci a školství KBS, 2006, s. 47–58.
- DŘÍMAL, Ludvík. Katecheze a katechetika po 2. vatikánském sněmu. In DŘÍMAL, Ludvík – KOHUT, Pavel V. – SCARANO, Angelo. (ed.). *O katechezi. Studie DTI HK*. Hradec Králové: Biskupství královéhradecké, Diecézní teologický institut, 2009, s. 81–91.
- DŘÍMAL, Ludvík. Katecheze a výuka náboženství – odlišnosti a komplementarita. In Kol.: *Katecheze – realita a vize. Sborník první vědecké katechetické konference*. Praha: Katechetická sekce ČBK v nakladatelství Tomáš Halama, 2007, s. 9–18.
- DŘÍMAL, Ludvík. Katecheze jako úkol celé farnosti. In Kol.: *Náboženské vzdělávání a katecheze ve farnostech. Sborník druhé vědecké katechetické konference*. Praha: Katechetická sekce ČBK v nakladatelství Tomáš Halama, 2007, s. 25 – 37.

- DŘÍMAL, Ludvík. Křesťanská iniciace a katecheze. In Kol. *Křesťanská iniciace. Sborník třetí vědecké katechetické konference*. Praha: Katechetická sekce ČBK v nakladatelství Tomáš Halama, 2009, s. 11–19.
- DŘÍMAL, Ludvík: *František Tomášek jako katecheta dětí a mládeže*. Olomouc: MCM, 2002.
- DŘÍMAL, Ludvík: Koncil a katecheze. Přelom v chápání katecheze církve vlivem Druhého vatikánského sněmu. In OPATRŇÝ, Aleš (ed.): *Kardinál Tomášek a koncil. Sborník ze sym-pozia k 10. výročí úmrtí kardinála Tomáška a ke 40. výročí zahájení 2. vatikánského koncilu*. Praha: Pastorační středisko Praha, 2002, s. 53–62.
- DUKA, Dominik – BADAL, Milan. *Bílá kniha církve s černou kapitolou. 20 let svobody 1989–2009*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009.
- ELIÁŠ, Vojtěch. „Místo katecheze v dialogu s Bohem.“ V katechezi zaznívá Boží slovo v různých formách – vyprávění, vyučování, povzbuzování, modlitby, svědectví. In Kol.: *Boží slovo v katechezi. Sborník příspěvků IV. vědecké katechetické konference*. Praha: Katechetická sekce ČBK v nakladatelství Tomáš Halama, 2011, s. 72 –80.
- FIALA, Petr – FORAL, Jiří (ed.). *Český politický katolicismus 1848–2005*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008.
- FIALA, Petr – HANUŠ, Jiří. *Skrytá církev. Felix M. Davídek a společenství Koinótés*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999.
- FIORES DE, Stefano – GOFFI, Tullo (ed.). *Slovník spirituality*. Kostelní Vydří: KNA, 1999.
- GEVAERT, Joseph (ed.). *Dizionario di Catechetica*. Leumann (TO): Elle Di Ci, 1986.
- GROM, Bernard – FRIEMEL, Franz Georg. *Katechetické metody*. Praha – Brno – Olomouc: Interdiecézní katechetický tým, 1990.
- HANUŠ, Jiří. *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005.
- HANUŠ, Jiří. *Tradice českého katolicismu ve 20. století*. Kostelní Vydří: KNA, 2005.
- HRONEK, Josef. *Katechetika. Duch a forma katolického vyučování náboženského*. Praha: Bohuslav Rupp, 1946.
- Jan Pavel II. v Československu. Projevy, promluvy, poselství*. Praha: Zvon, 1990.
- JENSSEN, Hans – Hinrich – TREBS, Herbert. *Theologisches Lexikon*. Berlín: Union Verlag, 1981.
- KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin 2*. Praha: Zvon, 1991.
- KARFÍKOVÁ, Lenka – KŘIŠŤAN, Alois – KUŘE, Josef (ed.). „Život se tvoří z přítomné chvíle.“ *Česká katolická teologie po druhé světové válce*. Brno: CDK, 1998.

- KONÍČEK, Jiří. *Modus vivendi v historii vztahů Svatého stolce a Československa*. Olomouc: Společnost pro dialog církve a státu v Olomouci, 2004.
- KRČMÉRY, Silvester – JUKL, Vladimír. *V šlapajách Kolakoviča*. Bratislava: Charis, 1966.
- KRUMPOLC, Eduard – POLÁKOVÁ, Jolana – POSPÍŠIL, Ctirad V. (ed.). *Z plnosti Kristovy. Sborník k devadesátinám OTO MÁDRA*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2007.
- KŘÍŠŤAN, Alois. *Počátky pastorální teologie v českých zemích*. Praha: Triton, 2004.
- KUBÍČEK, Václav. *Katechetika. Návod k duchovní správě školní mládeže katolické*. 3., zdokonalené vydání. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1946.
- LESCHINGER, Martin – DUKA, Dominik. *Dominik Duka OP. V duchu pravdy*. Ústí nad Orlicí: Flétna, 2008.
- LIBOR, Jan (ed.). *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století. Sborník příspěvků ze sekce církevních dějin*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000.
- MÁDR, Oto. *K jádru věci. Aktuální reflexe z let 1993–2003*. Praha: Vyšehrad, 2003.
- MÁDR, Oto. *Křesťanská morálka a svoboda*. In Kol. *Křesťanství, kultura a svět II*. Praha: Křesťanská akademie, 1991.
- MÁDR, Oto. *Slovo o této době*. Praha: Zvon, 1992.
- MÁDR, Oto. *V zápasech za Boží věc. Vzpomínky, texty a rozhovory*. Praha: Vyšehrad, 2007.
- MAREK, Pavel. *Český katolicismus 1890–1914. Kapitoly z dějin českého katolického tábora na přelomu 19. a 20. století*. Olomouc: Gloria, 2003.
- MIČAN, Vojtěch. *Eklesiologie Felixe Maria Davidka*. In NOVOTNÝ, Vojtěch. *Eklesiologie druhé poloviny 20. století*. Praha: Karolinum, 2007, s. 183–201.
- MOŽNÝ, Ivo. *Česká společnost. Nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha: Portál, 2002.
- MÜLLER, Josef. *Pastoral*. In BAUMGARTNER, Konrad – SCHEUCHENPFLUG, Peter. *Lexikon der Pastoral*, s. 1264.
- NASTAINCZYK, Wolfgang. *Katechetik*. In BAUMGARTNER, Konrad – SCHEUCHENPFLUG, Peter. *Lexikon der Pastoral*, s. 813.
- Návštěvy Jana Pavla II. u nás. Projevy papeže a představitelů českého státu a církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007.
- NĚMEC, Damián. *Vývoj české dominikánské provincie v letech 1905–1948*. Wrocław: Papieski Fakultet Teologiczny, 1996.

NOVÁKOVÁ, Consilie. *Dějiny katecheze a katechetiky v Čechách a na Moravě*. České Budějovice: Sdružení S. K. Neumanna, 2008.

NOVÁKOVÁ, Consilie. *Katechetika*. 3., přeprac. vyd. Olomouc: MCM, 1997.

NOVOTNÝ, Vojtěch (ed.). *Česká katolická eklesiologie druhé poloviny 20. století. Opera facultatis theologiae catholicae Universitatis Carolinae Pragensis. Theologica et philo-sophica 10*. Praha: Karolinum, 2007.

NOVOTNÝ, Vojtěch. *Katolická teologická fakulta 1939–1990. Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století*. Praha: Karolinum, 2007.

NOVOTNÝ, Vojtěch. *Teologie ve stínu. Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století*. Praha: Karolinum, 2007.

OPATRNÝ, Aleš. *Kardinál Tomášek a koncil. Sborník ze symposia k 10. výročí úmrtí kardinála Tomáška a ke 40. výročí zahájení 2. vatikánského koncilu*. Praha: Pastorační středisko, 2002.

OPATRNÝ, Aleš. *Cesty pastorace v pluralitní společnosti*. Kostelní Vydří: KNA, 2006.

OPATRNÝ, Aleš. *Inspirace Dopisu francouzským katolíkům „Pozvat současnou společnost k životu z víry“ pro katechezi dospělých*. In Kol.: *Katecheze – realita a vize. Sborník první vědecké katechetické konference*. Praha: Katechetická sekce ČBK v nakladatelství Tomáš Halama, 2007, s. 49–53.

OPATRNÝ, Aleš. *Katechismus katolické církve ve světle církevních dokumentů*. 2., dopl. verze. Praha: Pastorační středisko, 1996.

OPATRNÝ, Aleš. *Pastorace v postmoderní společnosti*. Kostelní Vydří: KNA, 2001.

OPATRNÝ, Aleš. *Pastorační péče v méně obvyklých situacích*. Praha: Pastorační středisko, 2005.

OPATRNÝ, Aleš. *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.

OPATRNÝ, Aleš. *Pastorační situace u nás. Analýzy a výhledy*. Kostelní Vydří: KNA, 1996.

OVEČKA, Libor. *Člověče, bylo ti oznámeno, co je dobré... Česká katolická morální teologie 1884-1948*. Praha: Karolinum, 2011.

Pastyřské listy 1945-2000. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003.

PAULAS, Jan – ŠEBEK, Jaroslav (ed.). *Katolické noviny 1949–1989. Katolický týdeník*. Praha: Katolický týdeník, 2009.

PREISER, Gotthart. *Gottesdienst und Evangelisation*. In SCHMIDT-LAUBER, Hans Christoph – BIERITZ, Karl Heinrich. *Handbuch der Liturgik: Liturgiewissenschaft*

in Theologie und Praxis der Kirche. 2., uprav. vyd., Leipzig: Evang. Verl.-Anst.; Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1995, s. 646.

RENÖCKL, Helmut – BLANCKENSTEIN, Miklós. *Nová religiozita fascinuje a zneklidňuje*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000.

SESTRY APOŠTOLÁTU SV. FRANTIŠKA. *Novéna s Janem Evangelistou Urbanem, OFM*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2012.

STRATIL, Václav. *Akademické týdny na Moravě. Vzpomínka i podnět*. Olomouc: MCM, 1998.

STRÁBRNÝ, Jan (ed.). *Církevní procesy padesátých let*. Kostelní Vydří: KNA, 2002.

STRÁBRNÝ, Jan. *Katolická církev v českých zemích v čase dvou totalit*. In LIBOR, Jan. *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století. Sborník příspěvků ze sekce církevních dějin*. Brno: CDK, 2000, s. 78–115.

SVOBODA, Bohumil – POLC, Jaroslav V. *Kardinál Josef Beran. Životní příběh velkého vyhnance*. Praha: Vyšehrad, 2008.

ŠKVARNA, Dušan (ed.). *Lexikón slovenských dejín*. Bratislava: Státní pedagogické nakladatelství, 1997.

TILMANN, Klemens. *Náboženská výchova dříve a nyní. Katechetická obnova a katechetická praxe*. Praha: Česká katolická Charita, 1970.

URBAN, Jan Evangelista. *Cesty k víře. Přednášky v československém rozhlase*. Praha: Cyrilo-Methodějské knihkupectví Gustava Francla, 1946.

URBAN, Jan Evangelista. *Dnešní přístup k teologii. Křesťan v současném světě*. Praha: Česká katolická charita v ÚCN, 1969.

URBAN, Jan Evangelista. *Duchovní slovo pro dnes a zítra: Z teologicko-pastoračního kursu roku 1969*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004.

URBAN, Jan Evangelista. *Duchovní život*. Praha: Atlas, 1946.

URBAN, Jan Evangelista. *Slova víry v étheru. Přednášky v Českém rozhlase v roce 1939*. Pelhřimov, 1940.

URBAN, Jan Evangelista. *Svatý Antonín, pomocník ve všech potřebách*. 2. vyd. Kroměříž: Studentská kolej sv. Antonína, 1948.

URBAN, Jan Evangelista. *Velká obnova o kontemplaci*. Praha: Scriptum, 1991.

URBAN, Jan Evangelista. *Vzrůst ke Kristu. Díl 1 a 2*. Praha: Alverna, 1993.

URBAN, Jan Evangelista: *Učení víry pro vstup dospělých do Církve Kristovy*. Praha: Bohuslav Rupp, 1946.

VAŠKO, Václav. *Dům na skále 1. Církev zkoušená. 1945 - začátek 1950*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004.

VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001.

VAŠKO, Václav. *Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce*. II. Díl. Praha: Zvon, 1990.

VAŠKO, Václav. *Professor Kolakovič*. Bratislava: Charis, 1993.

VENTURA, Václav. Eklesiologie Jana Evangelisty Urbana OFM. In NOVOTNÝ, Vojtěch. *Česká katolická eklesiologie druhé poloviny 20. století*. Praha: Karolinum, 2007, s. 84–106.

VENTURA, Václav. Jan Evangelista Urban – učitel duchovního života. In KARFÍKOVÁ, Lenka – KRÍŠŤAN, Alois – KUŘE, Josef (ed.). „*Život se tvoří z přítomné chvíle*.“ *Česká katolická teologie po druhé světové válce*. Brno: CDK, 1998, s. 7–29.

VENTURA, Václav. *Jan Evangelista Urban - Život a dílo. Sonda do dějin české teologie a spirituality*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001.

VLČEK, Vojtěch. *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*. Olomouc: MCM, 2004.

VLČEK, Vojtěch. *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel. Rozhovory s kněžími a řeholníky pronásledovanými za komunismu v letech 1948–1989*. Kostelní Vydří: KNA, 2006, s. 240–267.

WEBROVÁ, Helena. *Křesťanství, kultura a svět II*. Praha: Adalbert, 1991.

ZAVALLONI, Roberto. Duchovní zralost člověka. In FIORES DE, Stefano – GOFFI, Tullo (ed.). *Slovník spirituality*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, s. 1246–1248.

ZLÁMAL, Bohumil. *Příručka českých církevních dějin*. Olomouc: MCM, 2009.

ZVĚŘINA, Josef. *Teologie agapé I*. Praha: Scriptum, 1992.

ČLÁNKY V ČASOPISECH

ARMBRUSTER, Ludvík – NOVOTNÝ, Vojtěch. Česká katolická eklesiologie druhé poloviny 20. století. *Teologické texty: Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie* 2007, roč. 18, č. 2, s. 106.

- BENEŠOVÁ, Hana. Na shledanou v nebi. *Teologické texty: Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie* 2012, roč. 23, č. 2, s. 85–88.
- BIEMMI, Enzo. Věřit v dnešní době „jako dospělý“. *Cesty katecheze: Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku* 2010, roč. 2, č. 4, s. 7–10.
- BÍLKOVÁ, Edigna. Vězení I. *Teologické texty: Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie* 2012, roč. 23, č. 1, s. 43.
- BOUMA, David. Fundamentálně-teologické podněty pro evangelizaci v Česku. *Cesty katecheze: Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku* 2010, roč. 2, č. 1, s. 18–20.
- DŘÍMAL, Ludvík. Cesty k velikonočnímu tajemství. *Cesty katecheze: Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku* 2010, roč. 2, č. 1, s. 9–11.
- DŘÍMAL, Ludvík. Katechumenát jako inspirativní model každé katecheze: resumé článku André Fossiona. *Cesty katecheze: Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku* 2010, roč. 2, č. 2, s. 23–25.
- DŘÍMAL, Ludvík. V jakém smyslu je katecheze církve výchovou víry? *Teologické texty: Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie* 2002, roč. 13, č. 5, s. 181–184.
- DŘÍMAL, Ludvík. Vliv koncilu na obnovu katecheze. *Teologické texty: Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie* 2003, roč. 14, č. 1, s. 9–13.
- DŘÍMAL, Ludvík. Žít Velikonoce křesťanů. *Cesty katecheze: Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku* 2010, roč. 2, č. 3, s. 22–23.
- FOSSION, André. Perspektivy katecheze v pluralitní společnosti – 1. část. *Cesty katecheze: Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku* 2009, roč. 1, č. 2, s. 15–19.
- FOSSION, André. Perspektivy katecheze v pluralitní společnosti – 2. část. *Cesty katecheze: Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku* 2009, roč. 1, č. 3, s. 6–8.
- FOSSION, André. Pět kompetencí katechety. *Cesty katecheze: Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku* 2010, roč. 2, č. 4, s. 6.
- HALÍK, Tomáš. Evangelium musí být hlásáno nově. *Teologické texty: Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie* 1990, roč. 1, č. 1, s. 4–7.
- JINDRA, Martin. Otisk Mádrovy víry na stránkách osobního vězeňského spisu. *Teologické texty: Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie* 2012, roč. 23, č. 1, s. 36–37.
- KASÍKOVÁ, Eva. Pastorační 70. Léta. *Teologické texty: Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie* 2012, roč. 23, č. 1, s. 44–45.
- MÁDR, Oto. Černá a bílá v Duchovním životě. *Katolík* 1946, č. 7. In VENTURA, Václav. *Jan Evangelista Urban - Život a dílo*, s. 68.

MÁDR, Oto. Milí a drazí. Přepis závěrečné řeči na sympoziu 20. 2. 2007 pořádaném Centrem dějin české teologie KTF UK. *Teologické texty: Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie* 2012, roč. 23, č. 2, s. 88.

MÁDR, Oto. Živá teologie včera a zítra. *Teologické texty: Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie* 1998, roč. 9, s. 193–195.

MAREŠOVÁ, Dagmar. Ještě o Mádrových kroužcích vysokoškoláků. *Teologické texty: Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie* 2012, roč. 23, č. 2, s. 83–84.

OPATRŇÝ, Aleš. Boží slovo v katechetické práci. *Cesty katecheze: Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku* 2009, roč. 1, č. 2, s. 9–11.

OPATRŇÝ, Aleš. Katechumenát. *Cesty katecheze: Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku* 2010, roč. 2, č. 2, s. 7–9.

OPATRŇÝ, Aleš. Křesťanská iniciace dnes. *Teologické texty: Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie* 1996, roč. 7, č. 2, s. 51–52.

OPATRŇÝ, Aleš. Pohled do nejbližší budoucnosti. *Teologické texty: Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie* 1990, roč. 1, č. 1, s. 8–9.

OPATRŇÝ, Aleš. Zhodnocení plenárního sněmu církve. Kněz, dnešek a Sněm. *Katolický týdeník 31. října 2006. Příloha Perspektivy 44/2006*, roč. 17, č. 44, s. 1.

PEŠEK, Jiří. Inkulturace. *Cesty katecheze: Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku* 2010, roč. 2, č. 1, s. 21–23.

POSPÍŠIL, Ctirad V. Oto Mádr v mém životě. *Teologické texty: Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie* 2012, roč. 23, č. 1, s. 39–40.

POSPÍŠIL, Ctirad Václav. Prorocký rys novodobé české teologie. *Teologické texty: Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie* 2006, roč. , č. 3.

SKOBLÍK, Jiří. O Oto Mádrovi jako morálním teologovi. *Teologické texty: Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie* 2012, roč. 23, č. 1, s. 7–10.

SOKOL, Jan. Oto Mádr devadesátiletý. Nehledal zaměstnání, ale chtěl pomáhat. *Katolický týdeník 13. března 2007. Příloha Perspektivy 07/2007*, roč. 18, č. 7, s. 1.

TAVEL, Peter. Pevný bod v životě člověka. *Cesty katecheze: Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku* 2009, roč. 1, č. 2, s. 12–14.

TURKOVÁ-PIATKEVIČOVÁ, Zora. Kroužky vysokoškoláků I. *Teologické texty: Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie* 2012, roč. 23, č. 1, s. 41.

URBAN, Jan Evangelista. Křesťan v současném světě. *Teologické texty: Časopis pro teo-retické a praktické otázky teologie* 1989, roč. 12 (poslední samizdatový roč.) , č. 10, s. 17–21.

VAŠKO, Václav. Legendární profesor Kolakovič. *Teologické texty: Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie* 2007, roč. 18, č. 4.

VAŠKO, Václav. Profesor Kolakovič – Mýty a skutečnost. *IMPULZ: Revue pre modernú katolícku kultúru* 2006, roč. 2, č. 3.

VÁVRA, Martin. Postavení církvi (nejen) v české společnosti. *Cesty katecheze: Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku* 2010, roč. 2, č. 1, s. 15–17.

WALDENFELS, Hans. V agonii církve. Setkání s Oto Mádrem. *Teologické texty: Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie* 2012, roč. 23, č. 1, s. 3.

ZIMA, Václav. Katechismus pro dospělé. In *Logos: Časopis pro homiletiku a katechetiku 1946*. Vydává Arcidiecézní pastorační ústředí v Praze. Nakladatel Bohuslav Rupp, roč. I., č. 8–9–10, s.76–77.

ZIMMERMANNOVÁ, Marie. Liturgická výchova v katechezi. *Cesty katecheze: Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku* 2010, roč. 2, č. 3, s. 17–21.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

Lineamenta XIII. Biskupské synody „*Nová evangelizace pro předávání křesťanského poselství*“, čl. 1. Cit. [Cit. 27. 7. 2012].
[www.dltm.cz/download/312/synoda2012-Lineamenta-cz\[dot\]doc](http://www.dltm.cz/download/312/synoda2012-Lineamenta-cz[dot]doc)

Paměť národa – Memory of Nations – monsignore, ThDr. Oto Mádr (1917–2011) – Audio/video galerie. [Cit. 1. 6. 2012].
<http://www.pametnaroda.cz/witness/clip/id/80/clip/817>

Ústav pro studium totalitních režimů. *Encyklopedie třetího odboje*. [Cit. 1. 7. 2012].
<http://www.ustrcr.cz/cs/madr-oto-15-2-1917>